משנה · אחרונים · לחם שמים · סדר זרעים

לחם שמים על משנה ברכות

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

לחם שמים על משנה ברכות

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/לחם-שמים-על-משנה-ברכות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ב 15
משנה ג 19
משנה ד 22
משנה ה 23
פרק ב 23
משנה א 23
משנה ב 30
משנה ג 31
משנה ד 31
משנה ה 31
משנה ו 33
משנה ח 34
פרק ג 34
משנה א 34
משנה ב 35
משנה ג 35
משנה ד 35
משנה ה 37
משנה ו 38
פרק ד 41
משנה א 41
משנה ב 45
משנה ג 45
משנה ד 46
משנה ה 47
משנה ז 47
פרק ה 47
משנה א 47
משנה ג 49
משנה ד 49
משנה ה 51
פרק ו 51
משנה ב 51
משנה ג 51
משנה ו 52
משנה ז 54
פרק ז 55
משנה א 55
משנה ב 56
משנה ג 56
משנה ד 59
פרק ח 59
משנה ב 59
משנה ד 62
משנה ה 63
משנה ו 64
משנה ז 64
משנה ח 64
פרק ט 67
משנה א 67
משנה ב 67
משנה ג 68
משנה ד 72
משנה ה 72

פרק א

משנה א

בשם ה' השם נפשנו בחיים. המשביענו לחם שמים:

מאימתי ההבדל שבין אימתי למאימתי במ"ם. הוא שמלת אימתי באה לשאלה על גדר זמן מוגבל. בלי שתורה על התחלתו. גם הונחה לשימוש השאלה על המקומות והענינים כמו אימתי אמר פלוני כך והרבה בתלמוד. אבל מאימתי מתיחדת בהגבלת התחלת הזמן בכל מקום. וכמוהו מאימתי מזכירין גבורות גשמים:

בערבית. אית דגרסי בערבין לשון רבים. וסעד גדול לנוסחא זו מצאתי ברעיא מהימנא פ' פנחס (ד"א דרמ"ג ע"א בסופו) דמוכח התם בהדיא דגרס לקמן בפרקין מאימתי קורין בשחרין ע"ש הטעם. וא"כ משמע דברישא דהיינו מתניתין דהכא נמי הכי אית לן למיגרס דכוותה בערבין דמשמע תרי. ומאן דתני הכין ודאי לא משתבש. ודייק טפי בלישנא. דלנוסחא דילן הו"ל למימר קורין ערבית ושחרית בלי בי"ת השימוש כמנהג הלשון ברוב המקומות בתלמוד דוק ותשכח. והמלה עצמה ביאורה ונקודתה קשה. שאיני יודע הוראתה הפרטית. ואין נראה שיהא ערבית שם נרדף להערב או הלילה. וכן שחרית לשחר ובוקר. שהרי מצינו שנשתמשו חז"ל גם בשמות שחר וערב כמ"ש לקמן בשחר מברך שתים ובערב מברך שתים והרבה כמוהם. על כרחך לומר שיש שימוש מיוחד למלות שחרי' וערבי' הללו שחדשום רז"ל ואין להם רע במקרא. ומטעם זה ג"כ קשה ידיעת הניקוד באמיתות לפי שאינו נראה בעיני שיהיו שמות דברים עצמיים או מקריים פשוטים. על משקל אחרית בלה"ק שבכתוב. כי אז לא יהיו כי אם שמות נרדפים לשחר וערב. וזה לא יתכן כי לא המציאו רז"ל לשון מחודש רק לצורך הוראה מיוחדת. והוא דבר מבואר בעיני כל בעל שכל. ולכן הנראה קרוב אלי שהוא כעין תואר נקבה. כמוהו בלשון רז"ל רוח קצרית (בכורות מ"ה דפ"ז) קראה גברית (גמרא דס"פ במ"א יוצאה) [ד' ס"ז ע"ב] מן גבר וידמה שימצא תואר הזכר כמו כן עד"ז ונאמר **גברי** כמו ולא יהל שם **ערבי** (ישעיה י"ג) שנגזר מן ערב וממנו נאמר גם כן **ערבית**. ותהיה המלה תואר נקבי לשעה שהיא עת התחלת הערב. וכן שחרית שם התואר לעת התחלת השחר. וכמוהו עוד לדעתי זה ששנינו [פ' א' דפרה משנה א'] אב"ע שמעתי **שלשית** ע"ש ודוק. וכן נכון שיהא ענינה שם תואר נקבי בכל מקום. אלא שלפעמים תורה על העת והשעה הערבית שהוא תחלת פנות היום ונטות השמש לערוב. ולפעמים על הקריאה והתפלה **הערבית והשחרית**. וכאן יפורש על השעה הערבית או על התפלה הערבית שקבעו בה ק"ש.

ובאמרם מתפלל אדם ערבית ושחרית התואר נופל על התפלה שיתפלל תפלת ערבית ושחרית ויזכיר בה מעין המאורע וכיוצא כך נ"ל ודוק:

רבי אליעזר. רבים נבוכו בקריאת מלת רבי כשהיא נסמכת לשם עצם אדם המעלה. יש קורין הרי"ש בק"ח כדעת התשבי ויש בחיר"ק וכן נוהגין הלועזי' וי"א מקרוב באו בשור"ק והאשכנזים קוראין בסגו"ל. וכל זה איננו שוה לי שהוא מבלי השגחה כרצון איש ואיש מבלתי הסכמה בטעם נכון. והמחוור בעיני שהרי"ש בשו"א כאשר כתבתי וביארתי היטב בס"ד בהגהות סידור תפלה אשר לי הנקראים לוח אר"ש. ולא רציתי להטריח המעיין בספרי זה בידיעת דרכי דקדוק הלשון באריכות. על כן ראיתי כי טוב לתת לזה מקום מיוחד וקבעתיו בהגהותי הנז' יעויין משם באורך דיני שם תואר זה וכיוצא בו ותנוח דעתך בעזה"י:

רבן גמליאל. הבי"ת קמוצ' ודגושה והנו"ן שרשית ע"ד התמורה בחילוף ה"א בנו"ן כמו נדה נדן אתנה אתנן. ואיננה כינוי כמו בארמי רבנא עוקבא. אף לא מאותיות האמנתיו הנוספות כנו"ן גזלן. אבל היא יסודית בשקל גנב דין. כאשר הוכחתי ג"כ שם בס"ד. ע"ש מילתא בטעמא:

עד שיעלה ע"ה. מ"ש הרע"ב ומיהו לכתחלה משהגיע עונת ק"ש אסור. עיין בא"ח סימן רל"ה ומ"ש שם:

עמוד השחר. עמ"ש בתי"ט בענין עליית העננים והוא לכאורה נגד מ"ש רז"ל בפ' הספינה [ד' ע"ה ע"ב] ש"מ האי עיבא תלתא פרסי מידלי. אולי יש לחלק בין העב שהוא כבד ביותר שאינו מגביה רק ג' פרסאות ובין העננים הקלים שהן נגבהים יותר:

הקטר חלבים ואיברים. פירש הרע"ב ז"ל של עולת תמיד של בין הערבים. וכ' בתי"ט ז"ל אע"ג דפשטיה דקרא בכל עולה כתיב (וממ"ש בסמוך יתבאר דליתא דפשטיה דקרא לא מיתוקם אלא בעולת תמיד והיינו דכתיב העולה בה"א הידיעה ודוק) אלא מילתא פסיקא נקיט עכ"ל. ולא פירש מאי פסקא דודאי על הרוב אין עזרה ריקנית משאר זבחים ועולות המצויין תדיר מכל ישראל. ואם משום שאינן מצויין לעולם בהחלט וחיוב. גם לאיברי התמיד אין הכרח היותם שם בכל לילה כמו שיתבאר לך ממה שאכתוב בסמוך בע"ה. שהיו עושין כל האפשרות להקטירן ביום. ועל כן אם אירע שניתותרו עד הלילה. זהו מחמת שאר קרבנות נדרים ונדבות שהיו מרובין בו ביום. ובודאי דעת משכיל תרגיש שהרע"ב והר"מ ז"ל שלא קצרו בלשונם כלשון רש"י ז"ל כאן. עם היותו יותר כולל. בלי ספק כיוונו לדבר רשום. לכן נראה לי שהשמיעונו באגב אורחא הילכתא גברוותא. שאף ע"פ שבכל איברי הקרבנות כך הוא הדין אם ניתותרו מקטירן בלילה (וגם בזה יש דברים

בגו ואינו פשוט כל כך כמו שיובן ממ"ש בסמוך תוך כדי דיבור זה בס"ד. ותראה שגם בזה תנאי היו דברינו. שלא זו בלבד שמצוה להקדים ולא לאחר המצוה. שזה הטעם משתתף לכל הקרבנות עם התמידים בשוה. אלא שנוסף החיוב בשאר הקרבנות שאינו רשאי לאחרן אלא בשאי אפשר ובדיעבד דוקא ואפ"ה בהקטרה קדמי כמו שנבאר לפנינו). מ"מ היו נזהרין בשאר הקרבנות להקטיר איבריהן ביום כל מה שיוכלו להקדימן שלא יניחום עד הלילה. מפני שחביבה מצוה בשעתה אע"ג דאפשר בתר הכי. תדע שהרי מטעם זה דוחין הן את השבת איברי תמיד ושל פסח להקטירן ביום אם אפשר ולא מאחרינן להו עד הלילה אפילו בשבת כדתני' פ"ו דפסחים [ד' ס"ח ע"ב] ולכן לפי הנחה זו לא יארע זה בשאר קרבנות כ"א לעתים רחוקות. משו"ה לא פסיקא להו ז"ל. רק בתמיד שאיברים שלו הם היותר מצויים בודאי לפי שהוא מאוחר לכל הקרבנות שעליו משלימין כולן. וזמנו בין הערבים. ושמור זה כי נכון הדבר מאד וברור בלי ספק בעולם:

ואל יקשה עליך ההיא דפרק כל התדיר [ד' פ"ט ע"א] דתנן איברי עולה קודמין לחטאת אף על גב דדם חטאת עדיף כדאיתא התם. וכ"ש שאיבריה קודמין לכל שאר הקרבנות. עאכ"ו איברי תמיד שיש להם ג"כ המעלה של תדיר. אבל תדע באמת שאין הדברים אמורים שאיברי עולה קודמין. אלא דווקא בנדרים ונדבות או של מחוסרי כפרה. משא"כ באיברי תמיד של בין הערבי'. שהן ודאי מאוחר' לאימורי הקרבנות כולן. חדא הואיל ואתחיל בהו בהקרבה. עביד להו ברישא וגומר כל עבודתן ומקדי' גם ההקטר'. וסברא הוא דכל הקודם בעבודת הדם קודם אף באכילת מזבח. וכדמשמע בפכ"ה דאפי' בהקדשן של קרבנות אזלינן בתר חשיבותן. וכיון שהוקדמו לשחיטה ולזריקה מפני מעלתן וחשיבותן. היא מושכתן לכל עבודתן. שיתר העבודות נגררות אחריהן. ומטעמא דאין מעבירין על המצות נמי ודוק. והיינו נמי טעמיה דהר"י קורקוס ז"ל דאייתי הכ"מ בפ"ט מהל' תמ"ו שמפרש לזו ששנינו איברי עולה קודמין דווקא בששניהם שחוטים לפנינו ונזרק דמן בלי שידענו איזה מהן קדם. לפי שאם ידענו שנשחטה חטאת תחלה. איבריה קודמין. ודוק היטב שדבריו מוכרחים מטעמים הנז'. ועוד על כרחך הכא לא אפשר ולא מהני גם מעלה דתדיר לאקדומי. דהא עיקר עשה דהשלמה אהקטרה הוא דכתיב וכדמשמע נמי בגמ' ריש תמיד נשחט [ד' נ"ח]. והא דרמינן התם [ד' נ"ט ע"ב] קראי אהדדי ומשנינן בשניתותרו. הוא דכל הלילה ילין. היינו דווקא דיעבד ובדאי אפשר בענין אחר. דהיינו כשניתותרו בדיעבד וע"י הדחק. מ"מ לכתחלה לא. דבהכי מסתבר לאוקמי לקרא כיון דעשה דהשלמה בהקטרה משתעי ודאי. ואל"ה הכין הו"ל למימר בשנשחטו ונזרק דמן קודם לתמיד ודוק. אלא אין לך לומר כ"א כמו שאמרנו דלא

שרינן אלא בדיעבד ומדוחק. אבל לכתחילה אינו רשאי לאחר גם ההקטרה משום עשה דהשלמה. ואם מתוך האונס ניתותרו עדיין לא הפסידו הקדימה שגם בלילה מקטירן לפני איברי התמיד וכנז'. וממוצא דבר תבין איך הרמב"ם והרע"ב ז"ל צדקו יחדיו במה שהקפידו על לשונם ודייקי טפי דדווקא קאמרי הקטר חלבים ואיברים של תמיד הוא דתנן הכא כל הלילה. אבל של שאר קרבנות לא משכחת להו. מפני שאינו רשאי להקטירן בתחלה אחר התמיד אם לא מפני האונס או שלנו בראשו של מזבח. ועיין היטב כי אסמוך על המעיין הנבון:

ועוד אפשר לי לומר בדעת המפרשים הנ"ל. דמשו"ה לא נקטי בכיוון רק קרבן תמיד. דביה משכחת מילתא פסיקת' בין בחול בין בשבת. משא"כ בשאר זבחים. ובהא רווחא לן שמעת' וניחא לי מה שהקשו בתו' ספ"ק דשבת [ד' כ' ד"ה למשרי] דאמרינן התם אלא קרא למשרי איברים ופדרים הוא דאתא. דמשמע דחול דאי דשבת מעולת שבת בשבתו נפקא. דשחיטה וזריקה דתמיד של חול לא אצטריך למעוטי. וש"מ דשבת מיהת דחי. ובפ' ב"מ [ד' כ"ד] אמרינן עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת. עוד הקשו דהכא מפיק לה מבמושבותיכם. והתם ביומא [דף מ"ו] מפיק לה מבמועדו. ועשה אזנך כאפרכסת ושמע אלי דלענ"ד פשוט דעולת שבת למעוטי עולת חול דיחיד ודצבור דלא קביע ליה זמן. ולעולם למיסר שחיטה וזריקה דקרבנות שקבוע להם זמן קמ"ל דעולת שבת שריא ועולת חול אסירא. אף על גב דכל יומא זימנא הוא. ואיצטריך בכל מושבותיכם למילף שריותא לאיברי' ופדרים דחול שניתותרו מתמיד של בין הערבים. דלא תימא בכלל מיעוטא דעולת חול הוו. ומבמועדו לא מרבינן להו כיון דמע"ש הן. ואכתי מיבעי לך במועדו למיגמר אאיברים ופדרים דשל שבת שדוחין. דלא תימא דווקא שחיטה וזריקה דעבודות היום הן שרי רחמנא ולא הקטרת איברים ופדרים שמצותן כל הלילה. וא"ת הרי כבר למדנו לאיברים של ע"ש שדוחין את השבת. של שבת לא כל שכן. י"ל דהוי מוקמינן לקרא דמושבותיכם אמאי דמסתבר טפי. ואי דשבת מסתבר טפי. לא ידעינן היתירא לשל ע"ש. ואפשר נמי דשל ע"ש טפי מסתבר שכן זמנן עובר ועכשיו היא שעת מצותן. ודוק היטב שבזה נתפשטו כל הקמטים בריוח. וראיתי בתו' דיומא (דמו"א) שתירצו בשם הר"י פורת דומה במקצת למה שכתבתי. ודחאוהו מההיא דאלו קשרים עולת שבת בשבת אחרת. ואי בשחיטה וזריקה איירי קרא אטו קרבן שבת נשחט ביום הכפורים. ואי משום הא לק"מ דלעולם עולת שבת על עולת התמיד לא קאתי אלא למאי דמסתבר דהיינו לשחיטה וזריקה דעולת תמיד ומוספין שבו דלא סגי בלאו הכי. ולא להקטר' דאפשר בתר הכי. דילמא לא ניתנה שבת לדחות אצלה. אי לאו קראי אחריני.

והך דרשה דעולת שבת בשבתו שלימד על חלבי שבת זו שקרבין בשב' אחרת. בהא שבקינן לקרא דדחיק ומוקי נפשיה דלא איירי אלא בחלבים ולא בשחיטה. דפשיטא דעולת תמיד (וכן כל קרבנות צבור שקבוע להן זמן) לא קרבה אפי' בחול משעבר זמנה. כדבעינן למימר קמן וזה ברור:

ושם ראיתי בתוספות דבר מתמיה שרצו ליישב קושיא הנז' שהקשו על פירושו של הר"י פורת וז"ל מיהו יכולני ליישב שלא יקשה לפירוש הר"י פורת דקרא דעולת שבת הוה דרשינן הכי אם נאנסו ולא שחטו תמיד של שבת ישחטו בי"ה. ולעולם למשרי שחיטה הוא דאתא (ע"ש דמשמע ג"כ מלשונם דבאמת נמי הכי הוא) וכמדומה שיצא להם זה מאותה ששנינו בהתכלת [ד' מ"ט ע"א] לא הקריבו כבש בבוקר יקריבו בין הערבים בד"א שהיו אנוסין כו'. ואשתומם כשעה חדא אם יצא דבר זה מפי אותו צדיק גדול בדורו הקדוש מהר"ם רוטנבורק הידוע שחיבר התוס' על מסכת יומא שבידינו. ואין ספק אצלי שזה היה כתוב בגליון מאיזה תלמיד דלא חש לקמחיה וח"ו לתלות בוקי סריקי ברבן של ישראל הנזכר. דמי איכפל קרא למשרי של שבת בשבת אחרת. אטו תשלומין אית ליה בחול אם לא הקריבו היום תמיד שיקריבוהו למחר וליומא אוחרא ויקריבו שני כבשים בבוקר ביום א' לתמידין. נשתקע הדבר ולא נאמר. דקעבר בב"ת בודאי. ועוד פשוט וידוע משעבר זמנו בטל קרבנו כבריש ת"ה. (והא דנקט רש"י התם מוספין לדוגמא נקטינהו משום דקרא דדבר יום ביומו דמניה ילפינן דאין הצבור חייבין באחריות קרבנותיהן. במוספין הוא דכתיב. ומניה ילפינן לכל קרבנות הצבור. וכמו שכתב הרמב"ם בחבורו שכלל בפירוש כל קרבנות צבור בדין זה. ואפילו היה עולה על הדעת לחלק בין תמידין למוספין בענין זה. אינו מועיל כלום לדברי התוס' הנ"ל דהא קרא דעולת שבת נמי במוספין משתעי) ובפ' הדר [ד' ס"ג ע"ב] אתמול ביטלתם תמיד ולא ביקש להענישם על כך אם לא משום שהוא מעוות לא יוכל לתקון וק"ל. ועד כאן לא איפליגו ר"ש ורבנן התם במנחות [דף מ"ט ע"א] אלא בלא הקריבו כבש בבוקר אם יקריבו בין הערבים. אבל להשלים ביום אחר ליכא מאן דאסיק אדעתיה אפילו בחול כה"ג. ומשנה שלמה היא ג"כ בפ"ב דתמורה [ד' י"ד ע"א] קרבנות הצבור אין חייבין באחריותן ע"ש בגמרא ודוק. הרי שאין מקום למ"ש התו' שלא יקשה לפי' הר"י פורת. דפשיטא דלא סליק אדעתא לפרושי לקרא הכי בשבת כיון דאפי' בחול לאו דינא הכי. אלא דבלא"ה לא תקשי עליה כדכתבינן. אבל לא הונח לנו גם בפירושו של הר"י פורת דאליביה מיעוטא דעולת שבת בתמיד דווקא איירי ולשחיטה וזריקה לחוד אתי. א"כ תמה על עצמך דהא פשיטא דשחיטה וזריקה כבר עבר זמנן ולא צריך קרא להכי למעוטינהו. וכמ"ש התוס'

במס' שבת [ד' כ'] והיא קו' שאין עליה תשובה עפ"י שיטתו של הר"י פורת. וגם עדיין לא נתיישב במועדו למאי אתא. ובמ"ש לעיל יבוא הכל על נכון בס"ד ומיחוורתא כדשנינן. ויעמיק המעיין הישר ויעיד. ודאתאן עלה דהשתא אתי שפיר דלא כיילי המפרשים הנז' בכיילא רבה לאוקמי למתני' באברי וחלבי כל הקרבנות דלא פסיקא להו כולי האי והרי גם זה ישר:

ואיברים לפי מה שקורין היחיד מזה השם **אבר** בה' נקודות. תהיה אם כן קריאת המלה בריבוי **אברים** הא' בח"פ בפלס עדרים מהנפרד עדר. וכן מנהג שאר בעלי ה"נ בריבוים. וזה א"כ שלא כמנהגנו והרגיל על לשונינו וכן בפי כל השונים וגם בתפלת יוצר דשבת לומר **איברים** בציו"רי הא"לף וכן בכל הספרים מלאים הם יו"ד נוספת אחר הא"לף להורות על נקודת הציר"י. וגם ככה נמצאת מלה זאת מנוקדת בתרגום בכל מקום הא"לף צרו"יה. ולא דבר רק הוא בלי ספק. ואומר אני שלא נתברר הנפרד ממנו באמיתות. שהקורין אותו **אבר** בה"נ קרוב בעיני שנשתבש אצלם כמ"ש בסמוך בהיותי חושש ליו"ד הנמצאת בספרים כולם כנז'. שזה אמנם עמוד נכון להשען עליו בספרים הבלתי מנוקדים. (וגמרא ערוכה היא בפ"ק דע"ז [דף ט' ע"א] תנא תוספאה ע"ש ודוק). מלבד הטעם שעוד אזכיר. וממה נפשך צרכנו לתיקון. ונראה לי שהנפרד הוא **איבר** בזאת ההוראה. להבדיל בינו ובין אבר דקרא בעל כנף ויהיה אם כן בפלס היכל איתן עילם שברבוים נאמר היכלים איתנים עילמים שלא ישתנה הציר"י. ובא הטעות לומר ביחיד בה"נ מלבד שהוא קל ומתדמה ונקל ללשון להחליפו מבלי כוונה. עוד אירע זה בהתחלף מלה זו עם אבר שבמקרא שהוא בה"נ ושגור מאד. עד שלא ישימו לב להפריד ביניהם. והאמת שהם ענינים נפרדים ולא נמצאת מלה זו בכתוב על הכוונה הזאת. כי במקרא בכ"מ ענינה אגפי העוף אבל האיברים הנרצים כאן וכן בכ"מ שזכרום חז"ל שהם הנתחים המנותחים לאיברים שלמים הם נקראים עצמים בלשון מקרא כמו [יחזקאל כ"ד ד'] מבחר עצמים מלא ודומיו. וראו חז"ל כי טוב הוא לקרות בשם מיוחד להוראה הידועה במלת איברים בציו"רי ולקמוץ הנפרד כנז'. כמו שעשו בהרבה מקומות שהלשון מתוקן אצלם בדרך מיוחד לצרכם להוראה נבדלת. ונתקיימה מעתה הנוסחא הישנה. ואין לזוז ממנה וכן י"ל בנשמת דשבת ואל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להשיב דבר לפני האלהים. כמו שעלה על דעת הנמהר והנבהל להשיב ולהשיג ודרכו להזיק לנוס' ישנות ונאמנות מקובלות בידינו ומשנה הוא במטבע ברכות ככל העולה על רוחו. ולא תאבה לו ולא תשמע אליו בכל מקו' אשר יצא לדון בדבר חדש מדעתו החפשית והמשולחת

אם לא יסכימו עליו מביני מדע וכבר הכיתי על קדקדו והראיתי טעותו בהגהות הנזכרים בס"ד ודי בזה הערה:

א"כ למה אמרו חכמים עד חצות. הרע"ב ורש"י כתבו אבל בהקטר חלבים ואיברים לא אמרו עד חצות ולדעתם כשר כל הלילה לכתחלה כדתנן במגלה [דף כ' ע"ב]. ובאמת שאין משם כל כך ראיה. דהא מייתינן התם בזה הכלל אכילת פסחים. ובההיא אפי' לר"ע מדרבנן מיהת אין הפסח נאכל אלא עד חצות ומשו"ה לא תקשי מינה להרמב"ם דס"ל גם בהקטרה עד חצות ותו לא. (ולא תקשי היכי אתו רבנן ומפקעי מ"ע של תורה דמדין תורה כשרין כל הלילה ומשום סייג אמרי רבנן דלא יקטיר אחר חצות. דהא כבר תרצה רבינו יונה במתני' דודאי ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה כדי שלא לבוא לידי פשיעה ע"ש). ותו בר מנה דההיא שהרמב"ם ז"ל יש לו עוד שטה אחרת באותה משנה. דאפי' תימא מדרבנן נמי איירי התם דכשר כל הלילה. היינו דווקא באיברים ופדרים שמשלה בהן האור. וניתנו למערכה בערב שמהפכין בהן כל הלילה. או לאותן שפקעו מעל גבי המזבח ויש בהן ממש שמחזירין אותן אפילו אחר חצות ומצותן כל הלילה לחזרה ולהפוך. אבל איברים שלא הוקרבו למערכה וניתותרו אין מקטירין אותן אחר חצות. דהיינו דתנן הכא שאמרו חכמים עד חצות וס"ל דאכולהו מילי דמתני' קאי. עיין בפ"א [ה"ו] מהל' תמ"ו ותדע שזוהי דעתו ז"ל:

איברא לכאורה קשיא טובא מילתיה דהרמב"ם ז"ל איך אפשר לומר כן דהא בהדיא תנן בתמיד ספ"ב האיברים שלא נתעכלו מבערב מחזירין אותן למערכה. ועיין יומא דמ"ה [ע"א] שפירש רש"י דבכלל איברים שלא נתעכלו ישנן גם כן אותן שלא ניתנו למערכה כלל שמקטירין לאחר סידור מערכה. דברוב פעמים הוא בקריאת הגבר וסמוך לו שהוא קרוב לאור היום. ולר' מאיר דהתם אפי' בשבת עושה להן מערכה בפני עצמן. ולרבנן דר"מ בחול מיהת סודרן ומחזירן למערכה אף אחר חצות כדאיתא התם. וכן בדין דמהיכי תיתי לפלוגי בין איברים שמשלה בהן האור קודם חצות דתנן בפ"ט [מ"ו] דזבחים כשפקעו מע"ג המזבח יחזיר ומפרשינן התם בגמרא אי דאית בהו ממש אפילו אחר חצות. ומאין הרגלים לפסול אחר חצות אותן שלא משלה בהן האור. אפי' מדרבנן. כיון דנפקא לן מקרא דכל הלילה והקטיר שכל הלילה ראוי להקטרה דמיניה ילפינן לדאית בהו ממש שאפי' אחר חצות מקטירן. כ"ש כשלא משלה בהן האור כלל וממשן קיים לגמרי. ודמפלגינן בין משלה האור ללא משל' (ביומא דמו"א) היינו לענין הקטרתן בשבת דווקא דלא דחו שבת אלא כשנעשו לחמו של מזבח. א"נ אליבא דר"מ דווקא בעינן משלה בהן האור כדי לעשות להן בשבת מערכה בפני עצמה. מיהא לרבנן אפשר

דאין חילוק בין משלה בין לא משלה לעולם דוחין אפילו שבת שנקטרין על המערכה ועכ"פ בין למר בין למר בחול מיהת ליכא מאן דאמר דבעינן משלה בהן האור דווקא. וע"כ צ"ל כן דאל"ה מאי איריא בשבת דבעינן משלה הא אפילו בחול נמי לא סגי בלא"ה ופשיטא דבהכי מיירי ודוק. ועוד תדע דאין לחלק וגם אין להעמיד ההיא דיומא ודתמיד באיברים שעלו למזבח קודם חצות דבכה"ג נעשו לחמו של מזבח. ומשו"ה אפי' לא משלה בהן האור מחזירין אותן למערכה. אפי' אחר חצות. אבל אותן שנשארו בעזרה אינן ראויין אחר חצות מדרבנן כדסבר הרמב"ם ז"ל. דהא איתא בהדיא פ' המזבח מקדש [דף פ"ז ע"א] איברים שלנו בעזרה מקטר והולך כל הלילה. ובה' פסולי המוקדשין פ"ג [הי"א] פ' הרמב"ם ז"ל שכתב שם אברים שלנו בראשו של מזבח כאילו לנו בעזרה ע"ש ודוק. אמנם קצת משמע דהרמב"ם לא ס"ל כהר"י בהא וקסבר דחכמים נמי לא פליגי בסייג אלא לכתחלה הוא דעבוד הרחקה. מיהו בדיעבד אפילו אחר חצות מקטיר והולך. והכי דייק לישניה בהל' מעה"ק [פ"ד] ע"ש הלכה ב' ו'. אלא דגבי אכילת פסח משמע יותר שדעתו ז"ל שאינו נאכל כלל אחר חצות וצ"ע א"כ שלא השוה מדותיו. ואת"ל ישנה לגזרת חכמים גם באברים ופדרים עד חצות דווקא להרמב"ם. לא משכחת לה אלא בשרירי דהיינו דתנינן בפ"ט [מ"ו] דזבחים איברים שפקעו מעל גבי המזבח קודם חצות יחזיר לאחר חצות לא יחזיר. ואולי יפורש לדעתו ז"ל לא יחזיר אינו רשאי להחזיר ודלא כפירש"י ז"ל שם (ונתבאר ענין זה עוד ביומא ד"ך [ע"א]):

עיין מדרש רבה פרשת ויצא [פס"ח י"א] איתא שם אר"ת אף תפלת הערב יש לה קבע. כמדומני שבמ"כ לא כיון יפה בפירושו. לפי שיראה לי פירוש קבע דהתם כפשטיה וכמשמעו. דקאמר התם מעיקרא שאין לה קבע לומר שזמנה כל הלילה. ור"ת ס"ל שאף תפלת הערב יש לה קבע כמו איברים ופדרים ודו"ק.

העברה הורגלנו בגירסא דינקותא לקרות המלה עי"ן הפעל צרוי"ה על משקל גזלה **שאלה** ומן הכתוב (שמואל ב' י"ט פסוק י"ט) ועברה **העברה** נראה שאיננו נכון. אבל משקלה צדקה ברכה. אך לא שמענו מעולם אפילו מן הדווקנים שקראו בענין אחר. וכן תורה היו"ד הנמצאת בתובה אחר הבי"ת ברוב הספרים לברר הניקוד. ונראה שחכמינו ז"ל עשו כן בכוונה להבדיל בין הוראה זו להוראת ענינים אחרים המשתתפים במלה זו. והם ז"ל בעלי הלשון וידעו אופן השימוש בלשון והקריאה על הנכונה. והיה להם רשות לשנות דרכי השמות והפעלים לצורך כוונה מיוחדת כנז'. וכמו שעשו במלת תרם וזולתו. והוא אמרם לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד. ועוד שגם בלשון ארמי כך הוא שכן ת"א ולא יראה בך ערות דבר עבירת פתגם [דברים כ"ג ט"ו] וידוע שחז"ל

משתמשים הרבה בלשון תרגום ע"ד העברי והוא מה שאין לספק בו כמ"ש כמה פעמים בהגהותי הנז':

משנה לחם

בלח"ש ד"ה מאימתי בסופו. אחר תיבת גשמים. נ"ב ומלת אימתי לשון חכמים הוא. ולשון מקרא מתי. וכבר אמרו. לשון תורה לחוד. ולשון חכמים לחוד. וכאשר תראה עוד בעזה"י. שעשו כך ברוב המקומות. לטעם ידוע להם ז"ל.

משנה לחם

קורין יש לדקדק מדוע אחז התנא. לשון קריאה כאן. והיל"ל אומרים את שמע. כי לשון קריאה מובן על שלשה דרכים. אם לתת שם לדבר. כענין ויקרא ה' לאור יום. ויקרא האדם שמות. ואין זה הנרצה בכאן. ואם להורות על הקריאה מתוך הספר. כמ"ש קרא נא זה. ויקראהו שפן. כקרוא יהודי. ודומיהם. גם זה הענין אין לו מקום בכאן. כי ק"ש א"צ לקרות מתוך הספר. ואע"פ שהוא מדברים שבכתב. רשאי לאמרו בע"פ. משום דמיגרס. כמו ששנינו פ"ג דתענית מ"ה. ואם הקריאה אל הזולת. כענין ויקרא לבנו ליוסף. קראת על המלך. ובזה נכללו ג"כ הקריאה בהרמת קול. כמו קרא בגרון. קרא באזני ירושלם. וקרא עליה את הקריאה. שהם להשמיע הדברים. ולהגיע אותם אל אזני הזולת. וצריכין לקול גדול. ויכנס עוד בשתוף זה. הקריאה לה'. דרך תפלה ובקשה. קורא לאלוה ויענהו. יקראני ואענהו. מפני שדרכו בצעקה. כמש"ה ויזעקו ב"י אל ה'. משא"כ בק"ש. וא"כ יותר היה ראוי להשתמש בלשון קריאה אצל התפלה. **ונ"ל** שכוונו חז"ל בזה. לומר שיש לקרות ק"ש בקול. ולא בחשאי. כדרך תפלת י"ח של יחיד שנאמרת בלחש דווקא. וכבר כתבו הפוסקים שצריך לקרות פסוק ראשון שמע בקול רם. לעורר הכוונה. **ולדברינו** יתכן בכל השלש פרשיות מתחלה עד סוף. לאמרן בקול נשמע היטב (ולכ"ע לכתחלה מיהא בעינן שישמיע אזניו. ולא דמי לתפלה דלחש. דסגי לה בשפתים נעות) בחיתוך לשון. שיהו הדברים נקראים בדיוק ומבטא יפה. כדרך שזכרו הפוסקים. ואע"פ שנשמע קולו לאחרים. אין בכך כלום. לאפוקי תפלה שאסור להשמיע בה קול כל שהו. ואינה אלא בלחש. אם לצורך בקשה פרטית. שאינה מכלל תי"ח שתקנו אנשי כנה"ג. הותר ליחיד ולרבים לעורר הרחמים בקול גדול (עמ"ש בס"ד בהקדמת בית אל) וכן לש"צ המוציא את הרבים דלא סגי בלא"ה. להכי תני קורין. דשמעינן מניה תרתי דאמרן. ושפר פתגמא.

משנה לחם

אחר תיבת ערבית. נ"ב לנקבה. וכן יתכן בטוב משקל זה כאן. אף שהוא מענין אחר. הלא די לנו אם נצייר רק מציאות המשקל. אפילו בשורש אחר. עאכ"ו כשהם משתתפים בשורש. שהשמות המשותפים ישתתפו בכל מקרי המשקלות. כמקרה הענין האחד במשקלו. מקרה השני חברו בהוראה. ומה שיסבול האחד. יסבול האחר. כי ישתתף שמו בקריאתו. כאשר השתתף בגזרתו. זה דבר ידוע למתחיל המשכיל בטבע לה"ק. לא הוצרכתי לכך. אלא מפני המדקדק העני המהפך בחררת זולתו להדליק את הקדוש קדושת פה אמרות טהורות ולשון צרוף ככסף בחון כזהב. חשב להטיל בו ארס.

קצף סיגים מצופה על חרש. בלתי שומע כמוהו הרבה חזון שוא וירהב. כל רוחו הוציא ולא ידע כי בנפשו הוא. אומר לכל סכל הוא. ומעיד על עצמו שאינו בקי אפילו בשיחה קלה של ת"ח. ואצ"ל שאין דעת ואין תבונה לו להבין דבר מתוך דבר. ואמת אין נאה לו כבוד מה לתבן את הבר. לא נאה לטפל עמו אף כי לווכח ולהשיב על דבריו בספר כתוב עלי. כי מי יאבד זמנו להשיב. כי אין קץ לדברי רוח. ולו ולכיוצא בו לא יספיקו כל עורות אילי נביות.

משנה לחם

משעה שכהנים נכנסין לאכול בתרומתן וא"ת כהנים גופייהו היכי קרו. עיין מהרש"א. **ול"נ** ליישב משום דאיכא טמאים שאין קורין כגון ב"ק. אע"ג דמילתא אגב אורחא במחוסר כפורים. משמע ממילא. מאריכות הלשון. מ"מ מי לא עסקינן נמי דטבלי לקריין. משו"ה ליכא למידק הכא. כדדייקי תו' בגמרא גבי עני.

משנה לחם

נכנסין לאכול בתרומתן אע"ג דהא אוקימנא לה בגמרא. מילתא אגב אורחא קמ"ל. **אכתי** איכא למידק דהעיקר חסר מן הספר. שהרי לא נזכר כאן מתי זמן כניסת כהנים. ואיך גילה הנעלם בנעלם ופירש הסתום בסתום. ועד דמטי לטהרות. נשאר הלשון כדברי הספר החתום. זה באמת דבר שראוי לשום לב עליו. מדוע תלה שני דברים הללו זה בזה. שאין להם ענין זה עם זה כפי הנראה בבחינה ראשונה. וגם בהיותם סתומים עדיין כבתחלה. על כן אמרתי אני בלבי. לא יתכן להניח לשון חכמים כסף נבחר לשון ערמים יכתירו דעת. בלי קשר ענין. **ובעזה"י** נ"ל דבר הגון מאד בחבור הדברים. וקשורם בקשר של קיימא. ואמינא מתניתין מני. ר' יוחנן היא. דס"ל איזהו בן עוה"ב זה הסומך גאולה לתש"ע. וקשיא ליה לרבי. מיכדי בעי למקרי ק"ש וצלויי אבתריה לאלתר. וכדאיתא בהדיא בברייתא. וקים ליה נמי לתנא תפלות כנגד תמידין תקנום (וכמ"ש ג"כ רפ"ד בס"ד ע"ש) וכן קראו לתפלה עבודה. אי הכי איכא לתמוהי. כלום יש עבודה בלילה. **וצ"ל** כיון דאינה עבודה תמה. וכשרה שלא במקדש. ליכא קפידא ביום. וכדאשכחן בתרומה דאכילתה עבודה היא (כדאיתא פא"ד מעשה בר"ט שלא בא אמש לבה"מ כו'. א"ל עבודה עבדתי כו' עשו אכילת תרומה בגבולין. כעבודה) וכשרה בלילה. הכי נמי הך עבודה דתפלה דכוותה. הואיל וכשרה בגבולין. כשרה בלילה.

משנה לחם

היינו דקבעי לאשמועינן אגב אורחא. וממילא ידעינן דעל כרחך זמן שני דברים אלו. בצאת הכוכבים. אע"פ שלא פירשם בהדיא. לאו ממילא ומכללא שמעת לה. דהיינו דאצטריכא ליה. וטובא איכא למגמר מנה. **וש"מ** תלת לדינא. ש"מ תפלות כנגד עבודות תקנום. ושל ערב נגד עבודת לילה דאיברים ופדרים. נפקא מנה לכמה גופי הלכות. המתבארים בטא"ח (סצ"ד. ועמו"ק סק"ז) וש"מ קורא ומתפלל אחריו מיד. אע"פ שת"ע אין לה קבע. וש"מ דבעינן סמיכת גאל"ת בערבית נמי. ודלא כמ"ד באמצע תקנום. ודילמא אתיא נמי כמ"ד ת"ע חובה. ודוק.

משנה לחם

בתרומתן בהא נמי מילתא אגב אורחא קמ"ל. מדלא קאמר בתרומה. לומר שהתרומה היא שלהם. כאותה ששנינו. התרומה והבכורים נכסי כהן. נ"מ שאם קידש בו אשה. מקודשת. ודכוותה טובא. וכאן שנה רבי. לשון חכמים עושר. מרפא. ברכה (כדאיתא נמי בגמרא דהנושא בע"א) עושר. כדאמרן. לומר לך שממונו של כהן הוא. ולא תימא. ממון גבוה הוא. ואין לו תובעים. אלא משבאה לרשות כהן. תרומתו היא וממונו. וישנה בתשלומין. ולמדנו ג"כ. שסעודת הלילה ראויה להיות בכניסת הלילה. לשמירת הבריאות. כדי שיהא לה זמן הראוי לעכול. קודם שילך לישן. הרי לך לשון מרפא. עוד מלפנו חכמה בלשונו הצח. שברכת הבית ברובה. לכן אחז לשון רבים שהכהנים אוכלים. ולא הספיק לו לשון קצר. לומר שהכהן נכנס לאכול פתו. אלא ללמד דעת את העם בהנהגת הבית. שלא יסב לבדו. כי לשון חכמים ברכה. מכאן תראה ותבחין גודל מעלת לשון המשנה. אמרותיה אמרות טהורות כסף צרוף. כל מלה ומלה. משובצת מאבני פז וסגולה. כל אוצר יקר ונחמד טמון בקרבה לא נפל דבר או אות אחת לבטלה. מצות ה' ברה מאירת עינים היא מנורת זהב כולה. ישמע חכם ויוסף לקח ונבון יקנה תחבולה. ליישב הלשון בכל מקום לנקותו ולטהרו מכל מום חסרון ויתרון וחלוף ופגם שינוי ומעילה. מלבד תעלומות חכמת האמת הגנוזות באוצרה הטוב מלא ברכת ה' אשרי הזוכה וסוכה ליהנות מהן עיניו יאירו ומוח עצמותיו ישוקה בגללה.

משנה לחם

רבי דקדוק תואר הלז עלו"א ח"א ס"ו.

משנה לחם

וחכמים הסכמת רבי עם חכמי דורו. אע"פ שלפעמים קבל דעת היחיד ושנאו בלשון רבים. כמ"ש ראה רבי דבריו של פלוני ושנאם בלשון חכמים. או סתם לגמרי. וכן להפך במקום שלא נראו לו דברי הרבים. שנה בלשון יחיד.

משנה לחם

עד חצות קיצר במובן. וידוע שהענין מדבר מלילה. וכ"ה המנהג במקראות פעמים הרבה.

משנה לחם

רבן זה התואר התחיל מהנשיא נכדו של הלל הזקן. ודקדוק המלה עלו"א. (ח"א סימן הנ"ל).

משנה לחם

ר"ג סתם ר"ג. הוא ר"ג דיבנה (נכדו של ר"ג הזקן. שהוא נכד הלל. ראש השלשלת) וגיסו של ר"א בר פלוגתיה.

משנה לחם

מבית המשתה מסתברא דסעודת מצוה הואי. לפי שאסור לת"ח ליהנות מסעודת הרשות. ודלא כהרב"י. וסתם בית המשתה של מצוה הוא. כי הא דתנן התם. מניח את החבית לכל מי שילך לבית

המשתה וק"ל. וכדכתיבנא במו"ק לטא"ח סכ"ט יע"ש. ועמ"ש בס"ד בקונטרס שצ"ד. ושם מבואר הטעם שלא קראו עד עתה. גם מ"ט לא נסתפקו בדין התפלה ש"ע. יע"ש דברים נכוחים.

משנה לחם

הקטר חלבים לא נזכר בהם עד חצות (עתי"ט) והטעם פשוט. משום דכהנים העוסקים בעבודה זריזין הם. משא"כ באכילת הנאכלין ליום אחד. שמסורה לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם. **ומי** שחשב לומר שמצוה שיהיו החלבים מונחים עד הבוקר. **נשתבש** מאד במ"כ. נדמה כאילו לא קרא ולא שנה. ולא ידע מהא דקאמרי רבנן. שחביבה מצוה בשעתה. תדע שהרי הקטרת חלבים דוחה שבת ואין ממתינין להם אפילו עד הלילה.

משנה לחם

ואיברים עיין לו"א ח"א (סש"ב).

משנה לחם

ליום א' דווקא. אבל בנאכלים לב' ימים. לא עבוד רבנן הרחקה. וכ"כ התו' שילהי פא"מ. וקול רמ"ז. טעה בזה.

משנה לחם

משיכיר הך שיעורא ודאי מאוחר לע"ה. וקדים להנה"ח. **ואם** הוא שנוי לשעת הדחק. או אפילו שלא בשעת הדחק. עב"י סנ"ח.

משנה ב

בשחרית עיין לעיל ריש מ"א תמצא נוסחא אחרת וגם התבאר שם דקדוק מלה זו:

הנץ מקור מנחי העי"ן בפלס הקם הקימו הסר משם וטבוח טבח והכן. ונגזר מן הנצו הרמונים ששורש א' להם. עם היותן נבדלים בענינם. שזה ישמש לשון התנוצץ אור מן ופעלו לניצוץ. ואולי הוא ג"כ מענין הקודם. וירצו חז"ל לכנות עליית האור בבוקר בעלות **הנץ** מן השמש כאלו עלתה נצה והתחילה להצמיח להפריח ויצץ ציץ. כדרך הנץ באילן שקודם קדימה זמנית להוצאת הפרי. כ"ה יחוס האור הקודם לגמר צאת השמש ותכלית עלייתה מהאופק:

עד שלש שעות. הרע"ב כתב כאן פירושו של הרמב"ם ז"ל בשעות הללו ושאמרו חז"ל בכל מקום שהן זמניות לדעתו. ובזוהר ויקהל (דקצ"ה ע"ב) משמע לי דלא כוותי'. ובאמת שקשה על דעת הר"מ דהוי ליה לתנא למינקט מילתא פסיקתא דהיינו שליש היום. ואע"פ שהוא ז"ל כבר נשמר מזה קצת ורצה להבליעו בנעימת לשונו. אינו נוח לי מ"ש ודוחק גדול הוא כנראה לכל. ועוד קשה לי מאד על פירושו זה במשנתינו. לפי שענין השינה בלתי נתלה בזמן. שבודאי שנת האדם הנמשך אחר הרגלו ומבקש לימודו. אינה משתנה בחילוף אורך וקוצר הימים והלילות. שאתה מוכרח לומר לפי פירוש הנ"ל בבני

מלכים הישנים תמיד ג' שעות על היום. מקצרים שנתם הרבה בקיץ מבחורף. הדמיון בימים ולילות שוין ישנים ט"ו שעות. ובלילי חורף הארוכים לפעמים מי"ח שעות או קרוב נמצאת שנתם קרוב לעשרים שעות. (כי נחשוב רק שעת השכיבה שוה לכל האנשים שהיא בתחלת הלילה. ואולי ב"מ מקדימין לשכב ולישן קודם שאר האנשים ועל כל פנים אינם מתאחרים מהם בודאי) ובקיץ בהפך אינם ישנים כ"א החצי וקרוב לו וק"ל וזה דבר תמוה מאד. וכ"מ מסעודתן של ב"מ שהיא בתשעה שעות ביום עיין פסחים (דקז"ב ותענית דכה"ב ע"ש ברש"י [ד"ה שכן מצינו]) דמוכרח משם דגם שעות הקימה אינן זמניות אלא כמו שאפרש בעזה"י. (עמ"ש בס"ד בא"ח סימן קנ"ז. וסימן נ"ח). ומכלל דברינו תדע שכש"כ הוא דאין מקום לפרש השעות הללו שוות ולעולם נחשבות מהתחלת היום מע"ה או הנה"ח. שזה יוליד זרות נפלא ביותר כעין שזכרנו ואולי זהו שהכריח לרמב"ם לפרש פירושו. אמנם לא הונח לנו גם בשטתו:

ועל כן נראין דברי הזוהר שהן דעת שלישית ומכרעת. ולא כמו שמצאתי בהקדמת הס' קטן הכמות מתיקוני תפלות הנקרא ש"צ שהבין המחבר ההוא בדעת הזוהר שיש לחשוב שש שעות שוות מהתחלת. הלילה לענין עשיית תיקון חצות. ובדרך זה הוא ז"ל חושב י"ב שעות ללילה. והנותר בלילות הארוכים הוא נחשב ליום ע"פ דעת הנ"ל לפי הבנתו בזוהר. שיולד לנו דבר מבואר הביטול ונגלה הזרות שבלילות הקיץ הקצרים לא יהיו בלילה אפילו שש שעות. והזוהר אומר בפי' תריסר שעתי אית לה ללילי דמשמע תדיר. וכן הוא בלי ספק. (ואם תכנע בכאן לפי' הרמב"ם גם לענין חצות הלילה י"ל כן לעולם ומה המונע) ואם תרצה להכנס עוד בדוחק ולומר שבקיץ היום ממלא הנחסר מהלילה שאין נחשב ליום עד מלאת י"ב השעות ללילה. א"כ יוליד קלקול גדול בחישוב חצות היום שהרי הוא נמשך אחר חשבון חצות הלילה י"ב שעות שוות. ותמה על עצמך שתמצאהו לפ"ז בקיץ הרבה שעות אחר נטיית השמש. ולהפך בחורף יהיה הרבה קודם נטייתה למערב. ואיך יסופק שזה דבר בטל וידוע לכל רואי השמש שהולכין בחצות היום אחר עמידת השמש בגובהה בנקודה האמצעית בקו החותך את הכדור לחלקים שוים. שהיא מגבלת חצי היום והמקבלת אליה היא חצי הלילה. ובנטות השמש רגע אחד מגובה הכדור בערך מקומנו כבר עבר חצות היום כי ינטו צללי ערב. וכמו שתמה גם בט"ז ז"ל בה' פסח סי' תמ"ג [ס"ק ג'] על הת"ה. שאמנם דבריו כנים בזה (ועיין סתירת טענות בט"ז שכתבתי שם בחי' בהל' הנז' בס"ד). אבל בעזה"י יתיישב הכל לפי מה שנפרש כוונת הזוהר והוא שחושב ללילה וליום לעולם י"ב שעות שוות. ומה שהלילה מעדפת בחורף. אין נחשב ממנה כל העודף על י"ב שעות. רצוני האמצעיות

לפי שצריך לנכות מזה ומזה בעודף מלפניה ומלאחריה בשוה. ואין זה א"כ מעלה או מוריד לענין חצות הלילה או היום. באיזה זמן מהשנה שיהיה. וכן באיזה מחוז או מדינה בין שתהיה נוטה מקו המישור או לא. כי לעולם היא בנקודה האמצעית בין הקטבים היורדת ונוקבת הכדור על קטרו. ולא בא הזוהר אלא אדרבה להוציא מדעתו של בש"ץ הנז' שלא תאמר הכל נחשב ללילה מעת שמתחיל השמש לערוב ותבוא לחשוב שש שעות שוות וככלותם תעשה חצות. שיבוא א"כ חצות הלילה שלא בזמנו האמיתי שהוא עת החלק הלילה לחלקים שוים. לכן אמר שהיתרון מה שמעדיף הלילה בחורף על י"ב שעות הוא נחשב ליום העבר והבא ונחלק בין שניהם בשוה כערך המגיע להם לפי זמני השנה והמקומות המשתנים. עד שלא ישאר ללילה האמיתית כ"א י"ב שעות שוות האמצעיות שבלילה הארוך. והרי זו דעת ממוצעת בין הדעות ומכרעת שלא כדברי החושבים הכל ללילה וליום כל מה שמעדיפים לפעמים. אבל באמת דעתו הוא כמ"ש שיש לעולם ללילה וכן ליום י"ב שעות שוות. והעודף בחילוף הזמנים ג"כ אנו חושבין מקצתו לשלפניו ומקצתו לאחריו בשיווי:

ולפ"ז לענין היום אנו חושבין שלעולם מתחילין שעותיו שש שעות מהשוות קודם אמצע היום שהוא החצות האמיתי. וכשהיום ארוך נחשבים השעות היתרות מלפניו ללילה שלפניו. וכן היתרות והעודפות על שש שעות האחרונות שאחרי חצות נחשבים ללילה הבא. וכן אמרו גם במדרש [תנחומא, משפטים, ט"ו.] היום לוה מן הלילה בחורף והלילה מן היום בקיץ. ובזה הדרך אנו תופסין ליום מתחלת שש שעות שוות שקודם חצות היום האמיתי. וכן מונין שש שעות אחר חצות היום. ואח"כ מתחילין שעות הלילה. ובכן יבוא הכל על נכון ששלש שעות של משנתינו דבני מלכים לעולם לא ישתנו ששנתם היא תמיד בשוה ט"ו שעות בכל יום. והן שעות שוות מתחילות מהתחלת השעות הנחשבות ללילה בימים ארוכים. שהוא זמן שכיבה לבני מלכים. ומסתיימות שלש שעות קודם חצות היום. וכן רגע החצות לא ישתנה ונתיישב מה שהוקשה להרב בט"ז מחמת חצות היום וק"ל. הנה הארכתי יותר מדאי לבאר זה איך לענ"ד דברי הזוהר כפשטן ולא כמו שהוציאו אותן ממשמעותן למשמע רחוק מאד. ודבריו מוכרחים לדעתי בסוגיות התלמוד בכל המקומות שנז' שעות שאינן אלא השוות (ועמ"ש לקמן ר"פ אין עומדין) אמנם נחשבות על הדרך שביארנו והכלל שלעולם מתחילין למנות הכ"ד שעות מן החצות כדרך שמכה הזוג המקשקש לשעות בארצנו. ומונין לו י"ב שעות ששה מהן הולכים אחר היום וששה מהן אחר הלילה. ובהל' פסח בחידושי כתבתי בעזה"י מה שיש להשיב לטענותיו של הט"ז. ומשם תראה עוד הכרחיות שטה זו בשעות שבתלמוד:

ואין לנו עסק כאן אלא במקומות שהזכירו חז"ל שעות שהן השוות לחשבנו היום והלילה שוים לעולם לענין זה לחישוב שעותיהן בלבד. אבל לא לענין המקומות שהקפידו על עת התחלת היום או הלילה. שעתים הללו ידועים שהם צאת הכוכבים ועמה"ש. נ"ב (בכל מקום מדינה ומדינה ובכל זמן מהשנה) ואין להם גבול אחר. חלילה להעלות על הדעת ההפך, כאשר ראיתי לא' מקרוב שנטפל בדברי הבאי. להשיב עליו אין כדאי וק"ל: ולא נזכרו בהן שעות ויצא לנו זמן ק"ש לשטת הזוהר ע"פ הבנתנו הוא לעולם נמשך עד שעה שהזוג מכה תשעה בארצנו בין בקיץ בין בחורף. ואם אמנם ידעתי מיעוט ערכי כי קטונתי מלחוות דעי הלכה למעשה. ולא אעלה על לבי חס ושלום לומר למעיין יקבל דעתי. כי למדה זו לא באתי. רק שמא יבוא ב"ד ויסמוך על הזוהר ע"פ הדרך הנזכ' להחמיר. כגון בימות החורף לחוש לדבר לכתחלה. אכן בימות הקיץ ודאי שאין לזוז משטתו של הר"מ ז"ל לחומרא. ואולי בדיעבד מ"מ לא הפסיד ברכות עד ט' שעות כנז':

שוב זיכני הש"י ובא לידי ס' נק"ה שחיבר הגאון בש"ך. ומצאתי לו ז"ל שתפס בפשיטות בדעה זו הנז' כמו שת"ל כיוונתי להוכיח בביאור מספר הזוהר ומן הגמרא. והוא ז"ל העיד שגם הדרישה כ"ה דעתו. ואמנם שהרב בש"ך ז"ל סתם דבריו ולא נודע כחו בזה. גם יש לתמוה עליו שהוא ז"ל הבין דהיינו פירושא דשעות זמניות שזכרו הפוסקים בכמה מקומות בא"ח (להמשכם אחר הר"מ) ובמ"כ לא זו העיר ולא זו הדרך של הפוסקים כהרמב"ם וההולכים בשטתו בזה הענין ופשוט הוא דאגב שיטפיה כתב כן וכמו שהגהתי עליו שם במקומו בס"ד. מ"מ דייני שמצאתי לי שני עדים נאמני' הרבנים הכהנים גדולי הדור ז"ל שתפסו במושלם כאשר קיימתי מסברא דנפשי ש"ל והיה לבי קוהה לומר דבר חדש כזה שלא שיערוהו הקודמ' ז"ל. והשתא אמינא חדאי נפשאי אם ספקות שלך כך. ועכ"ז במקומי אני עומד לאחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך להשתמש בדעות הנז' על אופן היותר בטוח וטוב בעיני אלקים ואדם כדרך שהעליתי למעלה. שיש לנו לחוש גם לדברי אותו זקן ומקובל מגאונים והקרובים אליהם הוא הרב המובהק אורן של ישראל הרמב"ם ז"ל ואזלינן הכא והכא לחומרא וכן אריך:

והא דתנן הכא במתני' עד ג' שעות. פירש הרע"ב עד סוף שעה שלישית. ולכאורה לא משמע הכי בגמרא. דבעי תלמודא למימר דקחשיב שית דליליא ותרתי דיממא. היינו דכתיב [תהלים קי"ט] קדמו עיני אשמורות. ואי איתא הוו להו טפי. וכן ראיתי בב"י א"ח סנ"ט [צ"ל סנ"ח] שהביא בשם ר"ש לפרש עד ג' שעות דתנן עד תחלת שעה ג'. איברא כי דייקינן ליכא ראיה מהך גמרא, דתלמודא לא נקיט אלא מאי דאצטריך ליה לפרושי אשמורות דקרא. אף על גב דבקושטא טפי הוה. כיון דלא הוי חשבון שלם לא קחשיב

ליה קרא. שוב ראיתי בהג"מ [פ"א דהל' ק"ש] שדחה גם כן לפר"ש וכתב שהעיקר כפירוי הר"מ דג' שעות שלמות הן:

משנה לחם

תכלת דומה לגוון הרקיע בטהרתו. עיין מ"ש בס"ד בבית אל. בפירוש פ"ג דק"ש.

משנה לחם

וגומרה עמ"ש בס"ד במו"ק טא"ח סנ"ח.

משנה לחם

עד הנה"ח שיעור משך הלה"ח. **ר"ל** מע"ה עד סוף עליית גוף השמש על האופק. אתה למד מדברי הר"מ ז"ל מ"ב פ"ג דפסחים. שאינו פחות משתי שעות שוות (וצ"ע לכאורה הוא דלא כמאן לא כעולא ולא כר"י. וצ"ל אינהו לא מיירי עד תכלית עלותו. אלא עד שיראה בלבד ועמ"ש בס"ד במו"ק סנ"ח) ועל כרחך לומר בשטת הר"מ. דגומרה עם הנה"ח דתנן. היינו עם התחלת הנץ. ולא כמ"ש במג"א. שלפ"ד ז"ל. נשתבשה עלינו סברת הר"מ ז"ל בענין זה תכלית השבוש. באופן שאין לה ציור כלל.

משנה לחם

ר' יהושע סתם ר"י. הוא בן חנניה הידוע.

משנה לחם

לא הפסיד עמ"ש בס"ד במו"ק סמ"ו. בפירוש הירושלמי. שלא שנו משנתנו אלא ליחיד הקורא. אבל בצבור לא שפיר דמי. מיהו אם כבר קראוה בעונתה. לא מחינן בהו **ועב"י** סמ"ט מ"ש במשנה זו. בשם הר"א מההר. ולפמ"ש בס"ד אינו מוכרח. ודוק. ועדיין אני מסתפק אף ביחיד. שמא יש חילוק בין שוגג למזיד. דוק.

משנה לחם

אחר תיבת הקטבים. נ"ב (ר"ל בין קטבי אופן חצי היום. שהם באופק המדינה. האחד למזרח. והשני למערב).

משנה לחם

סוף הדבור שלמות הן. נ"ב והנך ג' שעי משמע לי אליבא סוגיא דעלמא. דמתחלי משיכיר. דהוא זמן התחלה דרישא. ולשטת הר"מ ז"ל אפשר וקרוב הדבר שאינן מתחילין אלא מהנה"ח. כמ"ש בס"ד במו"ק סנ"ח. ועפ"ז יש קצת להעלות ארוכה למבוכה בדעת הר"מ ז"ל. שזכרתי שם וכאן לעיל בסמוך.

משנה לחם

הפסיד לשון חכמים הוא. ונמצא גם בתרגום תהלים.

משנה ג

כדאי הכ"ף שרשית בפת"ח גם הדלי"ת פתוחה ודגושה. והוא שם תואר ע"מ גבאי. בנאי. זכאי. כך נ"ל ואין נראה שיהא מענין וכדי בזיון שבמקרא שהכ"ף שימושית נקודה בשב"א. כי הוא מענין אחר מלשון די והותר. וכן כל כדי שבמשנה שבא לשער ענין

וזמן כמו כדי שילך ויבוא וחבריו. הוא מלשון די והכ"ף בהם שואי"ת כמו כדי ארבה שבכתוב. אבל זה השנוי כאן הוא דבר אחר ענינו ראוי והגון ואין לו חבר במקרא. אך היא מלה תלמודית שרשה כדה ע"ד הסברא כמ"ש בהגהו' הסידור בס"ד ע"ש:

לחוב בעצמך. כתב הרע"ב ראוי היית ליהרג ואם היית מת היית מתחייב בנפשך עכ"ל. כלל בו שני ענינים כאילו אמרו ראוי היית לחוב ולמות ולהתחייב במיתתך שחובת המיתה היתה עליך ונתבעת ממך. וראה זה מהגמרא [דף י"א ע"א] דאמר רנב"י עשה כדברי ב"ש חייב מיתה. ש"מ דהכי קאמרי ליה. ואילולי דברי האמורא הנז' לפי פשוטו נוכל לפרש שלא אמרו לו אלא שאם היה בא לסכנה מחמת זה היה מתחייב בנפשו על שסכן עצמו שלא לצורך כי לא עשה בזה מצוה שתגין עליו בעידנא דעסיק בה. ומה שניצל באמת. הוא לפי שתורתו הגינה עליו דת"ת מגנה ומצלה אפילו בעידנא דלא עסיק בה ודוק:

ובחידושי הגמ' דקדקתי בזה דהכא משמע שאין להחמיר כדברי ב"ש. ולא עוד שעבירה היא וחייבין עליה מיתה. ומאי שנא מההיא דספ"ח דמכילתין במי שאכל ושכח ולא בירך. דמוכח התם בתלמודא [דף נ"ג ע"ב] להדיא דעדיף למיעבד כבית שמאי ומקבל עליה שכר. ומשנינא דודאי היכא דבית שמאי לחומרא מצוה למיעבד כוותייהו ותבוא עליו ברכה. (ואפי' כי הוו בית שמאי לקולא מצי למעבד כותייהו קודם בת קול. או למ"ד אין משגיחין בב"ק ואפי' בתר הכי נמי. וכדאיתא בברייתא הרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה כבשחיטת חולין [דף מ"ג ע"ב] ובפ"ק דר"ה [דף י"ד ע"ב]) ובק"ש היינו טעמא דלא שפיר דמי לאחמורי כב"ש. משום דחומרא דאתיא לידי קולא היא אליבא דב"ה. דב"ש סברי אינו קורא אלא מוטה. ואם הוא אנוס שצריך לילך לדרכו. יבטל מק"ש. ואם ישהה וימתין עד שיבוא לביתו. בתוך כך תעבור עונתה. וזה היה מעשה דר"ט שהחמיר על עצמו בלכתו בדרך והגיעה עונת ק"ש נתעכב וישב לו כדי לקרות. ומתוך שלא רצה לקרותה בהליכה. נפרד מבני חבורתו עד שפגעו בו הלסטים. ולא היה צריך להכניס עצמו לסכנה שאינה צריכה. שכן אמרו בירו' [ברכות פ"ב ה"ט] הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט. וכ"ש בכגון זה לסכן עצמו עליו. ולב"ה לא עדיף כלל היושב ומוטה מן ההולך. משא"כ בחוזר למקומו ומברך בה"מ מודו נמי דזימנין טפי עדיף. אלא שלא חייבוהו בהחלט. ועמ"ש בפא"ד בגמ' בס"ד:

ועוד שמא יראה הרואה שמסר רבי טרפון עצמו למיתה על הדבר ויקבע הלכה כבית שמאי ונפיק מינה חורבא. שמי שאינו חסיד אין לו להכניס עצמו בסכנה בעבור זה כמו שהוא מן הדין שאין חובה ליכנס אפילו לספק סכנה כדי לקיים מצות עשה שאפשר

לקיימה אחר כך. ומתוך כך תבטל המצוה לגמרי לפעמים כנז'. לכן אמרו שהיה ר"ט חייב מיתה בזה שעבר על ד"ח וגם דמו היה נדרש ממנו שלא היה רשאי לעמוד במקום סכנה מחמת זה. אבל אם היה מקום להחמיר ולעשות כדברי ב"ש. לא די שלא הי"ל לירוא מפני הלסטים. דמצוה בעידנא דעסיק בה מצלה. אלא שאפי' היה מסתכן. לא היה עליו שום עונש על שהכניס עצמו לסכנה משום חומרא בעלמא. דבודאי היכא דשייכא חומרא שרי אפילו לאסתכוני עלה ומדת חסידות היא. אע"פ שאינה חובה על כל אדם. כדמוכח בגמרא דפרק עושין פסין [כ"א ע"ב] מעובדא דר"ע בבית האסורין שאמר מוטב ימות מיתת עצמו ואל יעבור על דברי חביריו ודוק:

ובזה יישבתי מה ששמעתי מתמיהים על שנמצא בתשו' רקנטי משם ריב"א ז"ל שהחמיר על עצמו בבעיא דספק נפשות לענין איסור אכילה ביוה"כ דבכרת. דאע"ג דקיי"ל ספק נפשות להקל. היינו מדינא. מכל מקום אינה משנת חסידים וק"ו מנט"י שהיא של סופרים. אף כי יום הכפורים איסור כרת. ואבאר דבר זה אי"ה עוד במקומו:

משנה לחם

ב"ש וב"ה הם סיעת תלמידי שמאי והלל. ותלמידי תלמידיהם הנמשכים אחר דעותיהם. והיו מהם כמה אלפים בזמן אחד. כדברי הכוזרי ברביעי מספרו. וכן נחלקו לשתי כתות גדולות כל ימי בית שני. **ועליך** לידע. ששמאי והלל לא נחלקו אלא בשלשה מקומות בלבד (היכא דליכא פלוגתא דרבוותא) כדאיתא בגמרא דשטת י"ח דבר (ויש חדוש פ"ב דמ"ש. ופ"ק דעדיות. שדברי בית שמאי. חלוקין מדברי שמאי) ומשרבו תלמידיהם שלא שימשו כל צרכן. נחלקו בדברים רבים. ונעשית תורה כשתי תורות (סנהדרין דפח"ב) ועיין באור ענין זה בהקדמת פירוש המשניות להר"מ ז"ל. ובכל מקום ב"ש לחומרא וב"ה לקולא. חוץ מקצת פרטים המוזכרים בעדיות. פ"ד ופ"ה. ובכל מקום ב"ש במקום ב"ה אינה משנה (ולמה נשנו דבריהם לבטלה. עפ"ק דעדויות. ומ"ש שם בס"ד. חוץ מי"ח דבר שנמנו ורבו ב"ש וב"ה. והוקבעה הלכה כמותן (ולהרע"ב פירוש אחר בענין ב"ש במקום ב"ה אינה משנה. ערפ"ג דיבמות. וצ"ע דבברכות (דלה"א) משמע דלא כוותיה. וי"ל ודו"ק) ולדברי רב עמרם קיי"ל כב"ש אף בששה דברים. כמ"ש תו' פ' התכלת גבי סדין בציצית (ועיין לקמן מ"ג פ"ח) **אבל** בשאר מחלקותיהם לעולם הלכה כב"ה בין להקל בין להחמיר. שכבר יצאה ב"ק כמ"ש בגמרא דר"ה. אע"ג דב"ש הוו מחדדי טפי. ב"ה עדיפי. דרבים וענותנים היו (שמדת רבם היתה בהם) ולכן הם עצמן מקדימין דברי ב"ש. לדבריהם. כמו ששנויים בכל מקום במשנה לפניהם. אע"פ שב"ה הם רוב בנין ומנין (ולדברי יוסיפון היה שמאי עצמו תלמידו של הלל) אבל שמאי קפדן היה. כמפורסם ממעשה הגרים פב"מ. ותלמידיו קנטרנין כמותו. ועל כן התריסו אפילו כנגד הלל הזקן בפניו. כדאיתא פ"ק דביצה. במעשה שהביא עולתו לעזרה בי"ט. משא"כ הלל מדה אחרת היתה בו. ענותן מכל האדם כידוע. ואם עשו ב"ש כדבריהם אם לא. עיין בגמרא שילהי פ"ק דיבמות. **ולמאן** דס"ל לא עשו. נ"ל הא דעשה ר"ט

דמתניתין כב"ש. שאני. דדווקא היכא דמקילי. לא עבוד כשמעתייהו. אבל לחומרא שפיר דמי (עמ"ש בס"ד במ"א. ובאמת בההיא סוגיא דיבמות מוכח בהדיא דאפי' לחומרא לא עשו. **ותמיהא** לי טובא. דהא בהדיא אשכחן איפכא דב"ה עשו כדברי ב"ש להחמיר. כדתנן פ"ו דדמאי מ"ו. וצנועי ב"ה היו נוהגים כדב"ש) ואפ"ה כמעט נענש ר"ט. משום דחומרא דאתיא לידי קולא היא כדפרישנא לקמן. **ואתי** שפיר נמי ההוא עובדא דהלל הזקן שחברו עליו תלמידי ב"ש למחות בידו שלא לסמוך. משום דסברי שב וא"ת שאני. דבהא אפילו ב"ה לאו כל כמיניהו למעבד עובדא לקולא. ולא הודו ב"ש לב"ה לקבוע הלכה כמותם בכל מקום. אלא במקום שמחמירין בלבד. וב"ש מקילין. אז לא עשו כדבריהם. **אי נמי** בר מנה דההיא פלוגתא דסמיכה. דאיפליגו בה זוגות קמאי דקמאי. משו"ה עדיין מחלוקת במקומה עומדת. והא דתניא הרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה. קודם ב"ק. מיתוקמא נמי בלהחמיר גרידא. **בכמה** דברים חזרו ב"ה להורות כדב"ש. אבל ב"ש לא הודו לב"ה רק במקום אחד בלבד. פ"ה דתרומות. כדאיתא התם בירושלמי.

משנה לחם

יטו ויקראו וא"ת אי בעינן קרא כדכתיב. דילמא שכיבה ממש דווקא קאמר קרא. **י"ל** דא"ה לימא על משכבך. כדכתיב אמרו בלבבכם ועל משכבכם.

משנה לחם

ובשעה שב"א עומדים פירוש עומדים מן המשכב. דהיינו כל זמן קימה דקרא. שהוא דבר הלמד מענינו. שבקימה מהמטה מדבר. **לכן** אין מקום למ"ש הכ"מ. בתשובת השואלים ולא מחכמה. למה לא נאמר ג"כ כל זמן שב"א עומדים. שהוא כל היום. **והתשובה** כמו כן שלא כהוגן במ"כ. וכבר השיגו במג"א ופשוט הוא.

משנה לחם

בתי"ט ד"ה בשעה. כתוב טעות סופר. ונראה כט"ס. אך בגמרא יש השמטה. עחי"ג.

משנה ד

משנה לחם

במקום שאמרו להאריך. אינו רשאי לקצר כו'. בפתיחה. כדפריש הרע"ב. **דבאמצע** ברכות מצינו בפירוש במשנה וגמ' פא"ע כמה מעשים שהיו מאריכים ומקצרים כל אחד כחפצו. **א"כ** יש מכאן סמך לבעלי הקרובות (או לקרוב"ץ) עמו"ק (סס"ח) או יש לחלק בין יחיד לצבור.

משנה לחם

בלילות הא דלא קאמר בלילה. נ"ל שרמז התנא בו דבר חכמה. וכלל בלשון זה תשובת בן זומא לחכמים. וכי מזכירין יצ"מ ליה"מ. הלא כבר נאמר לא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה וגו'. **היינו** דנקט לישנא דקרא ואמונתך בלילות. הנדרש על הגלות. לומר שאין מקום להזכיר י"מ. כי אם בימי הגלות שדומין ללילות. להשמיענו מה הכריחו לנטות מדעת חכמים. וממילא ידענו הדין והטעם. בהבלעה בנעימת הלשון.

משנה לחם

בן זומא שמעון שמו. עמ"ש הרע"ב רפ"ד דאבות. מדוע לא נקרא בשמו. והוא מהדנין לפני חכמים. כדאיתא שילהי פ"ק דסנהדרין.

משנה ה

מזכירין כתב תי"ט איכא למידק אמאי לא תני זוכרין. ומ"ש הוא ז"ל בזה אינו כלום לע"ד. ועמ"ש בריש מס' תענית שאינו דקדוק כלל:

אמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר י"מ בלילה. עיין מ"ש בביאור אגדת ת"ע רשות או חובה דריש פת"ה שביארתי שם ג"כ מאמרו זה של ראב"ע בדרך דרוש נחמד מאד:

פרק ב

משנה א

אם כיון לבו יצא. כתב הרע"ב ואנן קיי"ל מצות צריכות כוונה. והראה בתי"ט מקום למ"ש במי"ד פ"ג דסוכה. דשם תמה הרב ז"ל על פסקו של הרע"ב הלז לפי שסותר לפירושו של שם. ובאמת עמל הוא בעיני וטורח שלא לצורך לדקדק בפרטות כאלה בלשונות הפרשנים דסתמייהו לאו לאסוקי פירושייהו אליבא דהלכתא קאתו. אף שהרע"ב ז"ל זה דרכו בהרבה מקומות להביא פסק הלכה. מכל מקום מסתייה במאי דכתב הכא איידי דנחית לחילוקי דעות שבמצות צריכות כוונה או לא דהוצרך להשמיענו פסקא דדינא חד זימנא. והתם כי קאי בסוכה תו לא איצטריך ליה דסמיך אדהכא. וקבעי לפרושי למתני' דהתם ככ"ע דתיתי אף אליבא דמ"ד דאין צריכות כוונה. ומעתה אין תפיסה עליו שזוהי דרך המפרשים להרחיב פי' המשנה או השמועה אליבא דכ"ע (ולשטתו של התי"ט הי"ל להקשות על הרע"ב בענין זה קושיא יותר עצומה דדבריו סתרן אהדדי. רצוני הא דלולב עם ההיא דתינוקות דפר"א דמילה [דף קל"ז ע"א] כמ"ש בסמוך בעזה"י. אלא שכפי פירושנו סלקא לן כהוגן בס"ד אבל לדעתו ז"ל אין ספק שהיא סתירה מבוארת ודוק) והיינו טעמיה דרמב"ם התם בפירושו. אע"פ שנראה בחבורו שאינו תופס כן לפסק הלכה. ולא תקשי עליה אפילו לדעת התי"ט. אמנם לנו אין צורך לזה שדבריו עולים יפה בקנה א' עם האוקימתות שבגמ' שם. וכבר נשמר מזה ג"כ בחבורו וכללן בלשון קצרה כראוי אליו ז"ל כמ"ש לקמן בס"ד. ועוד שהתלמוד פירש שם להדיא כדמפרש הרע"ב:

ובאמת שאף על פי שהתוספות שם [סוכה דף מ"ב ד"ה אמר] הכריחו דשיטה דהתם אזדא לה אליבא דמ"ד א"צ כוונה. לענ"ד יש לפקפק בהכרח זה. דאיכא לתמוהי טובא דחזינן התם לאביי גופי' דפליג עליה דרבא וס"ל צריכות כוונה. דנחית לאוקמתא דכשהפכו דמנה שמעי התוס' דס"ל א"צ כוונה. וכמו שתמהו התו' בעצמם שם ונכנסו בדוחק. ואני מוסיף להקשות עוד לפי שיטת התו' דהתם. דאפילו אליבא דמ"ד א"צ כוונה לא מיתוקמא. דהא אף מאן דלא בעי כוונה לצאת כוונה בעלמא לנטילה דווקא מיהת בעינן לכ"ע. ולאפוקי מתעסק דבהא אפי' רבא מודי כדמוכח פ"ג דר"ה [דף כ"ח ע"ב] ומשנה שלמה שנינו [ר"ה פ"ד מ"ה] המתעסק לא יצא. ואי כפי' התו' הא ודאי מתעסק הוא כיון דלא מכוין לנטילה כל דהוא. דלא קבעי ליה ללולב אלא לאפוקי לר"ה בלחוד. במה יצא זה מכלל מתעסק. וא"כ אפילו אליבא דרבא דס"ל א"צ כוונה למאי אצטריך תנא ואיכפל לאשמועינן בהנך גווני. ושינויי דחיקי דשהפכו או בלקיחה ע"י ד"א. הא מודה במתעס' דלא נפיק. אלא ודאי פשיטא ליה לתלמודא התם מה"ט. דודאי לא איירי ממתעסק אלא במכוין לנטילה דמצוה. רק שהיא מסופקת בידו שאינו יודע אופן הנטילה ודיני הנענוע כהוגן. ולא ידע שיוצא בנטילה ונענוע כל דהוא גרידא. והולך אצל בקי שילמדנו אופני הנטילה. משו"ה לא חשבינן ליה מתעסק אלא לעוסק במצוה. והיינו דאמרינן התם בהדיא [סוכה מ"ב ע"א] אההיא דלולב דמיירי בטעה בדבר מצוה ועשה מצוה. ונראה שם מקריצות ורמיזות התו' [שם, ד"ה מהו] שלכן הצטרכו להביא גירסא אחרינא משום דקשיא להו הך גרסא לשטתם הנז' וק"ל:

אבל באמת אני תמה מאד איך אפשר לזוז מזה דודאי ע"כ אי אפשר אלא כדאמרן דמיחשב עוסק במצוה בההיא שעתא דמפקיה לר"ה דהא מסקינן בתינוקות [דף קל"ז ע"א] ובזבחים [נ"ל דט"ס וצ"ל פסחים ע"ב ע"ב] דכ"ע דטועה בדבר מצוה צריך דווקא שיעשה מצוה עם טעותו ובהכי הוא דמיפטר. דאפילו ר' יהושע מודה בה. וביותר לפסקו של הרמב"ם בה' שגגות [פ"ה] נראה בבירור דלא סגי דלא ליעבד מצוה עם הטעות לשיפטר מחטאת דוק בדבריו וזה דבר ברור ומוכרח ביותר. ואם כדברי התו' הרי שם ג"כ לא עשה מצוה לגמרי. אלא ע"כ הכי פירושא דהנהו שינויי דהפכו ואידך דלא אצטריכו אלא כי היכי דלא להוי נפיק י"ח מיד בהגבהה. ודמקשינן כיון דאגבהיה נפיק ביה. משום דודאי איירי במכוין לנטילה ורוצה לצאת י"ח כדפרישית אלא שהיא מפוקפקת בידו. ומשו"ה מוקמינן בגווני דלא נפיק ביה להדיא בהגבהה. אלא כשעסוק בהוצאה אז מהפכו ונוטלו כדרכו מתוך שזמנו בהול וירא פן יעבור זמנו. ומיקרי טעה בדבר מצוה ועשה מצוה דמשו"ה מיפטר. וזה מוכרח לע"ד ואינו דוחק כלל בפיר' האוקימתות דהא

לא מהדרינן עלייהו אלא כי היכי דלא ליפוק ידי חובתיה מקמי דמפיק לר"ה. אבל עם ההוצאה כי נפיק ביה נמי י"ח בההיא שעתא לית לן בה. אדרבה הכי מיבעי למיהוי כי היכי דליפטר מחטאת כדאמרן ולית בהא ספיקא:

ונתגלה טעמו של הרמב"ם ז"ל שהשמיט בהל' שגגות הני אוקמתי דהוצא' לולב שלא כדרך מצותו וכסבור הרב תי"ט משום דאזיל לטעמי' דס"ל מצות צריכות כונה. ולא היא דאפי' תימא א"צ כונה לא אצטריך להנך אוקמתי דשינויי דחיקי נינהו בקושטא. ואינן אלא אזהרה יתרה כדי שלא יצא בודאי ידי חובת המצוה מקודם שיוציאנו לר"ה. ומיהו אי איזדהר ביה והוציא הלולב לר"ה ברגע נטילתו. וכגון שעומד על פתח רה"י ומכוין שעם שעת הנטילה כדרכה תהא נעשית ההוצא' מרשות לרשות. שהיא בכל שהו אף פסיעה א' קטנה כמות שהיא לחייב עליה. פטור הוא מן החטאת מאחר שנעשית מצוה עם מלאכת ההוצאה. ולהרמב"ם ודאי לא סגי בלא"ה לענין פטורא דחטאת כמו שמוכרח מלשונו. וא"כ כיון שהזכיר שם שמוציא הלולב לר"ה לצאת בו הרי דעת שפתיו ברור מללו שביציאה זו רוצה לצאת ידי חובה. הא ע"כ לומר שלא יצא י"ח עדיין קודם ההוצאה. שא"כ אין ההוצאה כדי לצאת בו. וממילא משתמע דמיירי בדלא נפיק ביה בהגבהה דמקמי הוצאה. אי בגווני דשינויי דאתמרו בגמרא כנז'. אי נמי בגוונא דאמרן בעומד על האגף של רה"י כשלוקחו ויוצא לר"ה שעם רגע ההוצאה נעשית עמה נטילה של מצוה והוא פירוש מרווח בלשונו של הרמב"ם ז"ל:

ועתה נחזור לדברי התו' הנז' שנראה א"כ שאין הכרח כל כך להעמיד הסוגיא הנז' אליבא דמ"ד א"צ כוונה מדאמרינן מדאגבהיה נפיק ביה במוציא לר"ה דלא שייך ביה מתכוין לצאת כיון דלא בירך ע"כ דבריהם. ואיני יודע מה ענין הברכה לזה. דהא קיי"ל ברכות אינן מעכבות [עיין ר"ה ל"ד ע"ב, ומג"א סי' תקצ"ג] ואף שבאמת לדעתי הברכה עושה כוונה למצוה כמו שכתבתי כבר בס"ד במ"א. אבל מצוה בלא ברכה מ"מ מצוה היא. ואין העדרה מוכיח על שאין רצונו לצאת י"ח. אלא לפי שהיא מפוקפקת בידו כמ"ש לעיל. לכן מונע הוא עצמו מספק ברכה מאחר שאינה מעכבת. ולעולם דעתו ורצונו לצאת י"ח בכך אם יוודע באמת שעושה מצוה כתקנה בנטילה זו:

ומהאי טעמא נמי לא ק' דהא ע"כ לא חשיב מתכוין לצאת י"ח מאחר שהוא הולך עכשיו אצל בקי ללמוד מקודם. דמ"מ כוונה לצאת איכא אלא שהיא רפויה בידו. ואינו מתכוין שלא לצאת בודאי רק כנז'. ועוד מאן לימא לן דהכא בהולך אצל בקי ללמוד איירי דלא אידכר התם לגמרי כה"ג. ודילמא בצריך לו לצאת לר"ה לדבר אחר ובדרך הליכתו רוצה לקיים המצוה בטרם יעבור זמנה. וגם מה שתפסו בפשיטות דמיירי בלא בירך אינו

מוכרח דלפי מאי דפרישית שפיר איכא לאוקמי נמי בברכה. ואע"ג דלפום הני אוקמתי דתלמודא לא שייכא ברכה קודם ההגבהה. מכיון שמגביהו שלא כדרך מצותו. אף עפ"כ אחר כך כשעסוק בהוצאה ורואה שזמנו בהול ממהר הוא לקיים המצוה דרך הוצאתו שמהפכו אז כדרכו כנז' ואיכא למימר דמברך נמי כדינו. מכל הלין איני רואה הכרח לשטת התו' הנז' בההיא דלולב דתיתי אליבא דמ"ד א"צ כוונה דווקא. ומכי אתינן להכי רווח פירושא דשמעתא ממילא וניחא הא דדייקינן מדאגבהיה נפיק ביה. דהא חזינן לדעתי' דלא מתעסק הוא אלא מכוין לנטילה דמצוה דניחא ליה לקיימה השתא אם אפשר. ותדע מדלא פטרינן ליה אלא מחמת טירדא דמצוה. על כרחך ודאי איירי בזריז ומתכוין לצאת י"ח קודם שיעבור הזמן:

או אפי' תימא כפירוש התו' שהולך הוא אצל בקי מ"מ אינו מתכוין שלא לצאת י"ח בתוך כך קודם שיגיע אצל הבקי אבל יותר הוא רוצה שתתקיים המצוה בידו עם יציאתו בשאפשר. ומשו"ה אתי נמי שפיר דאפי' אביי דסבר צריכות כוונה. הכא מיבעי ליה לאוקמי בגוונא דלא נפיק י"ח בהגבהה לחודה. כיון שהוא מתכוין לגמור המצוה בדרך הוצאתו. וליכא למשמע מינה דמצות א"צ כוונה. דלעולם צריכות. והכא במתכוון איירי:

ולפ"ז על הרע"ב נמי לא תקשי דאפי' תימא ס"ל כפסק' דהכא דצריך כוונה אפ"ה איבעי ליה לאוקמי בגוונא דלא ליפוק י"ח בהגבהה דקמי דעביד להוצאה. כיון דע"כ לא מיתוקמא מתני' דלולב אלא בעשה מצוה בהדי מלאכת ההוצאה. וע"כ א"א לאוקמה במתעסק בהוצאה לבדה אלא בעוסק במצוה ומתכוין לקיימה. וצריך לפרשה באופן שלא תתקיים המצוה בידו קודם שתעשה ההוצאה. ופשוט שזה מוכרח בדעת הרע"ב:

דאם ל"כ תקשי נמי דידיה אדידיה דבתינוקות דפר"א דמילה תפס עיקר דלא מיפטר טועה בדבר מצוה אלא בעשה מצוה. והיכי מפרש ההיא דלולב בשהפכו דלא עשה מצוה כלל עם ההוצאה. והיא קושיא אלימתא טובא אלא ודאי כנ"ל דאיהו ז"ל מפרש נמי הנך שינויי באנפי דפרישנא. וכגון דבשעת הוצאה מקיים למצוה כדחזי. והאידנא מכוין הוא לצאת י"ח או לפחות אין כוונתו שלא לצאת ידי חובת המצוה (ובאמת מוכרח ג"כ לומר דמכוין נמי. דאל"ה אכתי לא מידי קעביד אליבא דהילכתא דמצוה בעיא כוונה ובלא"ה לאו מצוה היא ה"ה דלא מיפטר מחטאת מחמתה ודוק) וכמו שביארנו באריכות. והשתא לא תידוק מידי דלהוי ס"ל התם כמ"ד א"צ כוונה. דוק היטב שבאמת עם כל האורך עדיין צורך להאריך יותר אלא שסמכתו על המבין והדבר נכון מאד לע"ד. ואף עפ"י שביאור דברי תו' הנז' יותר היה להיות מקומו במסכת סוכה. מ"מ הייתי זריז להקדים עצמי לדבר מצוה הבאה לידי שלא אחמיצנה ואין מעבירין על המצות:

ותו יכילנא לשנויי שינויי רויחי בכמה אנפי דאע"ג דאיפסיקא הילכתא מצות צריכות כוונה היינו לאפוקי מכוין שלא לצאת. דלמ"ד לא בעינן כוונה למצוה. אפילו עומד וצווח שאין כוונתו לקיים המצוה מ"מ יצא י"ח. אבל לעולם לא בעינן כוונה לצאת אפי' אליבא דמ"ד צריכות כוונה דסתמא היינו כוונה:

ועוד אפילו תימא כוונה לצאת נמי בעינן היינו דווקא במוציא לאחרים ידי חובתן הכי הוא דלא סגי בלא כוונת שומע ומשמיע להוציא. דאל"כ אין כאן כוונה כלל. (ואליבא דמ"ד א"צ כוונה ה"ה דסגי בכה"ג נמי במתכוין להשמיע לחבירו בלי שיכוין להוציאו ידי חובתו. וכן היא כוונת שומע עד"ז לכוין לשמיעה בעלמא אף בלי שיתן דעתו לצאת י"ח כדמוכח פ"ג דר"ה [דף כ"ה ע"ב]) אבל שומע לעצמו דילמא לא בעי כוו' לצאת אלא אם כיון לבו לקרות לחוד יצא. ואיכא לאוקמא למתני' דהכא אליבא דמ"ד צריך כוונה לצאת במוציא אחרים י"ח כההיא דתנן וכן מי שהיה עובר אחורי ב"ה ושמע קול סופר אם כיון לבו יצא. ואשמעינן הכא אפילו אינו סופר העומד בב"ה אלא קורא כדרכו בביתו מוציא אם כיון לבו. ותו התם אשמעינן דשומע צריך שיתכוין והכא קתני משמיע אם כיון להוציא יצא בו השומע ואפילו אין הקורא ש"צ בב"ה. ולא תימא שינויי דחיקי נינהו. אלא דמשכוני נפשאי אדהרע"ב בהכי לא קאמינא. מ"מ איתנהו וקושטא נינהו. וכאן רמזתי מעט ממה שיש להשיב משום יגדיל תורה. ואם יגמור ה' בעדי ארבה בו החקירה. גם צריך אני למודעי עוד שלפי הנראה לא ראה בתי"ט מ"ש [תר"י] בפי' הרי"ף בספ"ק דברכות [ד"ה אמנם] שיש לחלק ג"כ בין כוונה של מצוה שמתקיימת באמירה לשאר מצות שנעשות בפועל דאפילו אליבא דמ"ד לא בעינן כוונה למצוה מודה במצוה שמתקיימת באמירה כגון ק"ש דאי לא מתכוין לא כלום עביד. הכא נמי נימא אנן דילמא אף דס"ל צריכות כוונה לית ליה הכין אלא במצוה כזו. אבל בשאר מצות מודה דא"צ כוונה. וכדמשמע בדוכתי טובא. דהכי קיי"ל כמ"ד א"צ ותקיף חילייהו ודאי דהסוברים כן. וא"כ לא תקשי מידי להרע"ב מדלא שמעת ליה אלא גבי ק"ש. ולא באתי כאן אלא להעיר אוזן במה שיש להתנצל ולירד לחילוקים שונים. ויתבאר עוד בעזר העוזר ית':

בפרקים שואל. הקשה בתי"ט אמאי לא פי' התנא שואל בשלום. כבסוף המשנה ומשיב שלום לכל אדם. עיין עליו מ"ש בשם מהר"ש בנו. ועם שיש קצת טעם בדבריו עדיין לא הונח עיקר התמיהה. דמאחר שהיה מספיק לתנא הקיצור בבבי דרישא. לפי שהדבר ידוע ומובן שעל שאלת שלום נתכוין. ואין לטועה שיטעה דשאלת ותשובת דברים דעלמא או של דב' תורה היא. כי מה ענינן למפני היראה ומפני הכבוד וק"ל. ע"כ נתחזקה הקושיא בדבריו שהי"ל לתנא לשנות דרך קצרה כראוי והגון. (ומ"ש דאשמעינן מילתא

אגב אורחא דלכל אדם אין מוסיפין. כמו שמוסיפין לרבו ולגדול שאומר לו שלום לרבי ומורי. איני יודע מה צריך להשמיענו בזה. ומי סלקא אדעתין דלימא איניש לחבריה או למי שקטן ממנו לשון רבי ומורי. אדרבה אין מנהגן של ב"א כך ולא מדרך ארץ כן שנראה כמלעיג בו) וביחוד שכבר אחז לשון קצר כאן והספיק לו. ואין הקושיא על התנא שלא האריך מתחלה כמ"ש הרב תי"ט. שלשונו זה במ"כ הוא שלא בדקדוק. אך מראש דבריו יקשה על סופו. מה ראה שהאריך שם אם לא לאיזה צורך וזה פשוט:

אבל לענ"ד כי דייקינן משכחינן מרגניתא. דהך תנא דווקנא הוא ובאגב אורחיה אשמעינן מילתא לענין שאילת שלום ואשמעינן נמי טעמא דמתני'. דלכאורה יפלא בעיני מה ראה התנ' להחמיר בשואל טפי ממשיב כדמוכח מדר"י דמפני הכבוד אינו שואל אבל משיב וכן בפרקים משיב לכל אדם ואינו שואל. ואדרבה איפכא מסתברא כיון דקיי"ל כופלין שלום לשואל. א"כ אית לן למימר לשאול קיל טפי דלמעט בהפסקה ודאי עדיף. לכן בדין הוא שיהא שואל כדי שלא יצטרך לכפול כשמשיב ויאריך בהפסקה. וכי הא דפירש"י התם גבי מקדי' ויהיב שנמא לגוי. כי היכי דלא לצטריך לכפולי. והכי נמי מסתבר למעבד הכא בהפסקה דק"ש. דכל כמה דמפסיק טובא בדיבורא גרע בלי ספק. ומשיב מגרע גרע דיוכרח להאריך ולכפול כמו שהדין נותן. שאל"כ שתיקתו יפה מדיבורו. אמנם לפמ"ש בחי' שם שילהי הניזקין והעליתי דלמלך ולמי שהוא גדול ראוי לכפול השלום גם בשאנה. מה שא"כ בכל אדם אפילו להשיב א"צ לכפון מן הדין. אלא רשות הוא למאן דבעי ע"ש מילתא בטעמא דברים נכונים בזה הענין:

א"כ זכינו להבין טעמה של משנתנו ונסתלק הספק שזכרנו. דהשתא שפיר חמירא שאלה. משום דמפני היראה והכבוד צריך לכפול גם בשאלה. להכי ודאי עדיף טפי להשיב מלשאול שלא להפסיק בלי סבה מכרחת. והיינו דלא האריך בלשונו בבבי קמייתא. משום דשואל דומיא דמשיב בכפילה. ולא חזי לאורוכי בלישנא דממילא משמע דסתם משיב ידוע שצריך לכפול. וממילא ידעינן נמי טעמיה דשני ליה בין שאלה לתשובה במפני הכבוד לר"י. (אע"ג דבמפני היראה לא מפליג בין שואל למשיב. שאני מפני היראה דחמיר טובא. ולחד פירושא מידי הוא טעמא אלא מפני סכנת נפשות) ומהך טעמא גופיה בסיפא דמשיב שלום לכל אדם. הוכרח להאריך ולבאר שלא תטעה לומר דמשיב דידיה נמי דומיא דמשיב דרישא בכפילה. משו"ה מסיים בה ומשיב שלום זימנא חדא ותו לא. משום דרשות הוא גבי כל אדם מדרך המוסר ומדת ענווה בעלמא. ואין ראוי לעשות כן בק"ש. אף שירצה ורשאי לעשות כן בזולת זה. והרי זה נכון ומדוקדק מאד:

עוד אני אומר שלא זו בלבד בא התנא להודיענו שלכל אדם משיב כדרכו ולא כופל. אלא שאפילו כלשונו אינו משיבו. שלא תאמר עכ"פ תהא תשובתו עליך שלום. כדרך ששאל השואל שלום עליך. ולא יפחות ממנו לברר דבריו שרצונו השלום יחול עליו כמו כן. לזה נתכוין התנא באומרו ומשיב שלום ולא יותר. בא למעט מלת עליך או לך וכיוצא. אלא יקצר כל האפשר כדרך שמצינו בשונמית [מלכים ב' ד'] כששאל לה גיחזי השלום לך וגו'. ותאמר שלום ותו לא:

ונ"ל שלפי שהי' מתה מוטל לפניה אז ודנה עצמה כאבל שאסור בשאילת שלום (וזה שלא כמו שעלה על דעתי בימי חרפי להביא ראיה מפסוק זה להמתירין לאונן בשאילת שלום ודכוותה) אלא שלפי ההכרח ומפני הכבוד ענתה בשפה רפה ובדרך קצרה. כאותה שאמרו במ"א [תענית דף י"ד ע"ב] ההדיוטות ששואלין משיבין להם בשפה רפה. ולכן לא יגרע כח ק"ש בזה שאין להפסיק בו לכל אדם שהן ההדיוטות שמשיבין להם אף כאן בשפה רפה. אחר שאין הכרח גדול להשיבן רק מפני שלום הבריות. וד"א בלבד. לכן די להם בתשובה קלה כמות שהיא שנויה כאן בדיוק ובזה יצא י"ח הכל וימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. וישר הדבר:

משנה לחם

יצא לשון מושאל וקצר. ר"ל יצא ידי חובתו.

משנה לחם

אחר תיבת גרידא. נ"ב (אי נמי משום דלכתחלה ודאי לא סגי בהכי. והיינו דאמרינן קטן היודע לנענע.

ואל תתמה שיצטרך אף הגדול לילך בשבילה אצל בקי ללמדו. שהרי בודאי אפילו כולנו היום חכמים. עדיין אנו מבחוץ בענין הנטילה דלולב ההגונה. ואין אנו יודעין אותה על אמתתה בבירור. עא"ח סתרנ"א. ויע"ש מה שנתחדש לי ספק בענינה. מלבד ספקות של כת קודמין כי רבו. ותמה אני אם יש בדור מי שיודע להוכיח שמנהגנו באופני הנענוע הוא כדין וכהלכה).

משנה לחם

אחר תיבת מצותו. נ"ב (ומכאן תדע שטות אותן המהפכין הלולב אחר הברכה. כמו שעושין ההמון כולם. ולית דימחי בהו. ואף הלומדים טועים בכך. וצריך ללמדם שיטלוהו כדרכו בשעת הברכה מיד).

משנה לחם

בפרקים לשון קצר הוא. כלומר בין הפרקים. אחר מלת ודכוותיה. נ"ב איברא יכילנא לאתויי ראיה והוכחה נכונה. ממשנה שלמה ספ"ו דסנהדרין. ודוק.

משנה לחם

אחר מלת הדבר. נ"ב שוב מצאתי בשם רי"ח שכתב כך. שלא יאמר רק שלום. וכתבו האחרונים ז"ל. דבבה"כ אין שואלין כלל. והעמידו למשנתנו בפנים חדשות (ובאדם הבא מן הדרך. הכל לפי מה שהוא

אדם) **ועדיין** צ"ל ג"כ דמיירי הכא בק"ש של ערב. דבשחר בלא"ה אסורה שאילת שלום עד שיתפלל. ואפילו במוצא חברו בדרך. הוי כעושהו במה. לפ"ד הראב"ד והרשב"א. כמ"ש בא"ח ספ"ט.

משנה לחם

רבי יהודה סתם ר"י. הוא ר"י בר אלעאי.

משנה ב

אלו. האל"ף בציר"י. כי נגזר מן אלה שבמקרא ולשון חכמים לעצמו כמ"ש בהרבה מקומות. ואמנם כל מקום שיבוא בלשון משנה אילו העומד ומשמש במקום אילמלא כמו אילו נאמר כן וכיוצא הנמצאים לרוב בתלמוד הוא **אילו** בחירק והורכב מן **אם** או מן **אי** (לשון חכמים) **ולו** במלאפום לו יהי לו הואלנו:

משנה לחם

בלח"ש ד"ה אלו. אחר מלת בחיר"ק. נ"ב פעם מושך יו"ד. ופעם זולתו. כבכתוב ואלו לעבדים. ואילו האחד. ואלו חיה.

משנה לחם

לאמת ויציב עמ"ש בס"ד בבית אל. סיוע גדול לדעת מי שאמר. שבין אמת לויציב ג"כ לא יפסיק. **ובכן** מדויק לשון משנתנו. ואין כאן שפת יתר.

משנה לחם

יפסיק לשון ארמי הוא. ענין סיום. כל חדילה וכריתה וכליה. מתורגמין בלשון הפסקה. אבל בלשון מקרא שהוא בשי"ן שמאלית. מורה ההפך. באורו ענין פתיחה. פושק שפתיו. ותפשקי רגליך. וי"ל שאף כאן דמכוון הוא עד"ז. ר"ל שלא יפתח פיו ויתחיל דברים אחרים בתוך קריאתו.

משנה לחם

ר"י בן קרחה בודד.

משנה לחם

עול מ"ש ודאי עול הוא על צוארי האנשים שלא יטו הנה והנה. אחרי שרירות לבם הזונה. וסודו עיין בבית אל.

משנה לחם

מלכות שמים ה' בשמים הכין כסאו. השמים שמים לה'. אף כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו. ומלכותו בכל משלה. ונודע ליודעים חן. כי הי"ת נקרא ג"כ שמים ע"ד האמת. כמ"ש שהמע"ה בתפלתו ואתה תשמע השמים. הוא שאמר דניאל די שליטין שמיא (בידוע שאין השליטה לגרמים שמימיים) ומדויק שתפס ל"ר שליטין. כי בשם זה נכללו השמים כסאו. והארץ הדום רגליו. הארץ הידועה בשם מקום מלכותו. וה' בהי"כל קדשו ה"ס מפניו כל הארץ להביאם במסורת הברית. למען יכירו וידעו יושבי תבל כי לה' המלוכה. ויקבלו הכל עול מלכותו. כי זה כל האדם. והמשכילים יבינו. וע"ע מ"ש בס"ד שלהי עוקצין ובבית אל כ"פ. ועיין זמרת הארץ סודו וגי' שלו. אז תבין יראת ה'.

משנה לחם

עול מצות שלא ניתנו אלא לצרף בהם את הבריות. להיות האדם חי בהם כשור לעול כחמור למשאוי. לבחנו ולנסותו. אם לא יבעט וירבץ תחתיהם. כי יצר לב האדם מנעוריו פרא חפשי למוד מדבר. וכבד עליו (על החומר) הדבר. להביא עצמו במוסרות ומוטות. שמירת המצות. עד אשר יעשם קנין בנפשו. וירגיל עשייתם. אז ישובו נוחים וקלים ערבים לנפש ומתוקים. לגרגרות ענקים.

משנה ג

למפרע. לאחור. ע"ד קצת הוא מלשון המקרא לא אפרע (יחזקאל כ"ד) הכונה בו לא אשוב אחור מדברי כמ"ש שם הרד"ק ז"ל:

משנה לחם

ר"י סתם ר"י הוא בן חלפתא הידוע.

משנה לחם

הקורא למפרע מ"ש הרע"ב ומיהו אם הקדים פ' ויאמר. לפרשת והיה כו' נראה דאין זה חשוב למפרע ויצא. **עמ"ש** בס"ד שילהי ר"ה במהדורא.

משנה ד

האומנין נראה שקריאת המלה באל"ף שרוק"ה. הנפרד מעשה ידי אמן בק"ח המתחלף בקיבוץ ואין לקרותה בחול"ם להבדיל בין ענין מלאכה. שהוא הנרצה כאן. ובין ענין גידול ותרבות כמו האומנים אחאב [מלכים ב' י' א'] כאשר ישא האומן [במדבר י"א י"ב] שהם חולמי"ם. אבל לשון אומנות שהוא ענין מלאכה. עיקרו מלשון ארמי. וכ"ה בתרגום כל אומן ואומנות שרו"קים:

רשאין הרי"ש פתוחה. והוא שם תואר על משקל זכאין בנאין גבאין. מנחי למ"ד ה"א. ואינו משורש ראש כמו שחשב ההופך ומבלבל. וטעה בזה מאד כמ"ש בס"ד בהגהות הסידור בפרקי אבות:

משנה ה

חתן פטור מק"ש כו' עד מוצאי שבת. לפירושא קמא דמייתי הרע"ב (ולקוח הוא מפי' הר"מ ז"ל) פטור משום דטריד שמא לא ימצאנה בתולה. ומכאן ואילך לבו גס בה. וכתב ע"ז בתי"ט דר"ל לבו קרוב לה לפי' הערוך. ומשו"ה כשלבו קרוב לה ימחול לה אף אם לא ימצאנה בתולה. דהא להכי מצרכינן להנשא ברביעי כדי שישכים לב"ד בעוד כעסו עליו עכ"ל:

ואני שמעתי ולא אבין איך לא הרגיש הרב ז"ל שהרי מכאן סתירה מבוארת לפירוש הנז'. שאם אתה אומר עד ארבעה לילות אם ימצאנה בתולה אינו מוחל לה. א"כ בתולה תינשא אף בחמישי ותיבעל אפי' בששי. דאי משום שקדו ליכא. דהא טריח ליה ג' ימים. ומשום

שמא יחפה עליה נמי לא. דהא עד ד' לילות אין לבו גס בה. ויבוא לב"ד בשני. ודוק אף שיש להשיב. והכי משמע נמי מפירש"י ריש כתובות דעד כאן לא איבעיא לן אי נבעלת ברביעי דלא ניחוש לאיקרורי דעתא משום הא פורתא. אבל ד' ימים ודאי חיישינן (והכא נמי לא מסתבר למיפטריה מקבלת עול מלכות שמים ד' ימים מחמת טירדא זו. דהיכי ליקו רבנן וליעקרי לעשה גדול וחמור כזה כל שאין הטרדה ברורה) וגם אלמלא כן היה יותר סברא לבעול בששי כאלמנה משום ברכה דאדם דודאי עדיפא ושייכא טפי אף לגבי בתולה מברכה דדגים. אילו לא חשו להרחיק כל כך זמן הבעילה מישיבת הדיינין וזה ברור. אלא ע"כ ליתא לפירושא קמא דהרע"ב. אלא אפילו בבציר מד' ימים ודאי לבו גס בה. ולא נפטר מפני כך מק"ש. אלא מחמת טרדת הבעילה. וכפשטא דתלמודא דהכא: **ובפ"ק** דכתובות [דף ו' ע"ב] איתא בהדיא דעד כאן לא פטרינן ליה אלא משום דבעיל או דלא מצי בעיל. עם היות שלא נעלם ממני שיש למתעקש לדחוק ולומר דאפילו תימא שאינו טורד אלא בבעילה עצמה, היינו שמא אינו בקי בהטייה. ויטה והוא לא ידע כדרך שאמר לו ר"ג לאותו איש שמא הטית ועקרת לעברא ודשא [כתובות דף י' ע"א]. ולא יוודע לו אם בתולה היא אם לא אף אם לא ימצא בתולים. וא"כ אע"ג דתלינן הטרדה בבעילה. אעפ"כ הסבה המטרדת אותו בזה היא מחמת שלבו על הבתולים וק"ל. אבל מ"מ אין נ"ל כן בפשט הסוגיא ע"ש בתו' ודוק. ועמ"ש בר"פ דלקמן. ומ"ש הרע"ב שהם ד' לילות עיין בב"י א"ח סימן ע':

משנה לחם

פטור מק"ש בלילה הראשון עד מ"ש. עמ"ש תי"ט בשם הרמ"נ. דבימים חייב. דישראל קדושים הם. **ר"ל** שאינן משמשין מטותיהן ביום. כדאיתא (שבת דפ"ז. נדה יז"א) **ולא** נהירא. דהא לת"ח מותר להאפיל בטליתו. ולכל אדם אם הוא מקום אפל. מותר. ואפשר לשאר אינשי נמי שרי להאפיל. אם יודע מעצמו שזה מותר. אלא שאין מלמדין אותו לעשות כן. משא"כ בת"ח שיודע זה. מאפיל הוא בטליתו מעצמו ואינו חושש. וה"ה לכל אדם העושה כך. שאין מוחין בידו. **וכ"ש** לנושא אשה. ועדיין לא הוליד ולא קיים פ"ו. שדינו כחשוכי בנים. שאפילו בשני רעבון הותר להם לשמש. ק"ו בשעת שובע וביום ע"י האפלת טלית. ושל בית מונבז לעולם היו משמשין מטותיהן ביום. ומזכירין אותן לשבח. **אלא** ודאי ליתא לדהרמ"נ. מסתברא כדעת הר"מ וטור. דבימים נמי פטור. מיהו דווקא כי בעי למבדק נפשיה. ולמבעל ביממא נמי. וכגון דדייר בבית אפל. או שיש לו חדר צנוע שיוכל להאפיל בטליתו. בזה האופן פטור הוא אף בימים. בעוד שלא עשה מעשה. ודקתני בלילה. אורחא דמילתא קמ"ל (דכוותה שנינו ר"פ תנוקת) דבעינן מיהת כעין לילה. דהיינו בית אפל. או האפלת טלית. דומיא דלילה (עחי"ג כתובות ז"א. בד"ה והלכתא) הא חדא לקולא. **וממילא** שמעינן נמי אחריתא לחומרא. דאם היתה נדה או חולה. שאין דעתו לבעול. חייב הוא אף בלילה. שהכל תלוי במחשבתו ורצונו ויכלתו. אם דעתו

טרודה לעשות מעשה. **והשתא** אתי שפיר דלא קתני מלילה הראשון. משום דהוה ס"ד בימים שלשה. תליא מילתא. שהזמן גורם טרדת הלב. כל משך שלשה ימים של נשואין עם לילותיהן. בין בועל. בין לא. מחמת שמחת ימי המשתה עכ"פ. כדרך שבני חופה פטורין למ"ד. **ותו** דהו"א דאית ליה דין עוסק במצות נשואין. ושחייב לשמח את אשתו. דפטור מן המצוה. משו"ה תני בלילה. לומר שהכל הולך אחר הלילה וזמן הראוי לבעילה (בעילה מעכבת בו) את נשף חשקו שם לו לחרדה. ועלול לטרדה דמצוה החזקה באופן שלא יוכל לכוין אף בפסוק ראשון. ובזולת זה לא נפטר.

משנה לחם

ולענין מ"ש רע"ב ד' לילות. עמו"ק ס"ע.

משנה ו

משנה לחם

רחץ כי היכי דלעיל אקדים המעשה. דהיינו קרא. שהוא החדוש הנדרש. הכי נמי הכא. פעל הרחיצה הוא החדוש. לכן הקדימו למקרה **רחץ** לשון מקרא. אם רחץ ה'. ורחץ במים.

משנה לחם

וסתם רחיצה דקרא. רחיצת כל הגוף במשמע. דוק ותשכח. דלא כתי"ט. **משו"ה** הא"נ שכתב התי"ט בטעמו של הר"מ. הוא האמת. **אמנם** אין נראה פירוש הר"מ במלת אסטניס. אבל הוא מאניני הדעת ומפונק. **לפ"ז** אה"נ פירוש רחץ. בצונן כל גופו איירי.

משנה לחם

וכשמת כאן בהכרח הקדים המקרה לפועל. שאין שייכות לתנחומין. אלא אחר המיתה. משא"כ ברחיצה דמשנה הקודמת. שכבר תוכל להיות בלי מקרה המיתה. זוהי כוונת קול רמ"ז. שהביאו המלקט רמ"ח (ואני לא השגתי הס' בעת כותבי זאת) וטרח לבארן עם כל פשיטותו למתחיל להבין בספרים. אבל הוא העיד על עצמו שלא הבין לגמרי כוונת הרמ"ז עם היותה מבוארת מעצמה כנ"ז. והראה שם שבושים גדולים. ברוב דברים כהרגלו ומכביר מלין ע"ג מלים. הבל ואין מועיל.

משנה לחם

בלילה הראשון קסבר אנינות לילה דרבנן. ובמקום אסטניס לא גזרו. גמרא. ולא ידעתי טעם לרע"ב ותי"ט. שהשמיטוהו. **אסור** מלשון תורה. לאסור אסר על נפשו.

משנה לחם

טבי ת"ח היה. כמ"ש רפ"ב דסוכה. ונהגו לקרות הטי"ת בקמ"ץ. והבי"ת בחיר"ק. לפ"ז הוא שם בודד במשנה. אבל בגמרא י"ל חברים באמוראים וזולתם. ובמ"ר אחרי. נמצא גם טבתא. אמתא דר"ג. איני יודע אם היא אשתו של טבי. או שמא כל העבדים ושפחות של בית ר"ג. היו קוראין אותן ע"ש הטוב. אכן נמצא גם במשנה יהודה בן טבאי. והוא נקרא כולו פתוח.

משנה לחם

אין טבי עבדי כשאר כה"ע ולא עבד עובדא כשמעתיה דר"פ מרובה. ש"מ שבטל דעתו מפני דברי ר"י. שהיה סבור שטבי עבדו יצא לחירות.

משנה ח

משנה לחם

רשב"ג סתם. הוא בנו של ר"ג דיבנה. הנ"ל.

פרק ג

משנה א

ואת שאין למטה צורך בהן (כגון ההולכין ללות את המת) **חייבין**. כתב בתי"ט וא"ל דאכתי ג"ח הוא ויש לו דין העוסק במצוה שיש בה טירדא דפטור. דיש לחלק בין תנחומין שיש לו עסק לנחם. מה שא"כ הלויה שאין לו עסק ולא מיקרי טירדא עכ"ל. ולא יצא בזה ידי חובת ביאור כל הצורך. דאטו כי ליכא טירדא מי לא מיפטר עוסק במצוה והרי ישיבת סוכה ודכוותה דוק בפרטיהן ותמצא. אבל זה שהוצרכנו לטעמא דטרדה גבי חתן דפרק דלעיל. היינו משום דמיפטר בלא עשה מעשה דליתא לעסק מצוה כלל. אלא טירדה גרידא היא הפוטרתו. וה"ה לעסוק במצוה בלי טרדה דמיפטר ממצוה. וא"כ לוית המת דודאי מצוה היא דקעבדי המלוין. כי לא מיקרי טרדה מאי הוי. והרי אמרו [מגילה ג' ע"ב ועוד] מבטלין ת"ת (ששקולה כנגד כל המצות) להוצאת המת. אלא שלא אמרו לדחות ת"ת מפניה. אלא מי שאין תורתו אומנתו. שהרי זה יכול לקיים שתיהן. ועוד יש בזה תנאים שאין מבטלין אלא לכדי צרכו לפי מה שהוא אדם:

אמנם אין צורך לכל זה כאן. דק"ש שאני שהיא דאורייתא ומצוה עוברת. רק שעדיין לא נתיישב שהרי מצינו כמה מצות של תורה שיש להם עת קבוע ונדחין מטעם עסק מצוה אחרת ואע"ג דלית ביה טירדא כמבואר למבין אם יעיין במקומות שנתבארו פרטים הללו שאין לי להאריך בידוע. וא"כ מ"ש עסק הלויה שגם היא מצוה וגדולה (אע"פ שנמנית מכלל מצות דרבנן להר"מ ז"ל) מאותן שהקרן קיימת לעוה"ב. ועכ"ז אינה דוחה לק"ש. ויש לחלק בין ק"ש לשאר מצות דאי לאו מפני הטירדה לא הוה פטרינן ליה לחתן אפי' אי הוי חשיב עסיק במצוה. כיון דלא צריך כל כך זמן כדי לקיימה שבפסוק ראשון יוצא ידי חובתו. ומשו"ה הלויה אינה פוטרת מק"ש. דאפשר לקיים שתיהן דרך הילוכו שהרי קורא כדרכו ואפילו הולך בדרך. ואע"ג דבעי עמידה בפסוק ראשון משום כוונה. בקל

יכול לעמוד כדי קריאת הפסוק. וכיון שאין כאן טרדה המונעת חייבין הן בק"ש. ולא דמי למשמר המת וכותבי תפילין וק"ל. וזה הגון:

משנה לחם

בפירוש רע"ב. אם המטה צריכה להם פטורים. ואם אינה צריכה להם כגון כו'. **כך** צריך לתקן לשונו.

משנה ב

ואם לאו לא יתחילו. כתב תי"ט בשם הר"י דתנחומי אבלים דאורייתא. וצ"ע לדעת הרמב"ם ז"ל דס"ל שאינה מן התורה אלא אסמכתא בעלמא היא. עיין בספר המצות שהשיג לבה"ג שהכניסה במנין המצות:

משנה לחם

העומדים בשורה לא תידוק מהכא. דהעם עומדים ואבלים עוברים. דהאיפכא קיי"ל. כדמסיק תלמודא פכ"ג דסנהדרין. וכ"כ גם הרע"ב שם. אלא מאי עומדין. עוברין.

משנה ג

והתפלין עמ"ש הרע"ב דשבת לאו זמן תפלין. כתב תי"ט בפ' בתרא דעירובין לא פסק כן. ועמ"ש שם בס"ד:

משנה לחם

ובבה"מ מה שמקשין כאן על התו' מן הערבות **עבח"ג** שהוא שבוש. וקשוי. שלא לדעת הוא.

משנה ד

מברך לאחריו כלומר מהרהר לאחריו הר"י בפי' הרי"ף העתיקו בתי"ט. ויש לי עיון בדבר זה. דהתינח לרבינא [ברכות דף כ' ע"ב] דסבירא לי' הרהור כדיבור דמי. אלא לר"ח דקיי"ל כוותיה וכדפסק הר"י ז"ל גופיה [שם] דס"ל לאו כדיבור דמי מי ניחא דאיך אפשר לומר שיהרהר בבה"מ דאורייתא. כיון שאינו יוצא אלא בדיבור וכי אלימא תקנתא דעזרא לעקור דבר מן התורה. ובשלמא אריש דבק"ש מהרהר בלבו לא קשי' לי. דאיכא לשנויי כגון שקרא ק"ש וכבר יצא יד"ח קודם שראה קרי. ועכשיו נקרי ועדיין לא טבל כשהוא עם הצבור. דיו בהרהור. והכי דייק נמי טעמא דיהיב תלמוד' ומייתי ליה הר"י [שם] והרא"ש (סי' י"ד) דהא דהתירו לו להרהר בק"ש כדי שלא יהיו הצבור עסוקין בק"ש והוא יושב ובטל. הא משום דק"ש דאורייתא לא התירו לצאת בהרהור לחוד. אלא משום דלא אירי בהכי. משו"ה סגי ליה בהרהור:

אלא דלא קאי הך טעמא במסקנא דמסיק תלמודא אלא ק"ש וברכת המזון דאוריית' כך היא גרסתינו על פי פירוש התוספות [שם דף כ"א ע"א ד"ה הכי] שלפ"ז נדחה הטעם דבעי למימר מעיקרא דמשום עסק הצבור וקבלת מלכות שמים התירו להרהר. ומכאן

תימה גדולה לענ"ד על הר"י והרא"ש שפירשו הטעם הנז' גבי הרהור דק"ש. עם היות גרסתם כגרסת התוספות כנראה מדבריהם. ויקשה עליהם אם הטעם אמת שלא התירו להרהר בק"ש אלא שלא יהא יושב ובטל מקבלת מ"ש בשעה שהצבור עסוקין בו. ובלא"ה לא אפילו במידי דאורייתא כק"ש. אי הכי תקשי להו סיפא איך מברך על המזון אפי' ע"י הרהור. כיון דלית ביה קמ"ש ואין צבור עסוקין בו:

אבל באמת איני רואה הכרח לדחות הגרסא שהביאו התו' בסוף והיא גירסת רש"י דה"ג אלא ה"ט דק"ש אית ביה מ"ש ובה"מ דאורייתא. שנראית נכונה מאד דלא הדר ביה משינויא קמא. ותרוייהו איתנהו. דמידי דקמ"ש אפילו אינו דאורייתא מהרהר. וכן בדאורייתא אע"ג דליכא קמ"ש התירו לבעל קרי להרהר. ואי משום דקשיא להתו' אגירסא זו דהא מתני' בדלא אדכיר יציאת מצרים היא דלכולי עלמא ק"ש דאורייתא. משום הא לא דחינן לגירסא הנז'. דשפיר מצינן לקיימה ויפה מתפרשת המשנה כדכתיבנא. דמיירי בשכבר קרא ויצא ידי חובתו וכגון שהשכי' לצרכיו או ללמודו וקראה. ואח"כ נכנס לב"ה להתפלל עם הצבור. ואינו דוחק להעמידה בכך. ואשמעינן דמ"מ התירו לו ההרהור עם הצבור (ולא תקשי א"ה צריכה למימר דאינו מברך לפניה ולאחריה פשיטא בלא"ה נמי לא. אחר שכבר יצא. הא לאו מילתא דהכא במאי עסקינן שלא בירך לפניה ולאחריה אלא כדרך שקורין אותה לפני פסוקי דזימרה. ואב"א אפילו בדקרי לה בברכותיה נמי. אפ"ה מי לא איצטריך לאשמועינן דבברכות אפי' להרהר לא שרי ואע"ג דצבור ג"כ עסוקין בהם) משום קמ"ש ואע"ג דלאו דאורייתא היא כה"ג:

ועדיין זה אינו מועיל בסיפא אליבא דר"ח דס"ל הרהור לאו כדיבור דמי. ואינו יוצא י"ח ברכת המזון שהיא מן התורה בהרהור. והדרא קושיין לדוכתא וכי ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה. (אף דלהר"י ל"ק דאזיל לטעמיה במ"ש במשנה ראשונה דמכילתין ע"ע. אפ"ה ערבך ערבא צריך כי היא גופה רפופה בידינו מטעם החולקים שם ועוד יש לחלק בגווני טובא בין התם לנ"ד ודוק):

ונראה לי דת"ק דידן ס"ל דמן התורה ב"ק אסור בד"ת כדיליף בגמרא [דף כ"ב ע"א] מקרא. דדרשינן סמוכין. ואית ליה דדרשה גמורה היא כדמשמע נמי בגמרא למדקדק כראוי. ולא משום תקנת עזרא בלחוד הוא. משו"ה אתי דאורייתא ודחי דאורייתא ובהא פליגי ת"ק ור"י. דר"י הוא דסבר דאינה אלא תקנת עזרא ומה"ט אפילו בברכות מותר לר"י שעשאן כהלכות ד"א. וס"ל דלא תיקן עזרא אלא למשנה וגמרא שיש בהן עומק. אי נמי ת"ק נמי אית ליה דעזרא הוא דתיקן טבילה לד"ת. אבל ק"ש מדאורייתא אסור לב"ק ולא הוצרך עזרא לתקן זה. דדרשת סמוכים ודאי משמע ליה לדרשה גמורה. ולא בא

הכתוב לאוסרו אלא בדבר של תורה שהיא מ"ע גמורה דהיינו ק"ש. ואתא עזרא ותיקן לכל ד"ת שיהא ב"ק אסור בהן:

אמנם כל זה אני אומר לרווחא דמילתא אם נפרש מברך שבבה"מ מהרהר כפירוש הר"י. ולשטתו במהרהר שבק"ש שאפילו לא קרא עדיין לא הותר לו אלא להרהר. אף שאינו יוצא י"ח בהרהור. אבל לפי מה שפירשנו דהיינו טעמא דק"ש שלא הותר לב"ק אלא להרהר. משום דמיירי בשיצא כבר ידי חובה. ואינו מהרהר אלא כדי שלא יישב ובטל וכגרסא שהבאנו שלא נדחה תירוץ זה בגמרא. מעתה אין דוחק במשנתנו והך תנא דווקנא הוא. דבסיפא גבי בה"מ מברך דוקא כמשמעו ולא מהרהר משום דמן התורה הוא. והשתא ס"ל לתנא דידן נמי דתקנתא דעזרא לחוד היא ואסמכה אקרא. ולא חיילא תקנתיה אלא בברכות דרבנן או בשכבר יצא י"ח. דסגי ליה בהרהור שלא יבטל מקבלת מ"ש עם הצבור. אבל במידי דמדאורייתא מוציא בשפתיו. כיון דהרהור לאו כדיבור דמי. להכי תני מברך. כך נ"ל ואמר לי לבי. ועל המעיין המשכיל אשליך בזה יהבי. יחקרני וידע מה טבי. ובקשתי לי חבר ושוב מצאתי לי רב גדול כי ראיתי בפי' הר"מ ז"ל [במשנה זו] דמשמע להדיא שהיה מפרש כדפרשתי כמו שיתבאר למי שיעיין בו ודוק:

משנה ה

אלא יקצר. יש לעיין דלעיל משמע דק"ש שהוא דאורייתא עדיף. והכא משמע דתפלה דרבנן עדיפא דיכול להוציאה בשפתיו משא"כ בק"ש שלא הותר לב"ק אלא בהרהור. ולא אשמעינן התם כה"ג דאם התחיל וקרא שלא יפסיק. והנה לפמ"ש לעיל בס"ד דבמתני' דהתם בק"ש דרבנן עסקינן משו"ה מהרהר. אבל כשחייב לקרות מן התורה קורא כדרכו בשפתיו. ניחא הכא נמי. דמכל מקום ק"ש עדיף. דאינו צריך או אינו רשאי לקצר ואתחולי נמי מתחיל. משא"כ בתפלה שהצריכוהו לקצר:

וגם יכולני ליישב אפי' למאן דמפרש לעיל דבכל גוונא בק"ש מהרהר ואינו מוציא בשפתיו. אפ"ה לא תקשי מדלא תנן גבי ק"ש אם התחיל אל יפסיק כי הכא. דאיכא למימר אע"ג דק"ש דאורייתא. אין מצותו מן התורה אלא בפסוק ראשון ובו לבדו יצא. והיינו טעמא דלא תני הכי גבי ק"ש. דאפילו התחיל. יש לומר שמפסיק. כיון שכבר יצא בפסוק ראשון. והשאר אינו אלא מדרבנן. על כן צריך הוא להפסיק ודיו שיגמור בהרהור. ולענין זה ודאי חמירא תפלה דבעיא כוונה דאפילו המלך שואל בשלומו ונחש כרוך על עקבו לא יפסיק (עמ"ש בס"ד לקמן ריש פ"ה אז תבין לכשתדקדק) לכן אמרו בב"ק ג"כ אל יפסיק אבל ק"ש שפוסק בו לשאילת שלום. גם ב"ק יפסיק וזה דבר נכון וקיים לע"ד.

משנה לחם

יתכסה במים ויקרא צריך לחלק בין מרחץ דנפיש זוהמיה. משו"ה במקום שעומדים שם ערומים אסור אפי' בש"ש. ובין הטובל במערה שאינה עשויה לרחוץ. מיהא מקואות דידן ודאי דין בית המרחץ יש להם. עמו"ק (ספ"ד).

משנה לחם

וכמה ירחיק כתב רע"ב אבל לפניו כמלא עיניו.

משנה לחם

אם זה אמור בכל מקום. פליגי בה. עא"ח (סע"ט).

משנה ו

זב שראה קרי. לא אצטריך למתני בעל קרי שראה זיבה. דממילא נשמע אליבא דת"ק. דמה בזב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא מחייב. ב"ק שראה זיבה דמעיקרא בר טבילה הוא לא כל שכן דחייב. וכן משמע קצת מדברי התי"ט אלא שקיצר יותר מדאי: **אכן** מה שכתב עוד דמשום דלא פסיקא ליה דתוך מע"ל לקריו אינו נעשה זב. משו"ה לא אצטריך למתנייה דפשיטא דלא פקעה טבילה מניה כיון שלא נעשה זב בראייה שרואה תוך מע"ל שב"ק מטמא כך נראה מלשונו. דאי אליבא דר"י קאמר דלא פסיקא. איברא פסיקא ליה כדאיתא בגמ'. וכמ"ש בסמוך ותו אטו משום יחידאה לשתוק ת"ק ממאי דצריך ליה. לא מודינא ליה בהא. דאי משום הכי אכתי איצטריך דמה בכך שאינו נעשה זב גמור אי בשלישית אין בודקין אותו. ואי בראייה ראשונה ושניה ג"כ מטמא אפילו באונס. רק שאינו מטמא אלא כב"ק. מ"מ טומאתו חלוקה מקרי לענין זה שלא גזר עליה עזרא. שהרי לא גזר שיקבלו ד"ת טומאה. דנימא מאיזה טומאה שתהיה. אלא דווקא אקרי הוא דגזר. שהוא בא ע"י הרגל דבר. אבל זיבה דבר אחר הוא ובא מאבר מת. ודבר פשוט הוא דר"י דפטר בב"ק שראה זיבה ובזב שראה קרי. לא שני ליה בין ראשונה לשניה או שלישית. דבכל גוונא הזיבה מפקעת תקנת עזרא. אף על גב דבב"ק גרידא מחייב וק"ל:

והשתא לרבנן נמי אם ראה זיבה תוך מע"ל לקריו לאו בר טבילה הוא לד"ת. אם לא מחמת ראיה של קרי שקדמה לו. והכי משמע נמי בגמרא [דף כ"ו ע"א] דאיבעיא לן אליבא דר"י אי פטר נמי בב"ק שראה זיבה אע"ג דמעיקרא בר טבילה הוא. ש"מ דאדהשתא ודאי לאו בר טבילה הוא לכ"ע. ולא קמיבעיא לן אלא אי אזלינן בתר מעיקרא וק"ל. ותדע נמי מדר"י דפוטר אפי' בכה"ג רצוני בב"ק שראה זיבה (ומדלא מפליג בין זיבה לזיבה. ש"מ דבכל זיבה פוטר. דאל"כ אכתי לפלוג בדידיה. אבל באמת א"א לחלק בין זיבה לזיבה לענין זה ושגגה היא בלי ספק ודוק. דהא ע"כ ברואה תוך מעל"ע של קרי

איירי. דאי לאחר מעל"ע מסתמא כבר טבל לקריו, דאטו ברשיעי עסקינן דעד האידנא לא טבל. ועמד יום א' בלי ק"ש ותפלה. והשתא במאי קמיירי ר"י דברייתא דפוטר בב"ק שראה זיבה. אי בראיה שלישית דווקא. והיכי דמי אי דחזא נמי ראיה ראשונה ושניה בו ביום, הא לא נעשה זב בכך. כיון דשנייה מאונס ואי בדחזא שניה מקמי דראה קרי, מאי קמ"ל האי זב שראה קרי הוא, אלא ודאי הב"ע בראה אפי' ראשונה תוך מעל"ע. ואפ"ה פטר ליה ר"י מחמת הזיבה, דאע"ג דעדיין לא נעשה זב גמור, מ"מ הואיל וראשונה מצטרפת לשנייה אפי' הראשונה מאונס, וראוי הוא לבוא על ידיה לזיבה גמורה ולטמא טומאה חמורה, הרי הוא נפטר מטבילת קריו וזה ברור. ולא תטעה מחמת מה שפירש"י במשנתנו דתלי טעמא דזיבה בטומאה חמורה, דלאו דוקא הוא אלא מפני שראוי לבא לידי כך, ועוד דאליבא דת"ק לא סגי דלא נקטיה רש"י לרבותא למימרא דאפילו בזיבה גמורה מיחייב. ואע"ג דנשאר בטומאתו ואין טבילתו מטהרתו. ומשום הכי נסיב ליה נמי בדר"י לדררא דטומאה חמורה בשיגרא דלישנא ודרך סלקא דעתך, איברא לקושטא דמילתא לא שני ליה לר"י אלא בכל גוונא הזיבה מפקעת חיוב הטבילה כדאמרן זה מוכרח, ועיין היטב). כדמפרש ר"ח בבריי' וע"כ ל"פ ר"י בהא דס"ל דאינו נעשה זב אחר שראה קרי. אלא משום דראי' דהשתא דזיבה לא בעיא טבילה לד"ת. ואזיל בתר בתרא דמפקע לחיובא דראיה קמא. ולת"ק לא פקעה. וא"כ בודאי לת"ק הוה צריך לאשמועינן דלא פקע בהכי. אי לאו דבמכ"ש שמעינן לה וכנז':

ומכאן שמה שכתב בתי"ט במהדורא בתרא בד"ה וכו' ור"י פוטר. דלדבריו דת"ק קאמר. דלדידיה לא נתקנה תקנת עזרא לא לק"ש ולא לברכותיה עכ"ד. דמשמע מלשונו דהשתא לענין ק"ש וברכותיה קיימינן. וקאמר ר"י פוטר אליבא דרבנן (משום דמתני' דלעיל קשיתיה. דשמעינן לר"י דלית ליה תקנתא דעזרא גבי ק"ש וברכותיה ואפילו בב"ק גרידא. כ"ש בהני) הוא דבר שאין לו שחר במחילת כבודו. ושרא ליה מאריה חס לומר דבר כזה מעצמנו דר"י אליבא דרבנן קאמר. מה שלא פירשו לנו בעלי התלמוד (אף אם ימצא לפעמים מקום צר שילחצנו לומר כן כאשר אין דרך לנטות ימין ושמאל. מ"מ אינו מן המדה בלשון מבואר כזה הס מלהזכיר. וגם אין צורך כלל כמ"ש בס"ד) ולא עוד אלא שסותר דברי התלמוד. דאם איתא דר"י אפילו בב"ק גרידא פוטר. תו לא שייך למיבעי בעיא אי פטר נמי בב"ק שראה זיבה. ומדקמבעיא לן אליביה דר"י ודאי דבב"ק חיובי מחייב. אלא שבזה יש לו קצת הצלה בשיוסיף דוחק על דוחק דהך בעיא אזלא נמי בדר"י אליבא דרבנן (מה שלא מצינו דוגמתו בשום מקום ואין לנו כיוצא בו. ואעפ"כ היינו רוצים לסבול זה הדוחק ולקבלו בסבר פנים יפות וכך חובתנו ויפה לנו אם היה

בו כדי התנצלות) אבל בלי ספק א"א להשמע כלל. דהא אמתני' דלעיל בגמרא (דכ"ב בראשו) רמינן דר"י אדר"י דהתם פטר אפילו בב"ק גרידא. והכא מוכח דע"כ בב"ק גרידא חיובי מחייב. ואי כדעת הרב בתי"ט לא קשיא מידי דהתם לעיל דר"י דידיה הוא. והך דהכא אלבייהו דרבנן קאמר לה. לכן פשוט אצלי דכד ניים ושכיב מר כתב כן מבלי עיון בש"ס:

וצריך לומר אחת משתים אי בעית אימא מתני' דהכא בק"ש קעסיק ותני כוליה פרקין והכי ודאי מסתברא. ולעולם ר"י דידיה היא. ואפ"ה לא קשיין אהדדי. דודאי ר"י אית ליה נמי תקנתא דעזרא לגבי ק"ש. ולב"ק גרידא חיובי מיחייב. כדמשמע ממתני' דהכא דלא פטר אלא בטמאין טומאה אחרת עם הקרי. ומתני' דלעיל על כרחין אית לן למימר דאין לך אלא מה שמפורש בדברי ר"י. דהיינו שמברך לפניהם ולאחריהם. דבברכות לחוד הוא דמיקל. מטעמא דמפרש בגמרא שעשאן ר"י כהלכות ד"א. אבל ק"ש חמירא ליה לר"י ומודה ביה לת"ק דמהרהר. (וצריך אתה לידע דאם תמצי לומר לר"י נמי ב"ק מן התורה אסור ובק"ש דווקא (דוק והבן) דחמיר טפי. מצי אייריי הכא אפי' בק"ש דאורייתא. ואי ס"ל דאינו אלא מדרבנן ומתקנתא דעזרא בלחוד. מצינן לאוקמיה נמי בק"ש דרבנן כדפרישית לעיל מ"ד בדת"ק דהתם עיין היטב הדק) ולא קורא בשפתיו. או דלמא כדכתב בתי"ט בתר הכי דבת"ת מיירי הכא דמודה בה ר"י. אבל ראשון נראה לי עיקר מכמה טעמים ברורים נכוחים למבין ומדקדק היטב במה שכתבתי. וגם פשטא דתלמודא רהטא כוותן. ותו דידן עדיפא שבכלל מאתים מנה. שאם אתה אומר דמודה ר"י בד"ת וכן האמת. א"כ ק"ש בכלל ד"ת ולא גרע משום דחובה הוא. ופשיטא דמצריך בה טבילה לב"ק גרידא. ואי משום דק"ש דאורייתא. הא ע"כ לר"י לא אלימא ליה הך סברא. דהא אפילו תאמר כפירושו דתי"ט מ"מ ק"ש וברכות דרבנן בחדא מחתא מחתינהו ר"י. אלא לאו היינו טעמיה ודוק:

ושוב מצאתי ראיתי בתוספתא [פ"ב] כמו שכתבתי מתחלה ותפסתי לעיקר דר"י נמי אוסר לב"ק בק"ש. ולא עוד אלא שמחמיר בה ביותר. דאליבא דת"ק התם סגי ליה בט' קבין בקור' לעצמו. ולר"י דווקא ארבעים סאה ואפילו בחולה. ורבי רבבות שבחות והודאות לגומל טובות. שחנני דעה והשכל לכוין דברי אלהים חיים על אמתתן:

והמשמשת שראתה נדה הא דאצטריך למתנייה נראה מדברי בתי"ט משום דמטמאה אפי' בלא פליטה מטעם שלא יהו ת"ח מצויין אצל נשותיהן כו' וגם משום דכעין דאורייתא תקון משו"ה אצטריכא ליה. ואף כאן במ"כ נטה מני הדרך הכבושה שביררו להם רז"ל בעלי התלמוד. שלפי דבריהם אין צורך להמציא צריכות חדש. דמלבד שהם

דברים בלי טעם כעיקר דאי משו"ה אכתי לא אצטריך דמהיכי תיתי ניבעי בה פליטה כיון שהיא מטמאה כב"ק אף בלי פליטה. וגם עיקר הטעם שגזרו על ב"ק. כדי להרחיקו ולא יהא רגיל בתשמיש. מה אכפת בפליטתה אף שלא פלטה גדולה שימושה שמחמתה גזרו וגדרו גדר גדול. ועוד הרי פירשו לנו בתלמודין [דף כ"א ע"ב] דאליבא דרבנן פשיטא דמשנה שאינה צריכה היא. דמה זב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא מחייבי רבנן. במשמשת כו' לא כל שכן. אלא ר"י היא ודווקא במשמשת כו' הוא דפוטר. אבל בב"ק גרידא (וה"ה למשמשת גרידא כך נ"ל וק"ל) מחייב וכדאיתא להדיא בגמרין (דכב"א):

צריכין טבילה. פשוט דאפי' לת"ק דמצריך טבילה ומקמי דבטלוה לטבילותא. המשמשת ושפלטה ש"ז כשתטבולנה יכולות לקרוא ק"ש ולהתפלל. אע"פ שנשארו עדיין בטומאת נדותן. ומכאן תשובה למ"ש בהגהת הש"ע א"ח סימן פ"ח. כמבואר אצלי בס"ד בביאורי שם:

משנה לחם

ש"ז שקבלה בשמושה. קודם שראתה. וכבר טבלה לה. אח"כ ראתה.

משנה לחם

והמשמשת נלקח מלשון תרגום. וכינו הפעולה בלשון שירות. בהיותה עבדות בטבע. לצורך קיום המין. נעשית כר לבעלה. ונראה שהוראת הלשון בראשונה. נופל יותר על האשה הנבעלת. בהיותה שפחה נחרפת לאיש (וכן בפרה. עליית הזכר עליה נקראת עבודה לה. ופוסלתה) והבעל הוא אדון ומורה אדנות בכל מקום. וכה"א בעלונו אדונים. עם שלא נמלט גם משתוף השם בבחינה זו. היותו מלך לשדה נעבד. ונעשה משועבד. ודוק.

פרק ד

משנה א

פלג המנחה. נ"ל פ"א פלג שוא"ית והלמ"ד פתוחה מן לפלגות ראובן [שופטים ה' ט"ז] כי לא יתכן היותו שם בשש נקודות. כדי שלא יתערב בשם עצם אדם אשר בימיו נפלגה הארץ [בראשית י' כ"ה] וכן יתחלף בפלג אלהים [תהלים ס"ה י'] שהקבוץ ממנו פלגים יבלי מים [ישעיה ל' כ"ה] בשקל כסף עבד עבדים. אבל שם הפעל לגזרת חילוק קיבוצו פלגות כנזכר. שברבוי נשארה עי"ן הפעל פתוחה ונדגשת בפלס אגם הדס שמהם נאמר ברבוים אגמים הדסים מעטים מעטות:

תפלת הערב. מה שתמה כאן בתי"ט על הרע"ב לא הבנתי. דכמו דבברייתא אמנחה דרבנן מהדר ר"י. הכי נמי הרע"ב שהוכרח לפרש מהו פלג המנחה כתב מתחלה פירוש

המנחה אליבא דרבנן דעלה קאי ר"י ואמר עד פלג המנחה והוא פשוט מאד. ויש לתמוה על תמיהתו זאת. ומה שהביא ז"ל בשם הרמב"ן בענין שם מנחה. דעת הרמב"ן ז"ל בזה היא אחר שנמצא בכתוב מנחת בוקר ומנחת ערב שהם הם מנחה גדולה ומנחה קטנה שהזכירו חכמים ז"ל: ובאמת שהכתוב מלכים ב' [ג' כ'] ויהי בבוקר כעלות המנחה דגבי מלחמת מואב. קשה לפרשו על דרך זה לפי פשוטו שאפי' נסבול שנקרא זמן המנחה הגדולה מנחת בוקר שהוא ג"כ דוחק לא מעט. מ"מ לא יתכן לשון ויהי בבוקר סתמא על זמן המנחה שאחר חצות היום וזה ברור לבקיאי הלשון:

והנראה לי נכון בפשטי המקראות שמנתת הבוקר היא כמו כן זמן הקרבת תמיד של שחר ונקרא כך על שם המנחה הבאה עמו כמו שנקרא מנחת הערב מטעם זה לפי' התוס' [פסחים ק"ז ד"ה סמוך] (שוב ראיתי בפי' הרד"ק [שם, במלכים] ומשמע שגם הוא ז"ל היה מפרש כן) או אפילו לפי' הרמב"ן במלת מנחה שענינה מנוחת השמש והשקט אורו. ככה יפורש לפי דרכינו מנחת הבוקר שהיא כמו כן מנוחת השמש והשקט אורו אז בבוקר. שהרי בודאי לא נתכוין הרמב"ן ז"ל לייחס מנוחה לשמש בבחינת עצמה. לפי שהשמש אינו שוקט לעת ערב ולא בשום שעה מן היום כי הוא תמיד סובב סובב הולך והשקט לא יוכל ומנוחתו היא מרוצתו ישיש כגבור לרוץ אורח עולם ממזרח למערב ועל סביבותיו שב ואין הפסק לתנועתו. אכן רצה לומר בהשקט אורו ומנוחתו בבחינת הבריות המקבלים שפעת אורו. לאשר בעת הצהרים בהיות השמש בראש כל אדם נדמה כאילו מרגישים בו תוקף תנועה מהירה ביתר עז. להיותם אז קרובים אליו שמפני כך מתפעלים הרבה מחומו הגדול. ובנטותו למערב כי פנה היום אזי אורו ערב ליהנות ממנו והבריות מוצאים בו מנוחת נפשם בהיות חומו ממוזג ודומה להם כאילו הוא נח שקט ומתאחר בתנועתו כי החום נולד מהתנועה. אבל באמת אין שם איחור ושינוי בתנועתו. כ"א סבת התרחק גוף השמש והשלכת ניצוציותיו דרך קוים בלתי ישרים. לכן אין האויר חם כל כך אחר חצות. כחום היום בצהרים הבא מהכפלת הניצוצות והכאתן ביושר. וכן הדבר בבוקר בד' שעות שכמו כן מתוק האור ויש בו מנוחה או השקט מדומה להתרחקו גם אז מנקודת חצי היום לצד מזרח וק"ל. ומה שבחרו בשם מנחה לתפלה שאחר חצות ולא לשל שחר. כבר אמרו בתו' [שם] האמת שלשחרית יש שם אחר ולא נמצא במנחה שם זולתו. מלבד שיתכן שיש לרז"ל עוד בעצם המלה כוונה נעלמת:

ר"י אומר עד ז' שעות. אליבא דהתו' [דף כ"ז ע"א ד"ה תא שמע] ל"ג ליה במתני' וכתבו ז"ל הטעם שלא שנאו ר' במשנ'. משום דלא ס"ל כוותיה. אבל בשל שחר ס"ל כוותיה דבבחירתא תנן כוותי'. ובמנחה נמי קיי"ל דעבד כמר עבד עכ"ל. ולא זכיתי להבין דברי

התו' הללו. דאטו משום דמייתי ר' במתני' דברי היחיד הלכה כמותו. ואע"ג דרישא סתמא לא הוי כיון דאייתי בתר הכי מאן דפליג. מ"מ יחיד לגבי רבים הוה כדכתבו התו' ביבמות [דף מ"ב ע"ב ד"ה סתם] ובריש ביצה [דף ב' ע"ב ד"ה גבי שבת] ובאמת דהתם בריש ביצה משמע בהדיא דסתמא מעליא נמי הוי. והכי מוכח בפ' מצות חליצה [דף ק"ד ע"א] גבי עובדא דרבה קטוספאה דקאמר תלמודא בלילה סתמא תניא וק"ל. וההיא דהחולץ [שם, דף מ"ב ע"ב] לא קשיא. דהתם איפליגו תנאי טוב' וק"ל. וההיא דיש נוחלין [דף קכ"ב ע"ב] נמי לא תקשי כמ"ש התו' שם במקומו ודוק. וכן עיקר לע"ד דהילכתא כסתמא דרישא ולא משגחינן ביחידאה דעמיה. דלא הוזכר אלא שלא ליתן מקום לחלוק שאם יאמר אדם כך אני מקובל יאמרו לו כדברי פלוני שמעת ולעולם הלכה כדברי המרובין. וכדברי ר"י עצמו פ"ק דעדיות [משנה ו'] והכי קיי"ל בעלמא כי סתמא דרישא:

והכא דקיי"ל כר"י לאו אמתני' דהכא סמכינן אלא דבחירתא עדיפא לן. והיינו נמי משום דקים לן תפלות כנגד תמידין תקנום. ודילמא ר' לא הוה ס"ל אלא אבות תקנום. וליכא ראיה דסבר כוותיה דר"י מדתני בבחירתא גבי תמיד הכי. דשמא שני ליה תמיד. והכי נמי מסתברא טפי דאדרבה לר' לית ליה דר"י ולכך שנאו בלשון יחיד דאל"ה הו"ל למסתם סתומי כוותיה ברישא כיון דהכי קיי"ל:

ובשלמא בעלמא ליכא לדיוקי סתם ואח"כ מחלוקת דאין הלכה כסתם אמאי סתמיה ר' לסתם דמעיקרא. דהא דעביד ר' הכי היינו משום דרבים הכי סבירא להו. אלא שלא נראה לר' לפסוק כמותם אע"פ שהם רבים. לכן הביא המחלוקת אח"כ להודיעך שגם רבים הן החולקים והניח הדבר לחכמים ואמוראים שאחריו שיכריעו לפי מה שיראה בעיניהם לפסוק הלכה כדברי מי מהם. ובמחלוקת ואח"כ סתם צ"ל דמעיקרא ספוקי מספקא ליה הילכתא כמאן. והדר פשיטא ליה וסתם כדברי אותו שנראין לו אח"כ ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה. ואלו דברים ברורים ונכונים בעיני:

וא"כ כאן דלא שייך למימר הכי דבמשנה עצמה שסובר ר' כדברי היחיד וגם במקום אחר סתם כמותו. למה זה יסתום בה מתחילה שלא כדבריו. ובפרטות שכבר הוכחנו דבעלמא סתמא מעליא הוי כה"ג ולפחות דין רבים נגד היחיד יהבינן ליה. מה הכריח ר' לסתמא דרישא או לא ס"ל כלל. על כן לא אוכל לקבל זה לפי מיעוט דעתי הקצרה מרדת לסוף דעת רבותינו בתו' ז"ל כאן. אבל אדרבה לבי אומר לי דר' גופיה לא הוה ס"ל כוותיה ומטעמא דאמרן דמבחירתא ליכא לסיועי אליביה. או עכ"פ ספוקי מספקא ליה מיהא:

וממילא נשמע לדברינו אלה דמ"ש דבסיפא לא הזכיר ר' דברי ר"י משום דלא ס"ל כוותיה. שהם פליאה נשגבה מאד. דמה מקום לומר שלא הזכירו מפני שסובר שאין הלכה כמותו א"כ מה נעשה בכל מקום שהזכיר ר' דעת היחידים אע"פ שאין הלכה אלא כדברי המרובים. והלא צורך גדול להזכיר דעת היחיד וכמ"ש לעיל. ואם דעתם לומר שלכן לא הזכירו שלא נבוא לפסוק הלכה כמותו. זה קשה יותר ואיך יעלה על הדעת לפסוק כדברי היחיד דאפי' תימא סתם לא הוי רבים נגד יחיד הוי בודאי כדלעיל. ועוד אפי' היה מחלוקת שקול. הא סתים לן במגילה [פ"ב מ"ה] (וההוא סתמא אלים טפי משום דתני ליה גבי הילכתא פסיקתא) כת"ק והוי ליה נמי מחלוקת ואח"כ סתם ואין ספק דהלכה כסתם:

ואם דעתם ז"ל שלכך לא הזכירו שלא נטעה לפסוק כדבריו. מאחר שבראשונה הלכה כמותו מדתנן בבחירתא הכי. הא נמי לאו מידי הוא דאטו כולהו בחדא מחיתא מחתינהו. ותדע דא"ה מאי קמיבעיא לן בתפלת המנחה אי הילכתא נמי כוותיה. ועד כאן לא איבעיא לן בההיא אלא משום דליכא סתמא אחרינא. ועוד דמסתבר טעמיה דר"י בהא נמי כיון דאיפסיקא הילכתא כוותיה בשל שחר מטעמא דלתמיד מדמינן לה. ומהך טעמא בשל ערב נמי שייך למפסק כוותיה דהא ודאי אין התמיד קרב והולך עד הערב אלא עד תשעה ומחצה. וסתמא דתמיד נשחט מסייע נמי טפי לר"י ודוק. ואפ"ה מיבעיא לן אי הילכתא כוותיה כיון דלא איתמר התם בהדיא כר"י דהכא. דר"י מוסיף קצת ומספקא לן בדעת שלישית. ותו משום דקשה לסתור דברי הסתם. כיון דלא איפסיקא הילכתא בשום דוכתא בפירוש גבי מנחה היינו טעמא דקמיבעיא לן ודוק היטב. ונסתייעו דברינו שלמעלה עוד ביתר עז ואין לי להאריך יותר שנראין הדברים שאין דוחק לגרוס כן במתני'. ועוד הייתי יכול לעשות סמוכות וסניפין לדעתי הקלושה אמנם לבריחת האריכות יספיק מ"ש. סוף דבר דעת התוס' נעלמה מכל וכל:

משנה לחם

תפה"ש הא דפתח בתפלה דשחר ברישא. עמ"ש בס"ד בבית אל (דלח"א).

משנה לחם

תפה"ש מלשון הרע"ב משמע דזמנה מתחיל מע"ה.

משנה לחם

וליתא בכל גוונא. דודאי צריך לפלוגי בה. בין אנוס ושעת הדחק. וזולת. דא"ה ודאי אין זמנה אלא בהנץ החמה. כמו שנז"ל לענין ק"ש. עם שיש קצת חילוק בענין זה. בין ק"ש לתפלה. עא"ח ספ"ט. **ואולי** משך זמן דשעות הנזכר כאן. ג"כ אינו נחשב אלא מהנה"ח לשטת הר"מ. עמ"ש בס"ד פ"ק דלעיל מ"ב.

משנה לחם

עד חצות לשון קצר. סמוך על המובן. שמדבר בחובת היום.

משנה לחם

בסוף הפסקא אחר כי סתמא דרישא. נ"ב (ועיין בירושלמי הובא בתי"ט ספ"ק דמעשרות).

משנה לחם

מוספין הא דנקט לשון רבים. משום דאין מוסף שאין בו יותר מקרבן אחד. **ולא** דמי לתמיד. דחד הוא. **ולמ"ד** תפלות אבות תקנום. נ"ל שהיא כנגד יוסף. שהוא תקנה. גם נחשב מהאבות. שהרי הכתוב קורא לכל בית ישראל. בית יוסף. וכתוב גאלת בזרוע עוזך. בני יעקב ויוסף סלה. וכ"ה בד"ה. דגוף וברית חשבינן חד. ושמו מעיד ג"כ כי נכון הדבר בעצמו. וכ"ד האר"י ז"ל בכוונות. ועב"א.

משנה ב

לבית המדרש המ"ם בחיר"ק והרי"ש קמוצ"ה. וטועין בני מדינתינו האשכנזי' שקוראין המ"ם סגול"ה. כי לא נמצא כמוהו. אבל משקלו מקדש משכן שהם קמוצי"ם עי"ן הפעל וישתנו לפתח בסמיכות. מקדש מלך משכן ה'. וכן מדרש ישוב לפת"ח בהסמכו ושני מקראות לעדים בד"ה ב' י"ג [כ"ב] וכ"ד [כ"ז] מדרש עדו הנביא מדרש ספר המלכים:

שלא תארע תקלה. מלת תארע מהנפעל. ותקלה התי"ו בשו"א וק"ל לקמצי"ם כי היא מהשלמים על משקל **צדקה ברכה**. ואינה מהנחי' כמו תקוה **תכלה** או **תאוה**. כמו שיור' לשונ' ז"ל בפ' המניח [דף כ"ז ע"א] בהשתמשם בגזרה זו בפעלים על דרך השלמים באמרם ונתקל. ש"מ שהתי"ו יסודית ואינה מאותיות האמנתי"ו הנוספות. ולכן יהיה משקלה **פעלה** כנז' לפי שהוא משקל גדול ומצוי מאד. וגם בנחים הבאים בתי"ו נוספת בראשן נמצאי' על זה המשקל כמו **תעלה תלאה**. ואולי מאן דתני **תקלה** התי"ו פתוח' והקו"ף דגושה לא משתבש בהחלט. שכבר ימצאו ע"מ זה בשלמים כמו **יבשה כפרה** ואם אינם מצויים לרוב כראשון:

משנה ג

קבע. הקו"ף בסגו"ל והמלה מלעיל. שהיא בשקל **שבע** בצע שהוא המשקל הגדול של ו' נקודות והיה ראוי להיות כולו סגו"ל. אלא שמפני למ"ד הפעל שהיא אות גרונית. לכן נפתח"ה עינ"ו:

משנה לחם

רג"א מתפלל י"ח ש"מ שגם בימיו עדיין היו אומרים רק י"ח בלבד. עד אחר זמן שתקן שמואל הקטן ברכת המינין בפניו.

משנה לחם

שמונה עשרה קיצר מלת ברכות. וסמך על המבין. ובגמרא נסיב לה בהדיא. **ר"ע** הוא בן יוסף הידוע. והוא בודד. ועמ"ש בס"ד בדרוש תפלת ישרים. בבאור מ"ש עליו דל"ל זכות אבות.

משנה לחם

שגורה המלה עברית. עיקרה ענין שליחות. כמשמעו במקרא. שגר אלפיך. וכן נשתמשו בו רז"ל בעד ההשתלחות במהירות וזריזות. כאמרם שיגר אחריו וכדומה הרבה. וירצו בכאן לשאול לשון שגור. על הדבור ההולך במהירות ומזורז כהוגן (וכה"א נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר) וכן קורין בל"א לאדם המהיר במלאכתו. וזריז בעסקיו. או בלשונו אשר תמהר לדבר צחות. אדם שלוח. לפי שנראה כאילו הוא מזדרז להפיק רצון שולחו.

משנה ד

סכנה הסמ"ך בפת"ח ע"מ בקשה כפרה. ודגישות הכ"ף עי"ן הפעל לעד וק"ל:

צרכיהם. יש קורין הצד"י בק"ח כאשר יורה הכתוב בד"ה ב' ב' [ט"ו] ככל צרכך. ואף מאן דתני צרכיהם הצד"י בשו"א והרי"ש מונעת בקמץ לא משתבש ששני האופנים נכונים ויש לנטיית משקל זה דרכים שונים:

משנה לחם

תחנונים אפשר לפרשו מלשון חן. כמו לבלתי היות להם תחנה (יהושע י"א) כמעט היות תחנה (עזרא ט') **אי נמי** ה"פ. העושה תפלתו קבע. אי אפשר לתפלתו להיותה תחנונים כפי הראוי. שמתוך שדומה עליו למשוי. או כחוק קבוע. אינו אומרה בלשון תחנונים. **ואתיא** כר"א וכרבנן (דלכאורה פליגי בה בגמרא) ולא פליגי. אלא תרווייהו חדא מילתא קאמרי. מר דייק רישא. ומר דייק סיפא. ועמ"ש בס"ד בפרק ב' דאבות. ובדרוש הנ"ל.

משנה לחם

הושע השם אפשר שכך הוא הנוסח. ונקרא שמו של הקב"ה. השם בסתם. ככתוב בתורה ויקוב גו'. את השם. ושנוי בנביאים (שמואל ב' ו') אשר נקרא שם. ומשולש בכתובים (דה"א י"ג) גי' שלו עולה למספר הויה שדי. **אמנם** לשון משנתנו זה נראה שהוא מיוסד. על פי הכתוב (ירמיה נ"א) **וצריך** א"כ לקרותו גם כאן כך. בהזכרת שם שמים. כמו שם בכתוב. ואפילו בדרך שינון הלמוד. כך יש לומר. ואין צורך לכנות השם. כמו שעשו המעתיקים ומדפיסים. ודלא כמו שחוששין ההמון מפני הזכרת ש"ש לבטלה חלילה. כי אין זה לבטלה. אכן לשם ולתהלה. כמ"ש בעז"ה יתברך בשי"ע (ספ"א) ובמו"ק (סרט"ו).

משנה לחם

בכל פרשת העבור נראה לתת טעם לשבח לנוסח זה. משום דבמקום סכנה פנקסו של אדם נפתחת. וכמש"ל. ג"ד מזכירין עונותיו של אדם קיר נטוי כו'. לכן הוצרכה כאן התפלה. על זאת יתפלל כל חסיד ביחוד. ונכון הדבר. **וי"ל** דהיינו טעמא דלא קיי"ל הכי. ולא אמרינן ליה כמ"ש הרע"ב. זה כדי שלא ליתן פ"פ למקטרג שפתחו פתוח בלא"ה. בשעה סכנה. וצריך לעורר רחמים פשוטים. ולא לאדכורי ריתחא.

משנה לחם

בלח"ש כי נגזר מן כן ונכון. שתרגומו כיון פתגמא. כנים אנחנו. כיווני אנחנא.

משנה ה

יכוין. עתיד מהפעל הכבד וננקד הכ"ף בפת"ח והוי"ו בציר"י. ולעבר תאמר כיון בחיר"ק ופתח אחריו בפלס ומאמר אסתר **קים** [אסתר ט' ל"ב] וכמו שתאמר קים יקיים מן קום. ככה תנהוג בגזרה זו ששרשה כון. וכן הם שוים בשמות ותארים. כמו שיורה **כיון** צלמיכם עמוס [ה' כ"ו] (ובמסכת מדות א' פותח כוון הומר' היו"ד בוי"ו כמנהג בהרבה מקומות שאותיות יהו"א מתחלפות ונשאר הניקוד הראוי. והנה הוא ש"ד של כוונה) בפלס קיום. **וכונים** למלכת השמים בפלס **קימים**. ומלת כיון המצויה בלשון חז"ל לבוא לנתינת טעם כמו כיון שבגד בה כיון שאמר שטעמו כטעם לפי או מאחר. קריאתה בציר"י הכ"ף. כי נגזר מן **כן** כנים אנחנו [בראשית מ"ב י"א]:

משנה ז

משנה לחם

תפלת המוספין פשיטא דלא איירי במוסף ר"ה דודאי ל"פ דכל ישראל חייבין בה. **ועד** כאן לא פליגי ר"ג ורבנן. אלא אם ש"צ מוציא לכל יחיד ויחיד. הא מיהא לכ"ע. ל"ש יחיד. ל"ש צבור. חייבין. ולרבנן כל יחיד ויחיד חייב בתשע ברכות. ואין ש"צ מוציא.

פרק ה

משנה א

שעה ביאור מלת שעה ודקדוקה כתבתי בהגהות התפלה ע"ש:

שעה אחת. הך שעה דווקא ולא זמן מועט כדמוכח בגמרא [דף ל"ב ע"ב] וכ"פ התי"ט בשם הר"י ועל כרחך פירושו ג"כ שעה מהשוות ולא מהזמניות כשטת הרמב"ם בשעות שזכרו חז"ל. שבודאי לא היו שוהים ומכוונים בזמן א' יותר מזולתו. ואף מכאן ראיה למ"ש בפ"ק בענין השעות שבכל מקום שהזכירום רז"ל אינן אלא השוות וק"ל:

לא יפסיק בדיבור. דאילו הליכה לא מצינו בשום מקום הפסק הר"י עכ"ל. וכבר פירשתי דבר זה בא"ח סי' ק"ד בס"ד דע"כ ר"ל הליכה גרידא אינה חשובה הפסק. כשאינו שותק אלא מתפלל בדרך הליכתו להפיל הנחש מעל עקבו. וביארתי שם שא"א לומר בענין אחר. דהא אפילו שתיקה לחודה בלי הליכה הוי הפסק. כ"ש עם ההליכה והוא דבר שאין בו ספק יע"ש. וגם מוכרח ממקומו במשנתינו מדפלגינהו בתרתי ולא כריך ותני אפילו המלך שואל בשלומו ונחש כרוך אל יפסיק אלא הא כדאיתא והא כדאיתא

דלשואל דרך להפסיק בדבור. ולנחש שאין צורך בדיבור נקט הפסקה סתמא דכל הפסק במשמע:

ולא עוד שאני אומר מטעם זה יותר משמע לי שדברי הר"י הללו אינם מוכרחים כלל. דפשטא דמתני' מוכח דאין לו לילך ולא יזוז ממקומו כלל. דודאי הליכה אפי' תימא דלא הויא הפסקה (וגם על זה יש להשיב אלא שאין כאן מקום ביאורו) לענין חזרה. מ"מ מפסיקו מכוונתו בודאי וכייל תנא כל מידי דמפסיק כוונה ואהכי קפדינן בתפלה. כדתנן בפרקין דלעיל [פ"ד מ"ה] היה רוכב על החמור ירד. ואע"ג דקיי"ל רכוב כמהלך דמי [קידושין ל"ג ע"ב] אלא ודאי אחד רכוב ואחד מהלך צריך לעמוד במקומו לתפלה ולא יתפלל דרך הילוכו מטעמא דאמרן. והא דפירש הרע"ב התם דאין הלכה כאותה משנה. אלא לא ירד. היינו נמי סייעתא לדידן. דטעמא מאי לא ירד כדי שלא יתבטל מכוונתו. לפי שאין דעתו מיושבת עליו כשלבו על חמורו. וזה דווקא ברוכב אבל מהלך ברגליו פשיטא דצריך לעמוד. ואפילו ברוכב אע"ג דלא ירד אפשר דצריך לעמוד:

וא"כ מכל הלין לא ידענא מהיכא פשיטא ליה להר"י הא מילתא דמצי מפסיק בהליכה מאחר שאין כאן אונס. דאי בשיש סכנה הא ודאי דמפסיק אפילו בדיבור. (כגון לקרוא לבני אדם שיעזרוהו וכיוצא) ובכל דבר:

וקצת יש להתנצל בעדו דס"ל כיון דאיכא ודאי טירדא בנחש כרוך על עקבו. הכי עדיף להסיר הטרדה. והוי שפיר דומיא דרוכב שהתירו לו שלא לירד מחמת שירדו חז"ל לסוף דעתו של אדם מתוך שהוא בהול על ממונו א"א שיסיר טרדתו ודאגתו ויפנה לבו לתפלתו. מ"מ יש לחלק בין ההיא דהתם ודהכא. דהתם שכיח היזיקא שיברח החמור ואיכא נמי הפסד ממון דחמיר טפי דבצדיקי עסקינן דממונם חביב עליהם מגופם [חולין צ"א ע"א. ועוד] והכא לא שכיח היזיקא לדעתם ז"ל דנחש לא הוה מועד להזיק (כדמוכח הכא [דף ל"ג ע"א] משא"כ בהזיק פ"א שנעשה מועד מתחלתו בסוף פ"ק דקמא וק"ל). וליכא היזק ממון דחביב ובהול עליו יותר. וגם קשה להוסיף על דבריהם במקום שלא אמרו הם ז"ל כן בפירוש:

ועוד אין בזה התנצלות מספיק. דמ"מ קשה דלא הוי ליה למתלי שריותא דהליכה במאי דלא חשיבא הפסק. דאפילו אי הוי הפסק. הרי אמרנו שמפסיק בכל ענין אם אנוס הוא. וכאן אונס גדול הוא שא"א ליישב דעתו ומחשבתו כל זמן שהנחש כרוך על עקבו ופשיטא שישליכנו מעליו ויסירנו בכל טצדקי דאית ליה למיעבד. אבל ודאי הדין אמת בכה"ג היכא דטרוד מחמת נחש או כל דבר המטרידו ביותר עד שא"א לו לכוין כראוי. שמותר להפסיק תפלתו ולהסיר הדבר המונעו מכוונתו:

וגם לבי אומר לי דהך סיפא נמי משנת חסידים היא וארישא קאי דחסידים הראשונים עושין כן. ולא שאני אומר שלא נשנית משנה זו אלא להם. דודאי מעיקר דינא לכל אדם נשנית. אלא דקמאי מסרי נפשייהו אקדושת ה' ואכוונת התפלה וקבלת מלכות שמים. ולא היתה טרדה בעולם מפסיקתם שלא מצאה מקום בלבם לרוב דבקותם בהש"י. משו"ה לדידהו ודכוותייהו הוי חיובא כיון דליתא לטרדה לגבייהו. אבל דורות האחרונים וכ"ש כגון אנו יתמי דיתמי. שא"א לני לכוין כראוי אפילו בלא טרדה חזקה פרטית. כמ"ש בפוסקים משם הר"מ מרוטנבורק שלכן אין אנו חוזרין להתפלל מפני מניעת הכוונה [עיין בשו"ע או"ח סימן ק"א] כ"ש שא"א לנו לטהר מחשבתנו במקום שיש טרדות עצומות כדלעיל. ופשוט שיש לומר בזה הכל לפי מה שהוא אדם. ולפי מה שהיא הטרדה. ולפי הענין שיכול להסירה בקלות יותר יעשה:

משנה לחם

מתוך כובד ראש ומ"מ צריך להיות בשמחת הלב. כמ"ש אין עומדין להתפלל. אלא מתוך דבר הלכה פסוקה. שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. ואומר עבדו את ה' בשמחה. ועמ"ש בס"ד בסולם בית אל.

משנה ג

מנין המ"ם בחיר"ק כי היא מלה מורכבת הרצון **מן אין** שהוא כמו אנה מאין באתם:

משנה לחם

האומר עמ"ש בס"ד בחידושי מגלה. ובמו"ק סס"ח. ובחידושי גמרא.

משנה לחם

מודים עמו"ק (סקי"א).

משנה לחם

העובר הכא קתני העובר. ובפ"ב דתענית תנן מורידין לפני התיבה. היינו משום דמיירי התם אחר שקרא בתורה. על הבימה שהיא גבוהה. שייך אחריו לשון הורדה לתפלה. שהיא למטה בקרקע בה"כ. זה למדתי מדברי הר"י בן חביב ז"ל. הובא ביתה יוסף (סק"ן). **אי הכי** ליכא למשמע מידי לא מהכא ולא מהתם. אם ש"צ צריך להיות ג"כ במעמקים כשמתפלל. כמו שרוצים להוכיח מלשון יורד לפני התיבה. דהא הכא תנן עובר. עמ"ש בפ"ג דר"ה.

משנה לחם

התיבה ארון שס"ת מונח בו. ערפ"ב דתענית. ומו"ק סקנ"ד.

משנה ד

ואם הבטחתו. הביא בתי"ט מהגהות מימון שכתבו הטעם שלא תתבטל נ"כ. אבל אם יש שם אחר לא ישא את כפיו אפילו אם הבטחתו וכו' עכ"ל. ובדבר הזה כבר כתבתי בעזה"י בחידושי לא"ח סימן קכ"ח דאי לאו דמסתפינא אימא בה מילתא חדתא אשר

לא שערוה הראשונים ז"ל. דנלע"ד דוחק גדול פירושם ז"ל במשנתינו במה שנהגו בה עין יפה והוסיפו על לשונה כאילו חסורי מחסרא והכי קתני ואפי' אין שם כהן אלא הוא וכו'. ואני בעניי הכינותי את לבבי בכל כיוצא בזה לבאר לשון התנא כפי היכולת על פי משמע פשוטו כל שאפשר לקרבו בימינה של תורה. כאשר יראה המעיין בכמה מהמקומות שטרחתי בכזה להעמיד לשון המשנה כהוייתו. כי לא דבר רק הוא אפי' במקום שהתלמוד אומר בפירוש להוסיף או לגרוע בה צריך לבקש טעם גירסת התנא שלא שנאה כתקנה ודעת לנבון נקל. וכל שכן במקום ששתקו בעלי התלמוד אחשוב שזכות הוא לאדם להשתדל בהבנת לשון המשנה כפשטו בלי יתרון או חסרון. שאף אם אמרו [חולין ס"ג ע"ב ועוד] לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה. לא כיוונו לקצר במקום שאמרו להאריך כדי שלא ליתן מקום לטעות. וע"כ לא אבוש מלומר גם כאן מה שהראוני מן השמים כבא לטהר:

וזהו דדווקא שנינו ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו אא"כ הבטחתו. משום דאם אין שם אלא כהן אחד נקטינן דאינו קורא כהנים [סוטה ל"ח ע"א]. וכשאין קוראין לעלות לדוכן אינו עובר כשאינו עולה כמבואר הכל בטור סימן הנ"ל. ומשו"ה לא חיישינן לבטל נ"כ כיון דליכא חיובא אלא בקריאה כדמתרגמינן כד יימרון להון. וטפי אית לן למיחש לביטול תפלה שכבר הותחלה. לפיכך באינו בטוח לחזור דחינן לנ"כ. אבל בשיש שם כהנים בלא הוא דהשתא חזן הכנסת (כפי' התוספות ור"ת [ברכות ל"ד ע"א ד"ה לא יענה] לאפוקי מהאומרים ש"ץ קורא) קורא כהנים. (והוכחתי בס"ד בא"ח בסי' קכ"ח דאף מי שלא עקר רגליו בעבודה אינו פטור משום זה אלא מ"מ עובר ואע"פ שאינו רשאי מחמת שלא עשה כדין תחלה. מ"מ עבירה היא בידו שלא הזמין עצמו לכך וידע שיקראוהו וברור הוא ע"ש). אין אומרים לזה עבור בשלשה עשין [סוטה ל"ח ע"ב, ועוד] מחמת ספק וחששא בעלמא דילמא מיפסקא תפלה דרבנן. ואית ביה נמי משום פגמא כמו שביארתי שם באורך עיין עליו. וא"כ השתא פשיטא ליה לתנא דצריך לעלות אפילו אין הבטחתו וכו' כשיש שם כהנים אחרים והרי זה דבר הגון מאד וקרוב לשמוע. ועוד הוספתי נופך להרחיב פי' המשנה ע"פ דרכינו יעויין בחידושי הנ"ל שאין להאריך כאן יותר. ואמנם ידעתי גם ידעתי כי קטונתי. ואינני כדאי לחוות דעתי נגד רבותינו ז"ל. והמעיין המשכיל יבחר. ולפ"ד יצא לנו שאין הכרח לדחות המדרש דברים רבה [ריש פ' תבא] שהביא בתי"ט וק"ל. וא"כ החזרה שחזר בו הרב בס' ל"ח [פ"ה סעיף נ"ב] עיקר וכן נלע"ד:

רשאי הרי"ש והשין בפת"ח. והאל"ף סימן הנקודה כמו שמאי ודומיו. והוא שם תואר כמו בנאי. גבאי. זכאי. (עי"ן השורש דגושה בהם עמ"ש בפ"ק מ"ג. ושורש המלה רשה מנחי למ"ד ה"א עיין בהגהות התפלה מ"ש בס"ד בדקדוק מלה זו:

משנה לחם

אמן עמ"ש בסולם בית אל. ובבאור הקדיש שם. על ענין כונת תיבה זו באורך.

משנה לחם

מפני הטירוף אבל הפסקה לא הויא. עיין בתו' ועמ"ש בחידושי גמרא.

משנה לחם

לא ישא את כפיו ככתוב וישא אהרן את ידו.

משנה לחם

ענין נ"כ עפ"ז דסוטה. ועב"א הנ"ל.

משנה ה

שליח צבור. שליח השין שואית כי הוא דבוק:

פרק ו

משנה ב

משנה לחם

על כולם אם אמר שהכל יצא אפילו על פת ויין. ואם ברך בפה"ע על היין. עמו"ק סר"ח.

משנה ג

על הנובלות. פי' הרע"ב פירות שנפלו מן האילן קודם שנתבשלו. פי' זה לקוח מפי' המשניות להרמב"ם ז"ל. וכן פירשן רבינו יונה והטור וה"ר ירוחם ז"ל. אבל הב"י ריש סימן ר"ב כתב עליו ולא דק לפי שהוא שלא כפירש"י והוא ז"ל לא ראה דברי הרמב"ם הנז'. כי דבר ברור הוא שהרמב"ם מפרש כן בושלי כומרא שבגמרא [דף מ' ע"ב] דהיינו שנפלו מן האילן קודם שנתבשלו ולא כפירש"י שהוא באמת דחוק ורחוק. אבל פי' זה הוא מרווח יותר ולשון בושלי כומרא מתפרש ג"כ יפה שר"ל שמתבשלים בכומר ולא באילן. והוא כמו כומר של זתים וענבים דפרק איזהו נשך [דף ע"ד ע"א] וכן מצאתי בפי' הר"ש ריש דמאי [פ"א מ"א] אחרי כמה שנים זכיתי ובא לידי ספרו של מורי זקני הגאון החסיד בש"א ומצאתי לו שנהנה כמו כן במציאה זו והשיג מפני זה על הב"ח:

משנה לחם

על החומץ הרא"ש מוקי לה במזוג. מכלל דר"י אפילו במזוג לא מצריך ברכה. **ואית** כה"ג דאית ליה הנאה מניה (דמשו"ה אסור ביה"כ) מי איכא למימר דשרי לאתנויי בלי ברכה. משום דמין קללה הוא.

אטו לית ליה לר"י אסור ליהנות מן העוה"ז בלי ברכה. **וי"ל** דס"ל אם רוצה לשתותו וליהנות ממנו. יברך על איזה מין אחר תחלה. כדי שלא יהנה בלי ברכה. אבל לא יברך עליו לבדו. מפני שהוא מין קללה. ואינו ראוי לברכה.

משנה לחם

כיוצא בה אמרו אין מברכין על כוס של פורענות. השותה כפלים לא יברך. לא התירו ליהנות ממנו בלי ברכה תחלה וסוף. אלא מנעו לברך על זה לבדו. וישתה עוד כוס אחר ויברך עליו.

משנה לחם

וחומץ זה. סתמו בלשון משנה הוא חומץ יין. וזהו שנכלל במין קללה. לפי שהיה מתחלתו יין. ונתקלקל והחמיץ **ולפ"ז** יש להסתפק בחומץ של תפוחים והדומה לו. שמבשלין אותו בארצות הללו ועושין אותו חומץ בתחלה. שנתעלה לשבח ואינו בכלל קללה. אולי ראוי הוא לברכת הפרי **וי"ל**. כיון דמ"מ אי שתי ליה בעיניה. אזוקי מזיק ליה כחלא דחמרא. משו"ה חד דינא אית להו.

משנה ו

והוא אומר על המוגמר. פירש הרע"ב המברך בה"מ וכן פירש הרמב"ם. וכ' בתי"ט ולישנא דוהוא לא דייק לדידהו דהא משמע דאדסליק מניה קאי שהוא המברך על היין שלאחר המזון וכפירש"י. ותמה על הב"י שכתב [בסימן קע"ד] שדעת הרמב"ם כדעת רש"י:

ואני אומר אף על פי שתר"י מפרשים דברי רש"י כמו שהעתיק בתי"ט מלשונן. מ"מ איני רואה הכרח לפרש כן דברי רש"י שסתמן כפירושן. דמתני' נמי מיירי במוגמר שמביאין אחר הסעודה וכפשטא דמתני'. וכן מוכח בהדיא בפשיטות מתלמודא דידן [דף מ"ג ע"א] דאאותו דמברך בה"מ קאי דמברך נמי על המוגמר. דאע"ג דאיכא דעדיף מיניה. מאחר שנטל ידיו ומזומן הוא לבה"מ זכה גם במוגמר:

ואין לי לב להבין לדעת הגאונים ולדברי תר"י היאך נפרש תלמודא דידן. ואף דברי רש"י מוכיחים בפורוש דבמוגמר שלאחר בה"מ קמיירי דלא כמו שהבינו בו תלמידי ר"י. מדקאמר הואיל והתחיל בברכות אחרונות גומרן. דהכי הו"ל למימר הואיל ועביד חדא עביד נמי לאידך ומדנקט ברכות אחרונות לשון רבים. ודאי כוונתו על בה"מ והיינו הך דודאי המברך על היין שלאחר המזון מברך גם בה"מ. דעד כאן לא קאמרי הגאונים וסיעתם אלא בברכה שלאחר המזון שאין המברך לפני המזון זוכה בה. כיון שכל הסעודה מפסקת ביניהם. חשיבא להו מילתא אחריתא. אבל המברך אחר המזון למה לא יזכה גם בבה"מ. ואם גדול שבסעודה הוא שבירך על שלאחר המזון הרי אמרו [ברכות מ"ז ע"א] גדול מברך אפילו אתא לבסוף. ואפילו אינו גדול אלא שנתנו לו רשות

לברך על היין לאחר המזון בתר דאתחיל בברכות גומרן כיון דלא הויא הפסקה גדולה בינתיים זכה בכל הברכות הנמשכות:

והיינו דפשיטא ליה לתלמודא [שם, מ"ג ע"א] דאע"ג דאיכא דעדיף מיניה הואיל ונטל ידיו תחלה כלומר מתוך שבירך על היין זכה ג"כ ליטול ידיו תחלה לבה"מ וגומר בה"מ ומברך על המוגמר:

ונ"ל לפרש עוד הא דפסיקא לתלמודא שהוא נטל ידיו תחלה באחרונה שלא פירשוהו לנו רבותינו והוא כדברי הספר החתום. אמנם פשוט בעיני דהיין שבא לאחר המזון וטעון ברכה. המברך עליו טעון ג"כ נט"י לפי שידים מזוהמות פסולות לברכה וכיון שבא להזכיר את השם צריך שינקה ידיו תחלה מן הלכלוך ונטילה זו עולה לו כמו כן למים אחרונים ואתי שפיר הא דקאמר תלמודא בפשיטות דהואיל ונטל ידיו באחרונה תחלה. שהרי הוא מברך להם והן עדיין עסוקין באכילה. ולא סגי דלא נטל תחלה. ולכן הוא מזומן לברכה קודם לכולן אע"ג דאיכא דעדיף מיניה והרי זה פירוש הגון מאד בגמרא. ומכאן ראיה שאין שתיה מפסקת בין מים אחרונים ובה"מ וסייעתא לדעת התוספת והרא"ש (סי' קע"ט) ודלא כב"י שם [סי' קע"ט. וע"ע סי' קע"ד] וחזרנו לענין שעכ"פ המברך על היין הוא מברך בה"מ ועל המוגמר וזהו פירש"י בעינו ואין צורך למה שנדחקו בו תר"י והוסיפו במשמעותו מה שלא נזכר ולא נרמז בדברי רש"י שלפנינו:

ומה שסבור בתי"ט דלישנא דמתני' דוהוא דחקם לתר"י. ליתא דלפי מאי דכתיבנא שפיר אתי כפשטיה. דאע"ג דקאי אדסליק מיניה איהו ניהו דמברך גם בה"מ. ולא זהו הדחק שלחצם לתר"י אלא הירו' שהכריח להגאונים לפרש פרושם. במשנתינו במוגמר שבתוך הסעודה. הוא שהכריח לתר"י להוציא דברי רש"י מפשוטן. ולא אאריך בזה אחר שראיתי כבר קדמני הרב בכ"מ [הל' ברכות פ"ז הי"ג] לפרש גם הירושלמי שאינו סותר לפי' הרמב"ם וכמו שאנו סבורים גם בפי' רש"י. ומ"מ גם מ"ש בתו"ט שמבואר שחלוקים הרמב"ם ורש"י כמו שחלוק הרמב"ם עם הר"י בשם הגאונים. הוא שלא בדקדוק שאפי' לפי הבנת תר"י בדברי רש"י רחוקה דרכו מדרך הגאונים וק"ל. ואין לי להאריך בחילוקי דעותם שלדעתי אין צורך ועל החלוקים אנו מצטערים. ואפריון נמטייה להרב"י ז"ל ששם שלום בין רש"י והרמב"ם בזה והוא האמת.:

משנה לחם

אלא לאחר סעודה ולהך לישנא דא"ר דלא מהניא הסבה אלא לפת. אפ"ה הכא אחד מברך לכולם. מגו דמהניא הסבה לפת. וכדמהני נמי ליין אף דלאחר המזון. מהאי טעמא.

משנה לחם

בלח"ש בתחלה. נ"ב ואחרי שובי נחמתי. וראיתי שאין זה דיוק. לפי שתיבת בתחלה התבאר על הכונה בעצם וראשונה. ולאו דווקא קדימה זמנית. דוק ותשכח. משו"ה ליכא למשמע מנה.

משנה ז

מליח בתחלה. יפה דקדק בתי"ט ממלת בתחלה. שבא להורות אם אוכל הטפל תחלה שאינו רשאי לסמוך על הברכה שיברך על המליח. והריני כמוסיף על דבריו דהא פשיטא דצריך לברך על הטפל אם אוכלו בתחלה דסברא הוא דאסור ליהנות מן העולם בלא ברכה [ברכות ל"ה.] ולא בא אלא לאפוקי מדעת בא"ז שהביא בת"ה [מובא בב"י סימן ריי"ב] דס"ל דמברך על הטפל תחלה שהכל. קמ"ל דדווקא מליח תחלה הוא דיוצא בברכת שהכל שהיא ברכתו של מליח. משא"כ אם אוכל הטפל תחלה מברך עליו ברכתו הראויה לו. שעל הפת הוא אומר המוציא. ואפשר דאפי' א"ז מודה בהא דלא אמרה למילתיה אלא בגרעין של פרי. אבל בפת דמין שבעה הוא וקובע ברכה לעצמו אפילו לדידיה מברך עליו ברכתו המיוחדת ואינו נעשה טפל בתחלה:

ומ"ש עוד בתי"ט להתנצלות בת"ה שלא הביא ראיה ממשנתינו שאפשר לפרשה דאצטריך למתני בתחלה דלא תימא דווקא כשנאכלים בבת אחת. אינו נראה בעיני דיותר נ"ל דדווקא בבת אחת בעינן באמת. דהכי דייקא נמי לישנא דעמו טפלה. דאל"ה הול"ל הכי הביאי לפניו מליח תחלה ופת אחריו או פת סתמא וכן בסיפא זה הכלל כל עיקר וטפל מברך על העיק' ה"ל למתני דרך קצרה. אלא עמו כמשמעו דבבת אחת משתמע הוא דנעשה פת טפל לא זולת:

ובהכי ניחא לי קושיות התו' שהביא בתי"ט בדיבור שאחר זה המתחיל שהפת טפלה. שדקדקו למאי אצטריך הא שמעינן חדא זימנא דפת פוטר פרפרת. ולמאי דפרישית אתי שפיר דמהתם לא שמעינן אלא בפרפרת דהוי דברים המלפתים את הפת שנאכלין אחר הפת ולא בעינן עמו ממש. ואעפ"י שהן ג"כ מעיקר סעודה נפטרין בברכת הפת לפי שבאין ללפת ואעפ"י שאין נאכלין עמו בבת אחת. אבל בפת קמ"ל דאינו נעשה ליפתן לעולם ואי אכיל לי' אחר המליח אינו נפט' בברכתו אלא דווקא ע"י שנעשה טפל. וזה מחמת שנאכל עמו (כמו נאכל עמו דפ"ק דטבול יום) בבת אחת שהיא הוראה עצומה שא"א לו לאכול המליח לבדו. ועי"ז הוא נעשה טפל ומפסיד ברכתו. אבל אם אוכלו אחריו לא הפסיד ברכתו הראויה אליו אעפ"י שאינו בא אלא מחמת המליח שקדם לו דדין ליפתן לא יהבינן ליה וק"ל כנלע"ד (וכ"נ דעת הש"ע והאחרונים ז"ל ע"ס רי"ב ומ"ש שם):

וכעין דוגמא אף על פי שאינה ראיה זכר לדבר מיהא איכא מהא דאמרינן בנזיר (דף ל"ז ע"ב) ופסחים (דמ"ה ע"א) היתר מצטרף לאיסור בבת אחת. איסור לאיסור אפי' בזה אחר זה דהיתר דלאו מיניה הוא אינו נעשה טפל וצירוף לאיסור כי אם ע"י אכילה בבת אחת. ולא בזא"ז אעפ"י שבאיסור ואיסור די להצטרף גם בזא"ז ודוק והיא סברה ישרה בטעמה ונבונה בעצמה יודוה חכמי לב:

פרק ז

משנה א

אין מזמנין עליהם. עמ"ש בס"ד בחיבורי לטא"ח סי' קצ"ו שם פירשתי משנתינו בדרך חדש נכון מאד לא שערוהו הראשונים ז"ל. וביארתי דבדווקא נקט אין מזמנין אע"ג דלזמנין מברכין נמי לא. מ"מ הא אצטריכא ליה דאע"ג דזמנין ודאי מברכין. אפ"ה מזמנין לא ודווקא עליהם. אבל איהו מצי מזמן לפעמים באוכל דבר איסור. ואע"ג דבשמש שאכל פחות והכותי. ודאי זמוני אינהו נמי לא. אטו בחדא מחתא מחתינהו הא כדאיתא והא כדאיתא. ואיידי דחשיב הני דאין מזמנין עליהן נקטינהו לכולהו אע"ג דלא שוו להדדי בהא. דאית מנייהו דמזמנין לעצמן ואית מנייהו דלעצמן נמי לא. והא במתני' דלקמן מני תו הנהו דאין מזמנין עליהם ואפ"ה קיי"ל דמזמנין לעצמן כדאי' בגמרא [דף מ"ה ע"ב] ע"ש באורך ותמצא נחת בעזה"י:

משנה לחם

ודמאי פריש הרע"ב דרוב ע"ה מעשרין. **ר"ל** דה"ט דאמרינן הכא מגו. דאילו לאו הכי. לא הוה מהני ביה מגו. כיון דמחוסר מעשה. ולא ממילא קאתי ומקלע שריותא. כבעלמא. דהיינו טעמא דטבל לא מהני ביה מגו. וכ"ש דלא מהני במידי דתלי בדעת אחרים. כמ"ש בס"ד במו"ק (סקצ"ו) יע"ש. **והיינו** נמי דאהני לעניים דמוכלינן להו דמאי. והיכי אשכחן דכוותה. דספינן להו איסורא. אלא משום דבהו מוקמינן אדינא דאורייתא. דאזלינן בתר רובא בכל דוכתא. ועמ"ש שילהי פאה וריש דמאי בס"ד. **ומ"ש** למה לא כתב הרע"ב כאן הטעם דאי בעי מפקר. **לדידי** לק"מ. דאין כאן טעם אחר. כי זה צריך לזה. דמהיכא תיתי נימא מגו. ועניים גופייהו מ"ט שרו ביה. אי לאו משום דאזלינן בתר רובא.

משנה לחם

כזית יש לדעת. שאף למ"ד אוכל ירק מצטרף. וכן אפי' טבל בציר. מיהו שעור כזית בעינן בכל גוונא.

משנה לחם

פחות מכזית נ"ל דקמ"ל אף על גב דיש לו רשות לאכול כדי שבעו. ומה בכך. נימא דהו"ל כאילו אכל כזית. קמ"ל דלא מהני. וכ"ש לאינש אחרינא. דכל פחות מכזית. ודאי לא מידי הוא. וממשנה יתירא שמעינן לה. דבלא"ה הו"א. אינש דעלמא דקביע ואכיל. אפילו בפחות מכזית מצטרף.

משנה לחם

עמ"ש קול רמ"ז בצריכות בבא זו. ואין לו רמז ולא ציור. כדניים שכיב כתב לה. ודוק.

משנה לחם

והעכו"ם יש להוסיף על מ"ש בגמרא. דאצטריך נמי לישראל מומר. **סד"א** שחטא ישראל הוא. ומזמנין עליו. דהא אם קדש בת ישראל. קדושיו קדושין. קמ"ל לענין זמון אינו כן. אלא כל זמן שלא חזר בו. ועדיין עובד אלילים. אינו מצטרף. **ובאמת** שאפילו לענין חומר עריות. י"ל שאין לו דין ישראל. אם נשתמד לעבודת אלילים. כמ"ש בס"ד בשי"ע (סל"ב).

משנה לחם

והכותי עיין בקונטרס הקראים. כ"י באורך.

משנה ב

עד כמה מזמנין עד כזית. פסק הרע"ב וכן הלכה. וכתב עליו בתי"ט ואע"ג דהוי סתם ואח"כ מחלוקת. עיין מ"ש לעיל ריש פ' ת"ה דכה"ג לא חשבינן למחלוקת והך דהכא נמי סתמא הוי ולפחות יחיד נגד רבים חשיב. ואפילו היה מחלוקת שקול. הוי אזלינן לחומרא כיון דהיא מן התורה וקיי"ל [ע"ז דף ז' ע"א] בשל תורה הלך אחר המחמיר. ולא דמי לשאר ברכות דרבנן דספקן להקל. והיינו הא דדריש ר' עוירא בפ' מי שמתו [דף כ' ע"ב] אמר הקב"ה איך לא אשא פנים לישראל וכו' והן מדקדקים ע"ע עד כזית:

ומטעם זה היה נ"ל להלכה בספק אכל כזית פת וה"ה לשבעת המינין דמברך אחריהן מעין שלש למ"ד דאף היא מן התורה. ולמעשה עדיין צ"ע. משא"כ בשאר ברכות שאינו רשאי להחמיר על עצמו לברך מספק דהויא ברכה שאינה צריכה ואסורה משום לא תשא. ועמ"ש בא"ח סי' ק"ץ ור"ט. ולענין מ"ש בתי"ט דהני קראי אסמכתא בעלמא נינהו עמ"ש בס"ד לקמן רפ"ח ובביאורי לא"ח סי' קצ"ז:

משנה ג

נברך לאלהינו. בקש בתי"ט למצוא דברי חפץ ליתן טעם לשינוי שמות הקודש שקבעו חז"ל בבה"מ וברכת התורה. וכתב על זה מבואר הוא כי המזון הדין נותן לכלכלו את ברואיו ולפיכך תקנו זה השם שהוא מדת הדין. אבל התורה לא ניתנה אלא בחסדו כדאמר ה' חפץ למען צדקו וגו' עכ"ל:

ואני תמה ע"ז דאיברא איפכא מסתברא שהרי הכל מודים בבריאה שהיא היתה מחסד עליון וחפץ פשוט. וכ"ש בכלכול הברואים שהוא דבר שתשב"ר יודעין אותו ממקרא מלא נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו [תהלים קל"ז]. הרי שהכתוב אומר בפירוש שהוא חסד מוחלט. ורז"ל דרשו גם כן הני כ"ו כל"ח שבהלל הגדול. כנגד כ"ו דורות שקדמו לתורה וזן אותן בחסדו כדאי' פ' ע"פ [דף קי"ח ע"א] הרי בבירור שלא מן הדין

הוא כלכול הברואים אם לא בתורת חסד מלבד שהכתובים מלאים מזה. וכן קבעו רז"ל בתפלה מכלכל חיים בחסד:

גם בענין הנתן התורה בחסד. הכתוב ה' חפץ למען צדקו [ישעי' מ"ב כ"א] אינו מסייעו דצדקה איננה חסד כנודע. ואדרבה הדין נותן יותר הנתן דת ותורה לברואים יתנהגו על פיה ולא יהיו כרמש אין מושל בו ולא יתוקן הקיבוץ המדיני בלתי דת ותורה. ועל מנת כן באו לעולם. ומה שלא עשה כן לכל גוי. לפי שהם לא רצו בה שהרי חזר עליהם ולא קבלוה. ובאמת נתן להם תורה ושבע מצות שהן חייבין בהן היינו תורה דידהו:

ומה שאמר הכתוב [תהלים קמ"ז] לא עשה כן לכל גוי על תרי"ג מצות אמר. ואעפ"י שהחזירן על כל האומות [ע"ז ב' ע"ב] לא עשה כן לכופם שיקבלום כדרך שכפה הר כגיגית [שבת פ"ח ע"א וע"ז ב' ע"ב] על ישראל שהם נתחייבו בקבלתה בכללה אחר שקנאם לעבדים בהוציאם ממצרים. שלכן לא נשתוו בה השחור והלבן כדבר הכוזרי בראשיתו. אמנם נשתתפו כל הברואים בתורה אחת לכולם שהיא כוללת שבע מצות בנ"ח שבהם עיקרי ושרשי האמונה. ועל כן התורה בלי ספק היא מחוייבת המציאות עם המצא האנשים:

וזהו שאמר הכתוב ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ר"ל מה שהגדיל התורה והאדירה לזכות את ישראל בריבוי מצות תרי"ג ולא הספיקו להם שבע מצות כבנ"ח. זו תחשב לו לצדקה שרצה לזכותן כארז"ל:

ועוד יש לפרשו ע"ד מה שאמרו בנדרים [דף ל"ח ע"א] דפלפולא בעלמא ניתן למשה לבדו ונהג בו טובת עין ונתנו לישראל. דאפילו תימא כל התורה כולה מחוייבת היא לישראל. רק הפלפול שהוא דבר בלתי חיובי להם. הוא למען צדקו שחפץ להגדיל תורה. והרבה פנים לתורה וכבר יצאנו מכוונתינו ולא יכולנו להמלט מהאריכות אך למען ראות כי אין מהכתוב הזה סיוע למ"ש בתי"ט והוא פשוט לע"ד:

ואולם בטעם שינוי השמות אף שיפה השתיקה במופלא ומכוסה ממנו דברים שהן כבשונו של עולם כי מי עמד בסוד ה' ויודע דעת קדו' אנשי כנה"ג שהחזירו העטר"ה ליושנה. החכמה מאין תמצא להם וידעו איזה מקום בינה. אף כי אנכי תולעת ולא איש נבער מדעת ותבונה. מ"מ אחר שהרב תי"ט העיר לנו אוזן במה שהורשינו ממנו נתבונן ותקח אזננו שמץ מנהו אף שכמה פנים לפנים כולם ברורים לנבונים. ואומר אני ע"פ דרכינו זה שהראית לדעת המזון הוא ממדת החסד הגמור ולא ממדת הדין. כי אדרבה שורת הדין אינו נותנת לפרנס אלא לפי המעשה שם. ומי הוא לפניה יתיצב ויעמוד לדין

ויצא זכאי. (ועיין בזוהר תרומה דק"ע ע"א בד"ח) על כן אנו מקדימין לכלול מדת הדין ברחמים ולהמתיקה:

ועוד שמשם יושפע לנו שפע רצון לשובע כי מצפון זהב יאתה והרוצה להעשיר יצפין וגם שולחן בצפון. ולזה אנו אומרים שאכלנו משלו ודאי ואין שולחנו של מלך חסר כלום. אלא שאין הדין נותן להשפיע בנדבה ולתת חסד חנם. כ"א ע"י מיתוק הדין בחסד הפותח יד ומשביע ומרחיב הצינורות להשפיע על כל הברואים בין ראוים בין שאינם ראוים. לכן אנו צריכים בברכה שעל המזון לפיוס כנגד המדה המודדת וקוצבת שיעור הפרנסה כפי הראוי:

והפך זה הדבר בתורה שעם שאמרנו הדין נותן המצא תורה אלהית וכן השכל גוזר עם הסכמת בעלי החקירה מאומתנו וזולתנו (יעויין ס' עיקרים) אבל מדתה בעצם היא ממקור החסד והרחמים שנקראת תורת חסד ואמת וניתנה בימין כמש"ה מימינו אש דת למו. על כן אין אנו צריכין להמתקת הדין ודוק כנלע"ד נכון ע"פ דרך הנעלם הפשוט וקרוב לשכל הישר. ולא מפי הקבלה אני אומר אלא שכך הדברים מראים ע"פ דעת תורה ונוטה לפשט מלבד שיש בודאי עוד דברים בגו רזין עלאין למאן דזכי ויש לו עסק בנסתרות העמוקות. ואצלנו יספיק מ"ש כאן. ואם תזכה תדע ותבין מדעתך שאין מקום גם למה שכתב עוד בתי"ט שהי"ל לתקן שתי הלשונות בנוסח א'. וכתב בזה טעם בלתי מתקבל. וממ"ש מתבאר שא"א לומר כן והמשכיל ממקור הברכות יבין:

משנה לחם

בלח"ש לאלהינו. צ"ל אלהינו.

משנה לחם

שם בפיסקא. ואני תמה כו'. עד כדאיתא פע"פ. נ"ב (וכה"א רב מחולל כל ושוכר כסיל ושוכר עוברים).

משנה לחם

שם בפיסקא גם בענין כו' עד כנודע. **נ"ב** (ובס"ת לכאורה מבואר בהפך. כדאיתא בהדיא בזוהר יתרו. עה"פ וכל העם רואים (דפב"א) וכן בדוכתי טובא. דמסיטרא דגבורה אתייהיבת. **איברא** מ"מ ודאי עיקר שרשה ומדתה בחסד הוא וכמש"נ. כדבעינן למימר במסקנא. וע"פ קדושים דפע"ב בסופו) ובפרשת משפטים (קיט"ב) דתורה שבכתב אתיהיבת בימינא. ופשר דבר בפרשת פקודי (רצ"ג ע"א בסופו) כגוונא אורייתא שארי משמאלא ואתדבק בימינא.

משנה לחם

במקהלות וי"ל סמך יפה לדברי ר"ע. דס"ל עשרה כמאה. וכאלף. נמי מהכא נפקא ליה. במקהלות (בלי אות הנוח) גי' בעשר"ה. מכאן שמנין עשרה. חשוב ככל מקהלות.

משנה לחם

ברכו את כו'. עיין בית אל.

משנה ד

משנה לחם

נחלקין עמ"ש בס"ד במו"ק (סקצ"ב).

פרק ח

משנה ב

נוטלין לידים עמ"ש בתי"ט שהוא כמו לוקחין מים לידים. ואינו נראה בעיני שיהא מלשון לקיחה. שא"כ מה יעשה הרב במקומות שלא נסמכה פעולת הנטילה ללמ"ד מלאחריה כמו שאמרו [חולין דף ק"ו ע"א] נוטל אדם ידיו שחרית, הנוטל ידיו לפירות [שם ק"ו ע"ב] וכמוהם רבים. ומה שנשתמשו חז"ל בזאת הגזרה לפעמים בעד ענין לקיחה כנטילה דלולב וזולת זה הרבה. אינה גזרה שוה בהוראתה בכל המקומות כי היא מהמלות המשותפות בהוראות מתחלפות כאשר ימצאו רבים מאד בלה"ק ומתפרשים לפי ענינם ומקומם:

והדמיון מלת נושא הכוללת ענינים רבים. כי לפעמים תורה על הלקיחה שא נא כליך [בראשית כ"ז ג'] ועל הקבלה שא את ראש [במדבר ל"א כ"ו] כתרגומו. ולפעמים ענין סבל ונשיאת משא כמו כאשר ישא האומן [במדבר י"א י"ב] וענין הגבהה וינטלם וינשאם. וגם הוא לשון חזיון. ככה מלת נטילה תשמש בעד כמה ענינים נבדלים והיא מן המשותפות ומן הנרדפות. לפעמים היא לשון לקיחה. ולפעמים ענין רחיצה. או הגבהה. הכל לפי הענין:

ובאומרנו נוטל ידיו הוא ממש כאמרנו רוחץ ידיו אלא שהיא מיוחדת לרחיצה הנעשית כדין וכתקנת חז"ל בפרטי דקדוקיה. ובחרו במלת נטילה לפי שהיא משתתפת בהוראת ההגבהה. וע"ש שצריך להגביה ידיו בה כידוע. וזה נראה יותר מטעם הכלי. אבל יותר נראה ששם הכלי המתוקן לנטילה הוסב שמו נטלא בלשון חז"ל [חולין דף ק"ז ע"א] ע"ש הנטילה. ולא נבנה בנין ע"ש המקרה. אלא הוא שם נגזר מהפעולה וק"ל:

ואולם מה שאמרו לפעמים נוטלין לידים בתוספ' למ"ד כדרך ששנוי כאן וכן בריש מס' ידים לע"ד הוצרכו ללמ"ד זו ללמדנו דבר עיקרי בנטילה והוא שצריך לכוין בה לנטילה לידים לטהרן לאכילה ולא כמנקה מהלכלוך בלבד. בלי כוונה ובלי השגחה אם נוטל ידיו או אבר אחד. כמו לה לשמה [גיטין דף כ' ע"א, ועוד] וכדעת הרשב"א ז"ל וסיעתו

הסוברים דבעינן כוונה לנטילה וכן עיקר. ואפי' לדעת החולקים לכתחלה מיהת מודו דבעינן כוונה וכדפסק הרב בש"ע סי' קנ"ט. ועל כן במקום הראשון שהוזכרה נטילה זו. וכמו כן במס' ידים ששם עיקר מקומה בעצם רמזו לנו דבר זה והוא דבר הגון לע"ד. עמ"ש בס"ד מ"ו פ"ב דחגיגה דמתני' דהתם מסייעא נמי:

ובמ"ש הרע"ב ויחזרו המשקין ויטמאו אחורי הכוס. כתב תי"ט אזיל לשטתיה. אבל להרמב"ם [בפירושו סוף זבים] אין משקין מטמאין כלים אלא שנטמאו באב הטומאה עכ"ל. והוא קצת שלא בדקדוק שזה פשוט שהמשקין נעשין תחלה לעולם ואפי' נטמאו בולד הטומאה ומטמאין לכלים מדרבנן והן נעשין שניים. וכן מתבאר מדברי הרמב"ם בפ"ח מהל' שאר אבות הטומאות הלכה י'. ואינו מוציא אלא משקין הבאין מחמת ידים שאין להן עיקר מד"ת ודכוותה. אבל הבאין מחמת שרץ אפי' לא נגעו בשרץ עצמו אלא באוכל שנגע בשרץ הן מטמאין כלים מדבריהם וזה ברור:

ובאמת שיטת הרמב"ם במשקין הבאין מחמת ידים שאינן מטמאין כלים. יש בה דוחק עצום והתשובות שהשיבו עליו הן חזקות מאד מהך דהכ' וממתני' דפ"ב [מ"א] דטבול יום כמבוא' בכ"מ [שם]. ואע"פ שהרב בכ"מ ניחא ליה למשכוני נפשיה אדרמב"ם להקל משאם מעליו אינו מתייש' על הלב מ"ש הוא ז"ל להעמיד דבריו בחזקת היד בדברים שא"א לשמוע:

ומ"ש בתי"ט דגזרה שעמדו למנין לא היה אלא לנטמא מאב הטומאה ודוק שם בגמרא. ור"ל דאיתא התם בהדיא [שבת דף י"ד ע"ב] דהגזרה היתה במשקין הבאין מחמת שרץ ואין זה צריך דייקות רב. וכבר קדמו בכ"מ [בפ"ז ה"ב שם באבו"ה] אמנם איני רואה משם ראיה נסברת הרמב"ם לסתור מחמתה דברים מוכרחי' ומפורשים שהרי כבר כתבו התו' שם [ד"ה אלא וכו' מחמת שרץ] דה"ה דהוי מצי למינקט משקין הבאין מחמת ידים יעויין שם:

ואם הייתי כדאי היה אפשר לי למצוא פשר דבר נהכריע בין שטת הרמב"ם והראב"ד ז"ל. ולקיים דעת הרמב"ם בצד זולת צד ואומר דבודאי דברי הראב"ד טובים ונכוחי' שכל המשקין הטמאין ואפי' הבאין מחמת ידים מטמאין הכלי' מהכרח המקומות הנז'. אבל יש להם אחוריים לחלוקה דהיינו שאינן מטמטאין אלא מתוכן. אבל נטמאו מאחוריהן תוכן וגבן טהור. והא ששנינו בחומר בקודש [משנה א'] אחוריים ותוך בתרומה ובפ' כ"ה דכנים ובגמרא דבכורות. (דל"ח ע"א) דעבדו רבנן היכירא כי היכי דלא נישרוף עלייהו תרומה וקדשים אחר שאין טומאתן אלא מחמת ידים. וידים עצמן אין להם עיקר מן התורה:

אבל הבאין מחמת שרץ שהן טמאין מן התורה דטומאת עצמן מן התורה ואפילו לטמא אוכלין קיי"ל יש טומאה למשקין מן התורה כדמשמע פ"ק דפסחים [דף י"ד ע"ב] וכן בגמ' די"ח דבר דפריך תלמודא בפשיטות אוכלין אי שנטמאו במשקין הבאין מחמת שרץ דאורייתא נינהו [שם בגמ' שבת] וכיון דאיכא דרא דטומאה דאורייתא ולא אסקוה רבנן בגזרתייהו אלא חדא דרגא דליטמו כלים שאין מקבלין טומאה מן התורה כ"א מאב הטומאה איכא למימר דאין להם אחוריים לחלוקה אלא נטמאו אחוריו נטמא תוכו ואפשר דשרפינן ענייהו תרומה וקדשים:

ודוגמא לדבר מ"ש התו' בסוגיא די"ח דבר לענין טומאת כלי זכוכית [דף ט"ז ד"ה עבדו] דאע"ג דאמרינן התם דעבד בהו רבנן היכירא דלא לשרוף עלייהו. אעפ"כ חילקו שם שלא לכל טומאתן אמרו כן ודו"ק:

ואע"ג דאמר אילפא [שם דף י"ד ע"ב] ידים תחלת גזרתן לשרפה הא מידי אחרינא לא. דילמא בתר הכי גזרו לשרוף ועיין היטב שכבר העידו חז"ל [שבת קל"ח ע"ב] עתידה תורה שתשתכח בהלכות אלו כי נעו מעגלותיה מאד ביחוד בדור יתום שאנחנו בו. והשי"ת יגלה עפר הסכלות מעינינו ויזכנו למצוא נתיב האמת בתורתו הקדושה:

משנה לחם

בלח"ש וזה מה שהשבתי להתורני כהר"ר מאיר יצ"ו. הנה הגדת באזני איך למדן אחד שלא רצית לגלות את שמו. הגיד לך לאמר כי לדעתו שגיתי במ"ש פ"ח דברכות (דיב"ג) ואמרת שאותו פלוני מתיירא שלא אודה על האמת. לכן העלים ממני. והנה בקשתיך מאד לחקור אחר זאת ולהודיעני המציאה שמצא עלי בין טוב בין רע כערכו כן יקום. ואקבעהו כמרגלית תוך הגהות ספרי ומהדורתו. ולא תאבדהו ממני. ואע"פ שהפצרתי בך והבטחתני להעשות כן. עדיין לא שמרת לי מוצא שפתיך. לזאת חמסי על המעלים ומונע בר לבבו. ואני בתם לבבי כמה פעמים הלא השבעתיך כי אין כוונתי רק לרדוף צדק ואמת. ולהגן בעדם בכל כחי. ואף לאמת"י אעשה כן. אמנם חלילה לי מרשע. מדבר שקר ארחיק בכל מאדי. כאשר עדי במרומים וסהדי. וכאשר התחננתי והתנפלתי בחתימת ספרי הנ"ל. ומאחר שעדיין לא עשית. אעמידך על מה שנתעוררתי במהדורת ספרי במשנה הנ"ל. שמא לכך נתכוין אותו המשיג הנעלם בהשגתו הנעלמת. והילך מ"ש שם די"ב ע"ג שנ"ו ס"פ. אלא נטמאו אחוריו נטמא תוכו. נ"ב (והכי איתא בהדיא בשטת רחס"ה דיז"ב) לרבינא אליבא דר"י. ואע"ג דלשמואל הדר ביה ר"י וס"ל המסקנא דאין טומאת משקין לטמא כלים מן התורה. לא שנא הבאין מחמת ידים. א) ל"ש מחמת שרץ. בכולם יש אחורים ותוך. לכלים שנטמאו בהן. מדלא מפליג בדידהו. ה"מ לר"י דווקא. משום דאיכא למימר לגמרי הוא דהדר ביה. דאפילו באוכלין נמי כר"א ס"ל. וכדמיבעיא ליה לתלמודא אע"ג דקמהדר ודחיק לתרוצי ההיא דפרה. דתיתי נמי בשטת ר"י ור"ש. שינויי דחיקי נינהו. ואכתי לא מכרעא מילתא. דחייה בעלמא היא. ובעיא לא אפשיטא. מיהו אפילו לכשתמצי לומר ר' יהודה

באוכלין בשטת ר"י ור"ש קאי. אכתי איכא למימר אע"ג דלרבי יהודה ליכא למפלג בין משקין למשקין לענין טומאת כלים. לר"י (דנימוקי עמו) וסיעתו שפיר איכא לפלוגי בהכי. ולא קיימי כוותיה אלא בחדא. דהיינו שאין טומאה למשקין לטמא כלים דבר תורה. מיהת פליגי עליה בחדא. וס"ל דמהניא טומאת משקין הבאין מחמת שרץ לטמא כלים טומאה חמורה גמורה מדבריהם עכ"פ. ואין להם אחורים בחליקה (כמשקין הבאין מחמת ידים. דקילי ודאי) מטעמא דילן דמסתבר טובא. וקרוב הדבר מאד שחלה עליהם גזרת חז"ל אף לשרוף תרומה וקדשים. אע"פ שאמרתי כך בדרך אפשר. מאחר שלא מצאתיו מבואר בהחלט. ודעת לנבון נקל כהחכם יודע פשר. למצוא דברי חפץ וכתוב יושר. ע"כ לשוני שם. מעתה בין תבין אשר לפניך. שמענה ועתה דע לך.

משנה לחם

ואח"כ מוזגין את הכוס שלפני המזון. כדאמרינן פכ"מ (מג"א) הסבו כו' הביאו להם יין. וקאמרי ב"ש נוטלין כו'. אח"כ מוזגין ושותין הכוס. ואוכלין סעודתן בההיא נטילה. כ"פ רש"י. **ולפ"ז** ההיא דסדר הסבה ב"ש היא. דהא ע"כ ביין שלפני המזון מיירי התם. דאי בתוך המזון. כל אחד מברך לעצמו. וצ"ע.

משנה לחם

בפירוש רע"ב ד"ה ב"ש כו'. וסברי ב"ש אסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאין. גזרה משום נצוצות. **ר"ל** דבעלמא נמי אפילו נטל ידיו אסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאין. משום גזרת נצוצות. **אבל** הכא לא צריך להאי טעמא. דבלא"ה אי אפשר להשתמש בכוס זה בסעודה. אם משקין טמאין טופחים עליו. **אלא** דס"ד כי מזדהר בניגוב הכוס. לשתרי. קמ"ל דאפ"ה אסור משום לא פלוג. וכי שרית ליה לאשתמושי בכוס טמא מאחוריו הנגוב. אתי לאשתמושי בשאינו נגוב. ותו דחיישי לנצוצות המטמאין את הידים.

משנה לחם

ותר"י פירשו משום ניצוצות החוזרות מאחורי הכוס לתוכו. ומטמאין את שבתוכו. **ולא** נהירא.

משנה לחם

ובה"א מוזגין הכוס ושותין אותו ג"כ קודם נטילה. אע"ג דבאמת שתיה לחודה אינה מפסקת. כמ"ש בס"ד במו"ק (סקפ"א) ולעיל פכ"מ לענין בה"מ. אלא משום דלאחר מזיגה. מסתמא הכוס טופח ממי השטיפה שעליו. וכה"ג ודאי אסור להשתמש בו. אחר שנטל ידיו. **וכן** צריך ליזהר עוד בסעודה. שלא להשתמש אלא בכוס נגוב מאחוריו. דמידי הוא טעמא דב"ה אלא משום דנצוצות לא שכיחי.

משנה ד

ואח"כ מכבדין את הבית. כתב הרע"ב והלכה שמותר להשתמש בשמש ע"ה. וכתבו תר"י שנראין הדברים שיותר טוב להשתמש בע"ה כדי שלא להשתמש בת"ח וכמו שהסביר בתי"ט דבריהם:

ואע"ג דמצינו בתלמוד הרבה ת"ח שהיו שמשין כגון ר' שמלאי שמעיה דר"י נשיאה וכמוהו רבים מאד שהיו מהאמוראים והוו שמעי לרבנן. וכן ר"ג שהשתמש בטבי עבדו

אע"פ שת"ח היה כדאיתא בריש הישן [פ"ב מ"א דסוכה] איכא לפלוגי בין רבו בתורה לשאינו רבו דהא אסור להשתמש בשונה הלכות [מגילה כ"ח ע"ב]. אלא הני משמשין לרבותיהם היו. וכה"ג ודאי שרי דכל מלאכות שהעבד עושה לאדונו תלמיד עושה לרבו [כתובות צ"ו ע"א]. ומצוה נמי איכא דכל המונע תלמידו מלשמשו מונע ממנו חסד [שם]:

והיינו דר"ל דפ' בני העיר [שם בגמ' מגילה] דארכביה ההוא גברא אכתפיה כי מטא לעורקמא דמיא ואע"ג דאשתכח דהוה גמיר ותני. אפ"ה שבקי' למשמעיה כדאגמריה מילתא דר' זירא. דהלמד מחברו דבר א' (אפי' כגון רב סחורה לרבא דאסבריה זוהמא ליסטרון [ב"מ דף ל"ג ע"א] כ"ש אי בלא"ה גדול ממנו ודוק). חייב בכבודו כרבו [אבות פ"ו מ"ג] וק"ל:

ומ"מ איכא למידק בדברי תר"י הנז' דיהבי טעמא דמותר להשתמש בע"ה כדי שלא להשתמש בת"ח. דאטו לב"ה מי איכא למימר דשרו לאשתמושי בשונה הלכות דאיסורא רבא הוא ודאי לכ"ע. אלא פשיטא הכא בתלמידו של בעל הבית עסקינן. וכה"ג הא מצוה לאשתמושי ביה וכדאמרן. אי נמי אע"ג דקאמרי ב"ה שמש ת"ח הוא לא בשונה הלכה קמיירי. אלא שבקי בהלכות סעודה (דאפי' פרסאי הוו ידעי בהו טפי) וגם יודע דברי חברות. הנוהגין בסעודה:

ומש"ע תר"י לסיועי לב"ש מהא דאמרינן בב"מ שמותר להשתעבד בבני אדם שאינם יראי שמים. נתכוונו להא דאיתא פ' א"נ (דע"ג ב') דרב סעורם אחוה דרבא הוה מעייל אינשי דלא מעלו בגוהרקא דרבא. ולא ידענא מאי קאמרי דמי איכא למשמע מהתם מידי. התם מיירי באנשים העוברים על התורה ואינן נוהגין כשורה שהיה עושה כן לרדותם ולייסרם ועובד בהם עבודת עבד בפרך. וזה לא הותר אפי' בע"ה כל שהולך בתומו ולא ראינוהו בלתי נוהג כשורה. ובלתי ספק בהני אסור אליבא דכ"ע להשתמש בהם בסעודה מאחר שהם עוברי עבירה וחשודין לחלוף את המתקלקל (כענין ברב ששת עם עבדי ריש גלותא דריש פ' מי שאחזו [דף ס"ז ע"ב]). ואינם נזהרין כראוי בדברים הנוהגים בסעודה. שאף ב"ש לא התירו אלא בשמש ע"ה הנוהג כשורה. אלא שאינו בקי בדקדוקי חברות ודוק כנלע"ד ברור:

משנה לחם

ובה"א נוטלין לידים כו'. עמו"ק (סק"פ) מ"ש בס"ד שם.

משנה ה

משנה לחם

בורא כו' עמ"ש בס"ד במו"ק. ובשי"ע (סק"ה).

משנה ו

משנה לחם

עד שיאותו לאורו נראה לי. אדלעיל אמאי דסליק מניה קאי.

משנה לחם

וה"ק מ"ט אין מברכין על הנר ובשמים דעכו"ם. משום דאין מברכין עד שיהנו לאורו. והני אסירי בהנאה. להכי תרח בהך בבא. וקבעה בסיפא.

משנה ז

משנה לחם

לחזור למקומו עמ"ש בס"ד לעיל מ"ג פ"א.

משנה ח

מברך על היין. אם ירצה. כן נמצא בפירוש הנדפס אצל הרי"ף. וקשיא לי אהדין פירושא דא"ה כי רמינן (בגמרא דריש פרקין [דף נ"ב ע"א]) עלה מדתניא מניחו לאחר המזון. ולא משכחינן שינויא אלא תרי תנאי נינהו אליבא דב"ש. מאי דוחקיה הא מצי לשנויי דהא דתניא מניחו לאחר המזון. פירושו אם מניחו לאתר המזון משלשלן כולן לאחריו. ואע"ג די"ל לישנא דמניחו משמע ליה דווקא. מ"מ עדיף טפי מלאוקמי בתרי תנאי. ומ"ש ממברך דמתני' דמפרשת ליה רשות. א"כ מניחו נמי רשות קאמר:

ואי לאו דמסתפינא (מפירש"י ואולי אינו ממנו אלא גליון א') הוי אמינא בה מילתא חדתא. דטפי אית לן למימר דלישנא דמתני' דווקא קאמרי ב"ש מברך על היין ושותהו ואח"כ מברך על המזון. ובפלוגתא דהני תנאי [פסחים מ"ט ע"ב] ר"מ ור"י דאיפליגו בושבעת דס"ל לר"מ זו שתיה וכדעת המרדכי והכלבו שהביא בב"י סי' קצ"ז שאם תאב לשתות לא יברך עד שישתה מהאי טעמא. והכא נמי בלא שתה עדיין בסעודה איירי מדמברך על היין לפניו. וס"ל לב"ש כר"מ משו"ה מברך דווקא על היין תחלה דבל"ז לא יוכל לברך על המזון. דצריך לקיומי לקרא כדכתיב [דברים ח' י'] ואכלת ושבעת הדר וברכת. וב"ה כר"י דמוקי ושבעת לשיעור אכילה ולא בעי שתיה משו"ה לדידהו הא עדיפא לברך על הכוס. והרי זה כפתור ופרח בעיני ומתיישב היטב אחר סוגיית התלמוד: ומה אעשה אם רבן של ישראל מאור הגולה לא פירש כן מי יבוא אחר המל"ח היודע לשוט בים התלמוד. ונהירין ליה שבילי דנה"ר דע"ה. אולם מאחר שבפרש"י שלנו לא נמצא כדבר הזה. הורישינו בעצמנו לנטות מפי' הנז'. שוב אחר זמן רב שכתבתי זה. ת"ל מצאתי כדברי בתשו' הרשב"א ע"כ שמח לבי שכיוונתי לדעת רבן של ישראל:

ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה. לשון התי"ט עיין מ"ש הרב בריש פ"ז. ורצה בזה שעכשיו דינו כגוי וסתם מחשבת גוי לע"א. ועל כן אין לענות אמן אחריו אפי' שמע כל הברכה:

ופליאה דעתו ממני דאפי' כי עשאום כגוים מאי הוי. אחר הגוי נמי עונין ואפי' לא שמע כל הברכה כבירושלמי [מובא בטור סי' רט"ו] ואף את"ל דכותי גרע מגוי. בשומע כל הברכה מיהא סגי. דאפילו תימא מין הוא וכשמזכיר השם כוונתו לע"ז. דברים שבלב אינן דברים ואפילו אומר בפיו שכוונתו לע"א אפשר לומר דלאו כלום הוא. דאין השם נתפס במחשבת ע"א:

ונראה דעדיף מהכותב ס"ת והקדיש שם אלקים דחול דאינו קדוש דהו"ל כמקדיש בעלי מומין למזבח שאינן נתפסין בקדושה. וה"ה איפכא שהקדוש קדושת הגוף אינו יוצא לחולין. (וכ"ש הזכרת השם בפה וכ"ש כשהן כתובים בקדושה וקורא אותן שאין מחשבה מועלת בהן. והיינו הא דאי' [סנהדרין ק"ג ע"ב] במנשה שקדר את האזכרות וכן באחזיה וכותב תחתיהן ע"א ודוק. ואע"ג דאזכרות שכתבן מין נשרפין. היינו משום דכתיבה בעיא קדושת פה והרי לא נתקדשו. משא"כ קריאה בפה קדשה מאיליה והבן) דא"א להתחלל בשום כוונה שבקדושתו הוא עומד ודאי. שהשם הוי"ה ב"ה וכן שם של אדנות אינן סובלין ביאור אחר מתחלף לאמת. שהן הן שמות עצמיים (אלא ששם אדנות מלבוש להויה ב"ה) לבורא עולם אחד ואין שני עלת כל העלות ית' ויש"ת לנצח ולנצח נצחים. וזכרם קדוש קדושה עצמית מכל מקום אשר יזכיר אותן המברך בין ישראל בין גוי. ואין הברת אותן תנועות נתפסו' בשום כוונה רעה ח"ו כנ"ל ברור:

עכ"פ אין אנו אחראין להכוונה כדמוכח הכא דאל"כ אכתי ליחוש שמא כיון בלבו להר גריזים וזה פשוט וברור. שוב ראיתי בב"י א"ח סי' רט"ו בשם ר"י די"מ כן. וס"ל דכותי גרע מגוי והוא דוחק עצום. איברא כבר מחא לה אמוחא ופשיטא ליה להר"י נמי דודאי בשומע כל הברכה בכותי נמי סגי. וכן הסכמת כל הפוסקים. וא"כ משנתינו אף לזמן הזה שעשאום כגוים גמורי' נשנית. ותוספתו של הרב בתי"ט כאן למותר. כי לא ידעתי מה רצה ללמוד ממקו' הנ"ל כאמור אם לא שנתכוין לדעת הרמב"ם שהובא בסי' הנ"ל דלפי נוסח א' ס"ל דאין עונין אמן אף אחר גוי והי"ל ז"ל לפרש דבריו שהרי בכ"מ כתב בהדיא שאין כן דעת הר"מ:

משנה לחם

עד שישמע כו' ז"ל פיר"מ. יש מי שיקרא ישמע והענין אחד כו'. **נראה** שכוונתו לבאר גרסת עד שישמע.

לשון יחיד. שהיה צריך שיאמר שישמעו. לשון רבים. ואולי כך גרסתו. ואמר כי יש מי שיקרא ויגרוס שישמע לשון יחיד. ואין בכך כלום. שהכוונה אחת היא.

משנה לחם

שם בא"ד. אבל מעת שחקרו עליהם (על הכותים) הם פחותים מן הכושים מאד. **לא** נודע לי טעמו בזה. **ואם** אמנם אמרו בפר"א שהחמירו בפת כותים (ונרמז גם במשנה ספ"ח דשביעית. הלא מחלוקתו בצדו. שלדר"מ ר"א הקל בו) **זה** היה בתחלת ב"ש. מפני שהסיתו את ב"י לעזוב את ה' ועבודת מקדשו. אבל אחר שנתקרבו בימי חכמי המשנה. אע"פ ששוב נתרחקו עוד בזמן התנאים האחרונים. כדאיתא בגמרא פ"ק דחולין. היכן מצינו שעשאום גם גרועים מהגוים. כמקודם. שמא סובר הר"מ מאחר שנאסרו שנית. חזרו לאיסורן הראשון. מחמת השנאה הכבושה.

משנה לחם

עונין אמן אחר ישראל המברך כתב הרע"ב ואע"פ שלא שמע הזכרת השם אלא סוף הברכה.

משנה לחם

דברים הללו הם בהפך ממ"ש הטור (סרט"ו) דצריך לשמוע מיהא הזכרת השם וצ"ע. **וכן** במ"ש דסוף הברכה לא סגי דלא שמע. בהא נמי משמע מדברי הפוסקים איפכא. דליכא קפידא אלא בהזכרת השם לחוד. ותו לא צריך לשמוע סוף ברכה. **ואיברא** לכאורה בהא כרע"ב מסתברא. כיון דקיי"ל שאין לענות אמן חטופה. דלחד פירושא הוא שלא יענה עד שתכלה הברכה מפי המברך. **מ"מ** אינו מוכרח. די"ל הזכרת השם חשיבא עיקר הברכה. וככולה דמיא.

משנה לחם

בלח"ש אחר תיבת ברור. נ"ב וראיה גמורה ג"כ מגמרא ערוכה. שבועות (דכט"א) לימא להו קיימו מה דאמר אלוה. לאו משום דמסקו אדעתייהו ע"א. ודחינן לא. משום דע"א נמי איקרי אלהי כסף. מוכח בהדיא דדווקא בשם אלוה. דאשכחן דמיקרי ע"א נמי הכי. הוא דאיכא למיחש אי מסקי לע"א שמא דאלוה. הא בשם המיוחד ב"ה דלא איקרי ביה ע"א. ליכא למיחש למידי. **ואע"ג** דכתבו התו' שם. שאפילו יזכירו שם המיוחד. האמרת כל שמות האמורות במיכה חול. **י"ל** שאינה הוכחה. דאפילו מ"ד הכי. היינו טעמיה משום דלא נתקדשו. וכתיבה ודאי בעיא קדושת פה. כדכתיבנא לעיל. משו"ה י"ל דנמחקין. ואפ"ה דיחידאה היא. ולא קיי"ל כוותיה. אבל בהזכרה לעולם אימא לך כ"ע מודו כדאמרן. **ואי** משום דהוה ק"ל להו לתו'. אי איתא דאיכא לפלוגי בין שם אלוה ושם המיוחד. אכתי נימא קיימו מאי דאמר שם הוי"ה ב"ה. **מהא** ליכא למשמע מנה. משום דבלא"ה נמי פריך שפיר. ותו איכא לשנויי דלק"מ וק"ל. **מיהו** ש"מ מדלא נקיט תלמודא רבותא. דעל כרחך בשם המיוחד לא שייך כלל דמסקו אדעתייהו. ודוק. **וכן** יש עוד להוכיח אמתת זה. מן המגדף שנסקל. וא"א למלט נפשו בשום אופן. (משא"כ בשם אלהים וכנוים. שאינו נהרג עליהם). **ומשם** ראיה ג"כ למ"ש בס"ד מדעת עצמי. ששם אדנות דין שם המפורש יש לו לכל דבר. שכן כתב הר"מ ז"ל בפירוש. והוא האמת בלי הרהור. שכן שני השמות משתמשים בכתר אחד. המ"י. ועיין זוהר ס"פ אמור (דקו"ב) ובתז"ח (דג"ב) הוי"ה לא

מקבל מסאבו כו'. **וצ"ע** מחמת מ"ש בפאד"מ זה מט"ט. ששמו כשם רבו. וכן מ"ש עה"פ. ויאמר ה' אל נא תעבור. לגדול שבמלאכים אמר. וכ"מ כ"פ שאמרו המלאך נקרא בשם משלחו. עוד אמרו עתידים צדיקים שיקראו בשמו של הקב"ה. **מיהו** ודאי. אין הכל הולך אלא אחר מחשבת העונה. כענין ששנינו בקרבנות. שאין הולכין אלא אחר העובד. ואין חוששין אלא למחשבתו בלבד. הוא הדין בעצמו כאן. דלא אתאי מחשבת המברך. ומפקא מידי מחשבת העונה המכוין לבו לשמים. **והרווחנו** ששם אדנות הנאמר בכוונת שם הויה ב"ה. לא זו בלבד שאינו נתפס במחשבה רעה. אבל הוא דוחה ומגרש כל מחשבות רעות מרפא יותר מכל קמיעא.

פרק ט

משנה א

משנה לחם

מ"ש הרע"ב ואניסא דרבים. היכי דמי רבים. עמ"ש בס"ד מו"ק (סרי"ח).

משנה לחם

בתי"ט ד"ה שעקר ברוך אתה. ט"ס הוא. וצ"ל בארץ ישראל.

משנה ב

ר"י אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה. הרמב"ם בפירושו כתב אין הלכה כר"י. ובחיבורו [הלכות ברכות פ"י הט"ו] חזר בו ופסק הלכה כר"י. והטור [סי' רכ"ח] תמה עליו למה פסק כיחיד. והרב"י כתב ע"ז דמשמע ליה דר"י לפרושי לת"ק קאתי דעד כאן לא קאמר ת"ק אלא בימים דעלמא. אבל בים הגדול מודה לר"י דקובע ברכה לעצמו. ובאמת שנמצא כן הרבה במשנה כמו שהביאם בתי"ט בפ' בתרא דביכורים ע"ש. (ואף שקבצם א' לאחת הנה שכח לפניו. שלא הביא הך דהכא ולא ההיא דריש ת"ה דלעיל. ולאחריו עיין עירובין פ' בתרא מ"ה ומ"ש שם בס"ד. ובגמ' פא"ט [דף נ"ב ע"ב] אדרוסת הזאב בדקה. ועיין בגמרא דריש במה אשה [דף נ"ז ע"ב]):

ולי נראה מדמפרש תלמודא למילתיה ש"מ דקיי"ל כוותיה. ועיין בפי' המשניות שאחר הגמ' הנדפסים מחדש שהכניס המדפיס גליון א' שרצה להשוות בין דברי הרמב"ם בחבורו ופירושו שלא יהיו סותרים זא"ז ואינו נראה:

את הים הגדול הרע"ב כתב שהוא ים אוקיינוס והיא דעת הרא"ש וכן היא דעת הרב תי"ט בספרו ל"ח [פ"ט סעיף ל"ז] (כאשר העיד בשמו הרב במג"א [סי' רכ"ח ס"ק א'] אמנם ספרו הנזכ' לא ראיתיו עד הנה לדעת כח סברתו זאת) אבל דעת הרב בש"ע [שם] היא כדעת הרמב"ם ז"ל בספרו שהוא הים שעוברים בו לא"י ולמצרים שהוא הנקרא אצל רושמי הימים והארצות. הים האמצעי ובלע"ז מדיטראניאו. וכן עיקר לענ"ד כמו

שביארתי בחי' לא"ח סי' רכ"ח. בעזה"י. ע"ש ותמצא דברים נכוחים ומוכרחים. וכאן אוסיף ראיה א' ממשנה ז' דפ"ה דמכשירין. דשמעת מנה בהדיא דאף בלשון חכמים קרוי הים האמצעי ים הגדול וכפ"י התי"ט גופיה שם. ובודאי הוא פשוט שאין כוונתם שם על ים אוקיינוס דווקא וק"ל והיא ראיה ברורה:

ומ"ש במג"א [שם] בשם סה"ת שהוא הים הסובב ארץ אינגליטירא. גם זה אינו בשילוח. שהרי הוא איננו הים שעוברים בו לא"י. כדעת הרמב"ם. וגם אין זה מסכים לדעת הרא"ש כי ים אוקיינוס אינו סובב ארץ אינגליטירא רק לצד צפונה דהיינו למעלה ממדינת שקוטי' יתכן ששם הוא מים אוקיינוס. אף כי ימי האוקיינוס גם המה רבים לארבע רוחות העולם. כנראה למביט במפת הגיאוגראפיא. אבל הים האשכנזי הנקרא הדרומי שהוא המבדיל בין ארץ אשכנז וענגלנט. וסובב לאיי בריטניא בבחינת ארץ אשכנז שהיא מקומו של בעל התרומה שצריכין לעבור עליו אם רוצים לבוא אליהם. זה ודאי אינו ים אוקיינוס. וכ"ש העוברים על הים הקצר ההולך בין ארץ אינגליטירה ובין צרפת. שאין לזה דין ים הגדול כלל. אע"פ ששניהן זרועות ולשונות האוקיינוס:

אשירה לה' כי גאה גאה. ובעני עבדו ראה. ויצילני מכל תלאה. לו תהלה. ושבח ורנה והלל והודאה. רובי רבבות מוסף על הברכה מאה. שסייעני לסיים מסכת ברכות ופרק הרואה. והוא יראני נפלאות מידו הנוראה. ויחזק במעוזי שלום יעשה לי יאמץ ידי הנלאה. ולבבי הנכאה. ויחדש בקרבי רוח נכון תחת רוחי השמם ומשתאה. ויעזרני לפרש כל הש"ס בלי שגיאה. ולבאר כל סתום במסכת פאה:

משנה לחם

על הזיקין עמ"ש שם (סרכ"ז).

משנה לחם

על הברקים והרעמים יע"ש.

משנה לחם

על הרוחות ע"ש.

משנה לחם

שרואה לפרקים אבל הני דבבא דלעיל. מהרים ואילך. נמי קאי.

משנה לחם

ועל הגשמים עד כמה מברך עליהם. עיין שם (סימן רפ"א).

משנה ג

משנה לחם

בנה בית חדש נראה פשוט דהוא הדין לקנה. חד דינא הוא. כמו בכלים. אלא אורחא דמילתא נקט.

שהיה דרכם לבנות בתים. ולא לקנות (אולי מטעם הנזכר פרשת מצורע. מחשש בונה ביתו בלא צדק. משא"כ בכלים דליכא קפידא. או אפשר משום ישוב א"י נגעו בה. ותנא בא"י קאי. וקמ"ל מילתא אגב אורחא. דהכי עדיף טפי. **ולדידן** פזורי הגולה איפכא הוא. טפי עדיף לקנות. מלבנות בתים. שלא להרחיב גבול רשעה (בודאי על זאת היתה כוונת ר"י חסיד. שצוה שלא יבנה אדם בית של אבנים. דאיהו ז"ל בח"ל הוי קאי. ומנע מטעם שאמרתי. **אבל** בא"י. מצוה גדולה היא להציב גבול אלמנה והתירו שבות בשביל כך. אפי' על הקנין בלבד ועוד שכבר אמרו רז"ל העוסק בבנין מתמסכן ואמרו טום ולא תשפץ כו') **אי נמי** משום הכי נסיב תרתי לישני. לאורויי דלאו דווקא בהך גוונא. אלא ה"ה לאידך. ותני סיפא לגלויי אירישא. דתרוייהו שוו להדדי. **וצריכי** דאי אשמעינן בנה. הוה אמינא משום דבשלו בנה. וזכה לקנין חדש לעשותו משל עצמו מתחלתו. כה"ג הוא דחשיב לברוכי עליה. אבל בקנה דבר גמור בידי אחר. אימא לא ליברך. קמ"ל בסיפא קנה. **ואי** אשמעינן בקנה. סד"א אדרבה קנה עדיף. דהאידנא הוא דקני ליה לגופיה מעיקרא. משא"כ בנה. דכבר הי"ל הקרקע קודם שבנה. ולא נתחדש כי אם הבנין שעליו. מהו דתימא כל המחובר לקרקע הרי הוא כמוהו לענין זה נמי (עח"מ ש"א. ומ"ש שם) ועיקר הבית הוא הקרקע. והבית בטל אגב קרקע. שהוא היסוד שהבית נשען עליו. וכבר זכה בו מאז. ולא קנהו עכשיו. ולא נשתנה הקרקע כלל מחמת מלאכת הבנין כדקיי"ל מה"ט הבונה פלטרין בנכסי הגר שלא קנה. דלא עבד מידי בגוף הקרקע. אימא לא לבריך. השתא בשעת בנין. אלא בשעת קנין הקרקע. שהוא העיקר. והבנין טפל לו. קמ"ל (והוא הדין לעשה כלים לעצמו. דחד מילתא הוא) **ועוד** דשינוי החוזר לברייתו הוא. ואף הבונה בית. לא שינה בגוף העצים והאבנים כלום. שכולם חוזרים לברייתן. והיינו דאצטריכא תקנתא דמריש דאל"ה. לא הוה סגי עד דמקעקע בירתו. ולא קנייה בשינוי. קס"ד הכא נמי לא קני מידי כה"ג. ולא לבריך אבנה. דשינוי דהדר הוא. ולא מיקרי קנין. משו"ה אצטריך לאשמועינן דבונה ועושה נמי מברך. משום דפנים חדשות באו לכאן. **מיהו** דווקא כשבנה בנין חדש מעיקרו. משא"כ הבונה בית על מכונו. נראה שאינו מברך. כדקיי"ל גבי החוזר מעורכי המלחמה. ודיקא נמי מתניתין. דקתני בית חדש. ליתני בית סתמא. אלא לאו אקרא סמיך. למימרא בית חדש. דומיא דהתם דווקא ומהתם נשמע נמי למאי דכתבינן. דקנה בכלל בנה. ולא כל דכן הוא. דהא התם קרא סתמא כתיב. אפ"ה לא נפיק ממשמעותיה לגמרי בהכי. כ"ש בלשון חכמים. וגם יגיד עליו רעו.

משנה לחם

בית חדש נראה פשוט. שאף הבונה על מנת למכור. או להשכיר. גם כן מברך.

משנה לחם

קנה כלים חדשים לצורך תשמיש.

משנה לחם

ועל הטובה כתב הר"מ. שראהו איש בשעת מציאתו ע"כ. **ונ"ל** דטעמא משום דבעינן שתהא הרעה מבוררת. כמו שבטובה שמבוררת היא הטובה. עכ"ל תי"ט. **ולא** ידענא מאי קאמר מר. אטו לא סגי

בלא"ה. דצריך דווקא שתהא שם רעה כלל. ואל"ה לא לבריך. אדרבה כי ליתא לרעה לגמרי. פשיטא דמברך על הטובה המוחלטת. ומתניתין רבותא קמ"ל. זה פשוט מאד. א"כ למאי נ"מ קאמר דבעינן כו'. **אבל** הר"מ ז"ל דאיכפל לפרושי הכי. מתניתין קשיתיה. דמאי קמ"ל. פשיטא דליכא למיחש למידי דלא שכיח כלל. ומאי אשמעינן בהכי. אי ניחוש כולי האי. לעולם לא בעי ברוכי. שכל עניני העולם השינוי והתמורה הלז. לא אחד בהם דבר בטוח מן ההשתנות מטוב לרע ולהפך. ואין כאן שום טוב מוחלט ודאי. ולא רעה מוחלטת. כמו שביאר החכם ז"ל לעצמו. שאין מי שיבין אחרית הדברים. כי לפעמים הרע הוא סבת הטוב. כענין מי שאמר לטובתי נשברה רגל פרתי. ולא בהצלה בלבד. אלא אף הגדולה וההצלחה. ע"פ הרוב צומחת אחר היאוש. מחמת הנפילה ברע עצום תחלה. כענין יוסף הצדיק וזולתו רבים מאנשי השם (עמ"ר במדבר פט"ו) וברוב כך הוא. כמו שהוא הענין בהויה והמציאות בעצם. שאחד מארבעת סבותיו הוא ההעדר הקודם. וכמ"ש חז"ל לכי גביל מסרח. והוא הענין שקדמה קליפה לפירי בברייתו של עולם. המ"י. והוא מה שזכרו חכמי האמת. שהיה בונה עולמות ומחריבן. ומזה בא ענין ירידתנו (אנחנו האומה הנבחרת) פלאים בגלות. בטרם באנו אל המנוחה והנחלה (ואף לפי פשוטו יתכן. שהיו ישראל צריכים לירד למצרים כדי להשיג שם עושר וכבוד. שבהיותם בארץ כנען היו חסרים כל טוב קניני. ורצה הקב"ה שיהיו מכובדים גם בעוה"ז. והביא עצות מרחוק להביא כל כסף וזהב שבעולם למצרים ע"י יוסף. ויבואו ישראל ויעבדו שם. ויטלוהו בשכרם. ונעשו עשירים גדולים כשנצלו את מצרים. וזה היה עיקר המכוון מבעל הרצון. דכל דעביד. לטוב. כמו שיעד מתחלה. ואח"כ יצאו ברכוש גדול. ומה שנטלו משלהם נטלו כאמור מב' טעמים אם מצד שזכה להם יוסף. ואם מחמת שבאו בשכרם. וע"ע מגלות מצרים בפרק שירה ובפר' השיר) **והאחרון** הכביד מאד. לפי ערך הטוב המוחלט המתמיד הצומח אחריו. ולז"א כשהן יורדין יורדין עד לעפר ומשם עולין. שנאמר ישפילה עד עפר. וכתיב כי שחה לעפר נפשנו קומה עזרתה לנו. וכן הדבר להפך. ברוב פעמים הטוב העובר. מסבב את הרע. גם בעניני הצלחת עוה"ז. כענין וישמן ישורון ויבעט. שהטובה וההצלחה הזמניית. היא היתה בעוכרינו. והקהיתה את שני אבותינו ושנינו (עיין בהקדמת ב"א ובפי' פ"ב דק"ש) עד ירצה ה' אותנו. כאב את בן ישוב ירחמנו. **ועיקר** שורש ענין טוב ורע אינו אלא בערך ומצב פרטי בעולם הלז. שהטוב הלז. שהטוב בו אינו אלא טוב מקרי. וכן הרע שבו. לא יבחן אלא במקרה. לא בעצם בשום פנים. הגע בעצמך תכלית הרע המדומה. הוא הריגת אדם והפסד בנין גולמו. בטרם בוא יומו. וכן בודאי הוא רע גמור. שהוא אחד משלש ראשי עברות החמורות. ואמנם להמית העובר בדין תורה. אין לך טוב יותר ממנו. כמש"ה ובערת וגו' וטוב לך. גם לו לנדון. טובה מיתתו מחייו בלי ספק. הנאה לו והנאה לעולם. וכ"ה בענין המיתה הטבעית. עם היותה מסוג הרע הגדול. כבר אמרו חז"ל יודעי האמת. והנה טוב מאד. זה מ"ה. והיינו דתקינו הטוב והמטיב בבית האבל. והבן. הרי רע שהוא טוב. וכן להפך ההטבה לרשעים. אין רעה למעלה הימנה. רחמי רשעים אכזרי יחשב הפועל אותם. ושנינו שקט לרשעים רע להם ורע לעולם. והוא הדבר בכל המדות. כי לא לחנם נבראו המרה והכבד. בעלי הכעס והתאוה באדם. כי את הכל עשה יפה בעתו. ואין לך דבר שאין לו מקום לפי הענין והשעה והאדם.

אין רע נמצא אתם. אלא במקרה. בעברם הגבול. באיך ומה ומי. ולמה וכמה. וטוב כעס משחוק. והתאוה והכבוד ביושר. נאים אם לא עברו חוק. וככה הוא בענין השמחה והשחוק. העצבות העצלות החריצות הנדיבות והסתפקות. שהמשכיל ידע בהם עת ומשפט. ולב חכם יודע להשתמש בהם כל אחד במקומו ושעתו. ויעמוד בנסיון. ולא ילכד במצודת מחלקותם. ולא יכשל במרמת התנגדותם. כי אינה אמיתית. ואינו אלא להטעותו. לנסות כחו ושכלו. כדי שיטול שכרו. שעל מנת כן בא לעולם. להכירו ולבחנו. אם יעמוד במלחמה זו. ואם ידע לבור... להסכים ביניהם ולהטיל שלום ולמצוא דרך הפשרה. כאשר באמת דבר אחד הם. צריכים זה לזה. ואי אפשר לזה בלתי זה. רק צריכין הם לחכם שמנהיגם באמת וביושר. כאשר הם אחים תאומים. מבטן אחד יצאו. כמש"ה עושה שלום ובורא רע אני ה' עושה כל אלה. וסרה הפליאה מהכתוב הלז המתמיה ההדיוטות. כי מפי עליון לא תצא הרעות בעצם. כי אם במקרה (עם היותן בכוונת מכוין. יתברך החפץ להצדיק בריותיו ולא יבחן הצדק. אם לא יהא לו מקביל. אלא שהוא דומה למקרה. בבחינת טבע הרציחות) בסבת הבריאה מאתו יתברך נהיה הדבר הזה. דלא סגי בלא"ה. שאם יצוייר שאין מציאות לרע. גם הטוב נעדר בהכרח. כי באיזה בחינה יקרא הדבר טוב. אם לא יהא לו מקביל. הלא זה דבר מבואר בעצמו. וכן שנו בס"י. הרע מבחין הטוב כו'. שאם אין טוב נודע בשם. אין רע נמצא בציור שכלי. ואם אין מציאות לרע נרגש בדמיון. אין טוב נקרא בשם. כי הדבר ידוע בהפכו. ואולם ההפכיות. אינן עצמיות בשורש. רק בבחינת התכלית. והוא ענין משנתנו ביחוד. אלא שנמשכנו בביאור מענין המסתעף. במה שראינוהו מועיל. וערב למי שחננו השי"ת לב משכיל מבין לאשורו. ישמח וישיש בדברים יקרים הללו כעל כל הון. ההודאה לחונן הדעת. **והכלל** היוצא מזה. שהרע או הטוב לאדם בחיים האלה. בין הקניני והזמניי ובין המדותיי אינן באין במסורת ההמון. ולא הולכין בהן אחר לשון ב"א. כי אם לפי משפט החכמים האמתיים. כי המון העם לפעמים אומרים. לרע טוב. ולטוב רע. והשוטה קורא להרציעה רעה. והיא לו טובה גדולה ושבט לגיו חסר לב וחסר דעה. וחכם מהו אומר. כל מה דעבד קב"ה לטב. וכה"א וירא אלהים את כל אשר עשה. והנה טוב מאד. **אלא** ודאי אין לך בדברים אלא מקומן ושעתן. ולאפשרי רחוק לא חיישינן כלל. **ואי הכי** צריכא למימר דמברך כי האידנא. אי לאו דמירי כה"ג. דאע"ג דחזו ליה ושכיח היזיקא. אפ"ה לא אזלינן אלא בתר השתא. **ומ"מ** עדיין אין דברי ר"מ מוכרחים אצלי. כי יותר נ"ל דבלא ראהו אדם איירי. ואצטריך לאשמועינן. משום דחששה קרובה היא. דקלא אית לה למילתא. שיאמר פלוני העשיר. מילתא דתמיהא היא. וחברך חברא אית ליה. כמעט הוא דבר נמנע שלא ישמע למלכות. קמ"ל דאפ"ה לא חיישינן לה כל כמה דליכא ריעותא. אבל במקום רואה. דבודאי יגלה הדבר ויבוא לידי סכנה. מהא פשיטא דלא מיירי תנא. **ונ"ל** פשוט דעדיף טפי דלא יברך כה"ג. דאיכא רעה מבוררת. ולא טובה ברורה לשעתה.

משנה לחם

ה"ז תפלת שוא מכאן שחז"ל חכמי האמת שמרו חק השכל. קיימו וקבלו שיש לנמנע טבע קיים. כהסכמת כל בעל צורת אנושית.

משנה ד

משנה לחם

ונותן הודאה ראיתי נמי מחוברי חבר. שראה עולם הפוך. העתיד קודם העבר. הוייה לפני העדר. וטרח טרייה לרישיה בנתינת טעם להפוך הסדר. ומהפך במילי ממולייתא. הני נינהו מילי דכדי.

משנה ה

משנה לחם

חייב אדם לברך כו'. עלח"א מ"ג פי"ג דשבת. ועמש"ל בהקדמת ב"א באריכות. שרעות הזמן אינן רעות מוחלטות. וע"פ הרוב יוצא מהן טוב. ובכלל. היסורין והמיתה עצמה. לטובת האדם ותקונן נמצאו. לכן עם היות בהם צער מורגש לגוף. הצדיקים שמחים בהם. בבחינת טובה היוצאת מהם לנפש. וגם אפילו לגוף שמזדכך על ידיהם בלי ספק. כמש"ל ושם בהרחבה קצת. והם דברים מבוארים למשכילים. ועמש"ע בסמוך.

משנה לחם

בשני יצריך דבר זה. צריך ביאור. איך אפשר לעבוד השי"ת ביצר הרע, אכן נודע הדבר הוא אשר דיברתי במ"ג דלעיל. כי הרע העולמי הלז לבני אדם כאן. אינו רע עצמי. וכן הוא הענין ביצה"ר שממנו צומחות כל הרעות. עכ"ז שרשו אינו רע כל עיקר. אדרבה על ידו יבוא הטוב להם באמת. ולכך נמצא. להכניעו ולהמתיקו ולהחזירו לשרשו. וזוהי תכלית עבודת האדם בארץ. ולקבל שכר מעשהו בהלחמו עמו. עמ"ש בס"ד במו"ק ס"ב. ובהקדמת פירוש התפלה. ועוד לפעמים ישוב הרע טוב. גם במעשה הנמנע ע"פ הרוב. והוא שאמרו גדולה עברה לשמה. ממצוה שלא לשמה (וגם מצינו לפעמים רע נראה מבחוץ. שאינו שוה מבפנים. כענין חטאו של אהרן הכהן. שבשביל שהיתה כונתו טובה. לא זז מפלטין של מלך בעבורו. כמ"ש רז"ל. וכן מסוג זה. חטאו של אדה"ר ומרע"ה ודוד המע"ה. וכל מה שנמצא לגדולים וטובים. חטאים. הם עברות לשמן בודאי. המ"י וידום) וביארו בכל דרכיך דעהו. אפילו לדבר עברה. וכבר זכרתי הבנת כוונת דבר זה על בוריו בס"ד. בפירוש פרשה ראשונה דקריאת שמע. יע"ש.

משנה לחם

ובמנעלו אבל באנפליא. ובבתי רגלים הנקיים מטיט חוצות. ודאי שרי. דלא נאסר אלא מנעל. דהוי דרך בזיון. שהוא מאוס ומלוכלך מדריסת הרחובות והשווקים. לא יוכלו נקיון. גם מחמת שעור תחתונו קשה הוא. דורך ודורס בו בכח. ואינו דרך כבוד. לרקע ברגל במקום קדוש. משום אימת שכינה. **אבל** פשיטא דליכא קפידא הכא משום חציצה. דלא הוזהרו עליה אלא כהנים בעבודתן. **ואיברא** בלי בתי שוקיים כלל. ודאי לא שפיר דמי. בהר הבית נמי. מפני קדושתו לאו אורח ארעא. לגלויי כרעא. ופשיטא צריך להיות מכוסה הרגלים. ולא להיות ערום ויחף. שאף כהנים בשעת עבודתן. היו מכוסים במכנסים. ולא היה נראה מהן הרגל כלום.

משנה לחם

שיהא אדם שואל שלום חברו בשם כו'. הוה קשיא לי טובא. דהא אמרינן. אסור ליתן שלום בבה"כס.

משום דשמו של הקב"ה הוא. **ואי** איתא פשיטא בלא"ה אסור. משום הזכרת השם ממש. כדמשמע הכא. **וצ"ל** דהוראת שעה היתה. ולא עמדה. כי בדורות האחרונים חזרו ובטלוה. וחזר הדבר לכמות שהיה קודם שהתקינו (והתקינו. מכלל דלצורך שעה בלבד חדשוה. ולשעתה בטלוה. וכן מוכיח הכתוב שהביאו לעד) וה"נ מוכח משאלת שלום דתלמיד לרב. שאין בה הזכרת שם שמים. **שוב** ראיתי בפירוש הר"מ. דמפרש למשנתנו על שאילת שלום גרידא. והיינו נמי דקאמר בשם. משום דשלום הוא שמו של הקב"ה. ואינו נראה וק"ל. גם בע"כ צריכין אנו למה שאמרתי. שבטלו הזכרת שם שמים. ליישב לשון המשנה כנ"ל. ודוק.

משנה לחם

רנ"א הפרו תורתיך עת לעשות לה' אף אנו נאמר מה שהראונו מהשמים בבאור דבר זה.

משנה לחם

ירצה אם הפרו תורתך. כי תראה דור פרוץ. צריך לגדרו ולעשות סייג לתורה. כענין שאמרו. רב בקעה מצא וגדר בה. וכן מצינו לחכמי דור דור ודורשיו. שהוסיפו וחדשו תקנות וגזרות גדרים וסייגות. אשר לא שערום הראשונים. ולא תאמר מה זה שהימים הראשו' היו טובים מאלה. וחכמים האחרונים הכבידו את עולנו. כי הזמן גורם. והשעה צריכה לכך. כמ"ש במקומות הרבה. **הוא** ששלמה משיב לדובר סרה. ומבקש תואנה על מנהיגי ישראל. אל תאמר כן. כי לא מחכמ' שאלת על זאת. ר"ל עלבון הדור הוא שמתמעט והולך. ואבדה חכמת חכמיו. לכן הוצרכו לשמירה יתרה. שאם היתה החכמה מצויה ומושפעת כמלפנים. ודאי לא היו צריכים לכל זה. אכן מהעדר החכמה. והתגבר הסכלות בימיך. באת לכלל שאלה זו. **זהו** שכיון בו רבי נתן. אם ראית דור הפרו תורתך (כדרך שאירע בימי יוונים) הרי לפניך מזומנת עת לעשות לה'. תקנות טובות לנחת רוח לפניו יתעלה.

משנה לחם

סליקא לה מסכת ברכות בנל"ך ולאע"י